Alberto Martini

Enigme captivante ale istoriei

CUPRINS:

Partea 1-a Misterele paleontologiei şi ale preistoriei
1. Originea vieții
2. Dispariția dinozaurilor
3. Şi maimuța a devenit om
4. De la valea Neanderthal la platourile Asiei Centrale
5. Pietre care privesc spre soare
Partea 2-a Misterele antichității
1. Potopul şi ştiința
2. Mit sau realitate? Blestemul lui Tutankhamon
3. De la oraşul Ys la Atlantida
4. Morți misterioase în antichitate
5. A incendiat Nero cu adevărat Roma
Partea 3-a Misterele din Evul Mediu până în secolul XIX
1. Îngrozitoarea boală a celor ce ard
2. Un castel, o capelă, un tezaur.
3. Un lucru neexplicat: harta lui Piri Rai's
4. Shakespeare fără mască
5. Omul cu masca de fier
6. Un cromozom a făcut să se clatine coroana Angliei

Alberto Martini

Enigme captivante ale istoriei

CUPRINS:

Partea 1-a Misterele paleontologiei şi ale preistoriei
1. Originea vieţii
2. Dispariţia dinozaurilor
3. Şi maimuţa a devenit om
4. De la valea Neanderthal la platourile Asiei Centrale
5. Pietre care privesc spre soare
Partea 2-a Misterele antichităţii
1. Potopul şi ştiinţa
2. Mit sau realitate? Blestemul lui Tutankhamon
3. De la oraşul Ys la Atlantida
4. Morţi misterioase în antichitate
5. A incendiat Nero cu adevărat Roma
Partea 3-a Misterele din Evul Mediu până în secolul XIX
1. Îngrozitoarea boală a celor ce ard
2. Un castel, o capelă, un tezaur.
3. Un lucru neexplicat: harta lui Piri Rai's
4. Shakespeare fără mască
5. Omul cu masca de fier
6. Un cromozom a făcut să se clatine coroana Angliei

Cuvânt înainte.

Gustul pentru mister există în fiecare din noi. Enigmele istoriei şi ale ştiinţei ne capti-vează, uneori chiar prea mult,

dar, din păcate, ele nu sunt tratate întotdeauna cu seri-ozitate dând, astfel, naştere la teorii şi ipoteze neverosimile care, datorită ideilor dife-riţilor autori, devin din ce în ce mai fanteziste.

Dar nu trebuie nici să exagerăm, manifestând un scepticism abuziv. Există mistere a-devărate care, poate mâine, vor fi elucidate. Este necesară puţină modestie, acceptând ideea că în cunoştinţele omenirii există încă foarte mari lacune.

Vom examina, în această carte, un număr de enigme ale trecutului.

Vom începe cu cele mai vechi, de la începuturile istoriei Pământului, şi vom ajunge, treptat, la ultimele secole.

Categoric, nu toate aceste mistere pot fi puse pe acelaşi plan. Sunt unele de mare im-portanţă – originea vieţii, de exemplu, sau apariţia omului – în timp ce altele sunt mai restrânse, „la obiect", cum ar fi cele referitoare la identitatea exactă a lui Shakes-peare sau a Măştii de Fier.

Vom vedea, totuşi, că unele mistere, aparent puţin importante, conduc la implicaţii mari.

De fiecare dată, vom prezenta datele problemei la care ne referim, apoi vom analiza i-potezele cărora le-a dat naştere. Le vom expune cât se poate de obiectiv, dar asta nu ne va împiedica să o arătăm pe cea pe care o preferăm.

MISTERELE PALEONTOLOGIEI Şl ALE PREISTORIEI.

Această primă parte ne va conduce, pornind de la apariţia vieţii pe Pământ, la graniţe-le preistoriei şi istoriei, parcurgând şi perioada misterioasei dispariţii a reptilelor uriaşe.

1. Originea vieţii.

Acum circa patru miliarde şi jumătate de ani, universul s-a îmbogăţit cu un astru nou: planeta Pământ, constituită din blocuri de metal, din pietre şi din praf, cu miezul for-mat dintr-o masă topită, ca un nucleu central încărcat de elemente grele, cum sunt fie-rul şi nichelul. In jurul acestui

nucleu, s-au aşezat materialele mai uşoare, care au for-mat învelişul şi crusta.

Atmosfera Pământului, în acel timp, era un amestec de vapori de apă şi dioxid de car-bon, de amoniac, metan şi hidrogen sulfurat. Compoziţia acestui amestec primitiv a contribuit, fără îndoială, la apariţia vieţii.

Originea vieţii este una din cele mai importante probleme ale biologiei, care continuă să stârnească discuţii aprinse, deoarece are atât conexiuni filosofice cât şi religioase. Ea este cea care îi desparte pe materialişti de spiritualişti, cei din urmă invocând interven-ţia lui Dumnezeu.

În cursul Istoriei, problema originii vieţii a dat naştere la cele mai variate teorii. Oame-nii au crezut mult timp în generaţia spontanee, adică în apariţia subită a fiinţelor vii plecând de la materia moartă.

Astfel, Virgiliu credea că albinele se nasc din intestinele unui taur mort. Ambroise Pa-re considera că pietrele pot da naştere broastelor râioase. In secolul XVII, fiziologul Van Helmont încă mai credea că grâul fermentat se putea transforma în şoareci. Chiar Buf-fon era partizan al generaţiei spontanee; cercetările lui Pasteur au demonstrat, însă, că generaţia spontanee este imposibilă.

Dar ce s-a putut întâmpla la începutul istoriei Pământului? Experienţe bine conduse au lămurit, treptat, problema. In 1910, D. Berthelot şi H. Gaucheron obţin, cu ajutorul energiei emise de un arc electric, substanţe compuse din carbon, oxigen, hidrogen şi, uneori, azot. O astfel de compoziţie este asemănătoare cu cea a materiei vii.

În acelaşi an, chimistul italian Giglio Tos enunţa o ipoteză interesantă asupra originii vieţii. Conform acestei ipoteze, moleculele vieţii, sau „biomoleculele”, s-ar fi format în mările primitive şi tot acolo ar fi intrat în interacţiune. Fortele fizice necesare acestor interacţiuni au jucat atunci un rol important.

Ipotezele formulate apoi au luat în consideraţie şi acţiunea unei energii exterioare: trăsnetul, de exemplu, sau radiaţia

solară ultravioletă. In 1930, biologul rus A. Oparin mai adaugă căldura şi radioactivitatea. El considera că diferitele substanţe organice s-au format, datorită acestor factori, în atmosfera Pământului, pornind de la metan, a-moniac, vapori de apă şi hidrogen sulfurat. Preluate de apa de ploaie, noile substanţe formate au ajuns în mare. Douăzeci şi trei de ani mai târziu, biologul american Stanley Miller a verificat experimental ipoteza lui Oparin, reconstituind în laborator condiţiile care au existat în natură când a apărut viaţa.

El a introdus într-un flacon gazele atmosferei primitive. „Trăsnetele" au fost realizate prin descărcări electrice şi, apoi, a captat într-un tub produsele sintetizate astfel. Anali-zele făcute, ulterior, au arătat lucruri foarte interesante: se formaseră molecule organi-ce, ca acidul acetic, ureea, acidul formic etc., dar şi cinci aminoacizi, substanţe de bază din componenţa materiei vii. Experienţa s-a dovedit foarte convingătoare. Miller a re-petat-o, folosind, de această dată raze ultraviolete asemănătoare cu cele aflate în radi-aţia solară: rezultatul a fost la fel de convingător.

Oparin este de părere că la apariţia vieţii ar fi existat o etapă capitală: coacervaţia, fe-nomen intermediar între solubilizare şi precipitare. Acest proces ar fi intervenit în „su-pa primară" pe care o formau oceanele în primele epoci din istoria Pământului.

Biologul american S. Fox a încercat să reconstituie această „supă". El a pus un ames-tec de substanţe asemănătoare cu proteinele în apă caldă şi sărată. Reamintim că pro-teinele sunt substanţele de bază ale materiei vii. Fox a observat apariţia unor sfere mi-nuscule, „microsfere", învelite de membrane: erau rudimente de celule vii. Materia vie este constituită, după cum se ştie, din astfel de celule.

Paleontologia, sau ştiinţa fosilelor, ne dă informaţii asupra primelor fiinţe vii. Cele mai vechi fosile cunoscute datează de acum trei miliarde opt sute de milioane de ani. Sunt

organisme minuscule, cu o celulă, „microorganisme” descoperite în sud-vestul Groen-landei.

Cinci sute de mii de ani mai târziu, aproximativ, apar primele stromatolite, roci calca-roase, formate din mici concreţiuni datorate acţiunii algelor albastre. Existenţa acestor roci dovedeşte că fotosinteza (sau asimilarea clorofiliană) exista deja în acea epocă. Datorită ei, primele fiinţe vii produceau oxigen şi rezultatul a fost o oxigenare progresi-vă a atmosferei Pământului; în aceste condiţii puteau să se dezvolte şi organismele ca-re foloseau oxigenul.

Primele manifestări ale sexualităţii au apărut acum un miliard de ani.

Fauna şi flora se diversifică, treptat, în mări. Acestea se populează cu meduze, moluş-te, anelide (sau viermi inelaţi).

Minunata aventură a vieţii a început!

Exobiologia este acum o ştiinţă de sine stătătoare: ea studiază posibilitatea existenţei vieţii în afara planetei Pământ, pe alte astre, în cosmos.

Această problemă are darul de a stimula imaginaţia. Odinioară, lumea se temea de debarcarea marţienilor; astăzi, enigma O. Z. N. începe să fie luată în serios şi de unii oa-meni de ştiinţă.

La începutul acestui secol, S. Arrhenius1, presupunea că viaţa pe Pământ provine din germenii veniţi de pe alte planete dar, aceasta n-a făcut decât să întârzie rezolvarea problemei.

Legat de aceasta, trebuie amintită controversa provocată de meteoritul de la Orgueil care căzuse, în 1864, aproape de satul cu acest nume, de lângă oraşul Toulouse. Pe meteorit s-au găsit urme de substanţe organice, deci „vii”, dar aceste substanţe s-ar fi putut prinde de meteorit după impactul cu solul.

Mai recent, au fost făcute descoperiri promiţătoare. In 1969, în Australia a căzut un meteorit; în el au fost descoperiţi aminoacizi şi s-a demonstrat că era imposibil sa

fie luaţi de pe sol în momentul impactului. S-au pus în evidenţă cinci din cei douăzeci de

1 fizician suedez (1859-1927), autor al teoriei ionilor şi al ipotezei „panspermiei” (Pre-miu Nobel, 1923)

Aminoacizi prezenţi, în mod normal, în celulele vii. O astfel de descoperire arată că evo-luţia spre viaţă s-a produs şi în altă parte decât pe Pământ.

O experienţă ingenioasă a dus la concluzii care demonstrează acelaşi lucru. Intr-un la-borator din California, cercetătorii au încercat să reconstituie condiţiile ecologice de pe planeta Marte. Ei au pus pământ (sau sticlă) în stare de pulbere sterilizată la căldură, într-un mediu gazos format din 97% dioxid de carbon, oxid de carbon şi vapori de apă, aceasta fiind chiar compoziţia atmosferei marţiene. In locul radiaţiei solare care învălu-ie planeta roşie, experimentatorii au folosit radiaţii ultraviolete.

Această iradiere a dus la apariţia pe pulberea de pământ sau de sticlă, a unor compuşi organici, de exemplu aldehidă formică. Or, aceşti compuşi se pare că au fost odinioară pe Pământ, precursori ai materiei vii.

Mai târziu, în 1976, sonda americană Viking 2 s-a aşezat pe Marte cu misiunea de a detecta urme de viaţă. Nu s-au găsit forme de viaţă, dar au fost descoperite substanţe formate din carbon, hidrogen şi oxigen.

2. Dispariţia dinozaurilor.

Apariţia vieţii şi, apoi, înmulţirea fiinţelor vii se situează în faza primară a istoriei Pă-mântului: în precambrian (sau antecambrian), numit astfel deoarece el a precedat cambrianul, prima perioadă a erei primare (vezi tabel pag. 19).

Istoria Pământului, după precambrian, este împărţită în trei ere: era paleozoică (pri-mară), era mezozoică (secundară) şi era neozoică. Acum ne găsim în perioada cuater-nară, ultima perioadă a erei neozoice.

În cursul erei primare, plantele şi animalele s-au răspândit, trecând din apele marine în apele dulci, apoi, unele dintre ele au ieşit din apă pentru a trăi pe pământul uscat. Ieşirea din apă a fost una din etapele cruciale ale istoriei vieţii.

Amfibienii (sau batracienii) sunt socotiţi printre pionierii cuceririi pământurilor elibe-rate de apă. Unii se vor transforma în reptile, treptat, în era primară, pentru ca apoi, în era secundară să se diversifice extraordinar de mult. A doua şi a treia perioadă a erei secundare, jurasicul şi cretacicul (prima perioadă a fost triasicul) sunt marcate de dominaţia reptilelor.

Cele mai impresionante din aceste reptile sunt dinozaurii. Etimologic, acest termen înseamnă „şopârlă îngrozitoare” (în greceşte: saura-deinos). Dinozaurii (sau mai corect dinozaurienii) nu sunt totuşi şopârle, ci reptile foarte diferite, împărţite în mai multe familii.

Tipul cel mai cunoscut de dinozaur este diplo-docus sau brontozaur. Erau animale cu trupul uriaş, cu gâtul foarte lung, terminat cu un cap mic, şi cu o coadă, de asemenea, foarte lungă. Măsurau treizeci şi, în unele cazuri, cincizeci de metri! Un dinozaur desco-perit de curând în Texas pare a fi atins această mărime. El îşi merită numele de super-zaur.

Mult timp, dinozaurii au fost consideraţi amfibii şi se obişnuia să fie reprezentaţi bălă-cindu-se în noroi. Acum însă, cea mai mare parte a paleontologilor îi consideră fiinţe terestre, locuind în păduri, mâncând frunzişul arborilor, datorită gâtului lor lung.

Alţi dinozauri erau bipezi şi carnivori de temut. Asemănători unor canguri uriaşi, ei e-rau greu de clintit de pe trepiedul format din membrele inferioare şi coadă. Cel mai cu-noscut este Tyranno-saurus rex, al cărui craniu măsura un metru şi patruzeci.

O altă familie îi cuprindea pe dinozaurii bipezi, dar ierbivori. Cel mai cunoscut este i-guanodonul, dotat, în loc

de degetul mare, cu un pinten foarte necesar pentru smulgerea crengilor încărcate de frunze cu care se hrănea.

Alţi dinozauri, tot ierbivori, aveau forma unor rinoceri. Printre ei era triceratops, cu trei coarne, două pe frunte şi al treilea pe nas; un guleraş osos îi proteja ceafa.

Aceşti dinozauri, şi încă mulţi alţii, au trăit, după cum am spus, în jurasic şi în cretacic, dar, la sfârşitul cretacicului, acum aproximativ şaptezeci de milioane de ani, ei au dispărut. Această dispariţie a imperiului reptilian a dat naştere la multe ipoteze. Care poa-te fi explicaţia fenomenului?

Nenumărate ipoteze.

Trebuie să spunem de la început că dispariţia dinozaurilor nu a fost bruscă. Deja, de-a lungul timpului, unele familii de dinozauri dispăruseră, fiind înlocuite de altele. Dar de data aceasta, la sfârşitul cretacicului, s-a produs o dispariţie fără înlocuire.

Alt lucru important: tot la sfârşitul cretacicului au dispărut şi reptilele zburătoare, rep-tilele marine, moluştele (amonitele, rudistele) şi chiar unele vegetale. Dispariţia dino-zaurilor nu este deci decât un caz particular al unui fenomen mai complex.

Numeroşi autori au căutat, totuşi, să explice, izolat, doar dispariţia dinozaurilor. Din aceasta cauză au fost emise mai multe zeci de explicaţii, adesea seducătoare, dar fără valoare ştiinţifică.

O primă serie de ipoteze se bazează pe cauze legate de natura animalelor: dispariţie naturală prin îmbătrânirea speciilor, creştere excesivă a înălţimii, dereglare a metabolismului sau a sistemului hormonal, micşorare a creierului, alunecare a discurilor ver-tebrelor.

Alţi autori au sugerat unele cauze legate de modul de alimentare: dinozaurii au mân-cat prea mult sau prea puţin sau au fost otrăviţi de apă, de plante toxice sau de substanţe minerale.

Ipoteza otrăvirii cu vegetale nu este lipsită de interes. In cretacic, s-au răspândit pe glob plantele cu flori. Or, acestea

conţin alcaloizi1 periculoşi pentru animalele care se hrănesc cu aceste plante, în special pentru reptile, mai puţin sensibile decât mamifere-le la gustul lor neplăcut. Marii dinozauri, care înghiţeau cantităţi enorme de vegetale, riscau deci să se intoxice. Totuşi, există două argumente care contrazic această ipoteză. Reptilele nu sunt lipsite de papile gustative. De asemenea, ele se pot apăra de otrăvu-rile vegetale datorită enzimelor existente în corpul lor.

Altă serie de ipoteze se referă la „agresiunile" biologice: paraziţi, epidemii, extermina-rea dinozaurilor ierbivori de către cei carnivori, care, apoi, s-ar fi devorat între ei.

1 substanţe organice azotate, în general foarte toxice.

S-a mai spus că dinozaurii şi-ar fi mâncat propriile lor ouă sau că primele mamifere le-ar fi mâncat ouăle.

Şi condiţiile de climă au fost luate în calcul: seceta, umiditatea, inundaţiile, chiar poto-pul. Dar mai ales încălzirea atmosferei prin „efectul de seră" datorat creşterii cantităţii de dioxid de carbon din aer.

Apoi, o serie de factori geologici şi atmosferici: praful emanat de vulcani, gazele toxi-ce, variaţiile în presiunea şi compoziţia atmosferei – deplasarea axei de rotaţie a Pă-mântului sau chiar, smulgerea Lunii din bazinul Pacificului.

Au fost invocate şi cauze astronomice cum ar fi cometele sau petele solare.

Două ipoteze „astronomice" au recăpătat interes în ultimii ani: supernova şi meteori-tul.

O supernovă este o stea gata să provoace o catastrofă: explozia ei extraordinar de pu-ternică se poate produce într-un timp record. Or, o supernovă a explodat, se pare, pe la sfârşitul erei secundare. Această explozie ar fi provocat un flux de raze X, apoi un val de raze cosmice: Pământul ar fi primit atunci o doză de radiaţii comparabilă cu cea în-registrată în apropierea locurilor unde au explodat bombele termonucleare.

Totuşi, şi celelalte reptile, cum ar fi, de exemplu, crocodilii, ar fi trebuit să fie ucise. In plus, dispariţia dinozaurilor ar fi fost brutală în acest caz, or noi ştim că a fost progresi-vă.

Recent, descoperirea iridiumului în argilă, un element din grupa metalelor platinice, atât în Italia, cât şi în Spania, Danemarca şi China, a dat naştere unei noi ipoteze referitoare la dispariţia dinozaurilor. Iridiumul se găseşte mai ales în meteoriţi, Un enorm meteorit ar fi la originea formării acestor depozite de iridium. El s-ar fi ciocnit cu Pământul la sfârşitul cretacicului; impactul ar fi provocat formarea unui strat de praf în jurul Pământului. Razele soarelui n-au mai putut pătrunde, vegetaţia a dispărut şi dino-zaurii, lipsiţi de hrană, ar fi murit.

Această fascinantă ipoteză nu este luată însă în seamă de majoritatea specialiştilor. A-ceştia, apreciind că dispariţia dinozaurilor se încadrează într-un fenomen de dimensiu-ni mai mari, caută cauza într-un proces de ordin climatic. La sfârşitul erei secundare, s-a produs o retragere generală a mărilor şi, ca o consecinţă, o creştere a suprafeţei pământurilor uscate. Indepărtarea mării a condus, în mod normal, la o modificare a cli-matului: acesta devenind de tip continental, cu veri calde şi ierni reci, numeroase organisme nu au rezistat. Unele reptile s-au refugiat în vizuini, în care au hibernat. Primele mamifere şi primele păsări, datorită sistemului de reglare termică – cu alte cuvinte, e-le aveau deja „sângele cald” – nu au avut probleme de supravieţuire.

Dar dinozaurii fiind, în cea mai mare parte, foarte înalţi şi cu reglare termică inexis-tentă sau într-o formă rudimentară, au fost învinşi de schimbarea climatului, în special de iernile reci. Şi au dispărut.

Au dispărut cu adevărat?

Oare să fi dispărut toţi? Din diferite regiuni ale lumii ajung până la noi, cu insistenţă, voci care afirmă că mari reptile cu aspect de dinozauri ar mai supravieţui.

Unul din primele elemente referitoare la această ipotetică supravieţuire îl găsim în Bi-blie. Când profetul Daniel era prizonier în Babilon, el a văzut un animal ciudat, pe care locuitorii îl adorau: „Exista şi un mare balaur1 şi babilonienii îl venerau.” Regele i-a spus lui Daniel: „Şi de el vei zice că e făcut din bronz? Uită-te, el trăieşte, mănâncă şi bea. A-cum, tu n-o sa mai poţi spune că nu este un zeu viu”. Daniel i-a răspuns: „Eu îl slăvesc pe Domnul Dumnezeul meu, că numai el este un Dumnezeu viu; ce mi-arăţi tu nu este un Dumnezeu viu. Dă-mi voie, o, rege, şi-l voi ucide pe acest balaur fără sabie şi fără bâtă”. Şi regele a spus: „Iţi dau voie”. Atunci Daniel a luat clei, grăsime şi fire de păr, le-a fiert laolaltă şi a făcut bulgări pe care i-a aruncat în gura balaurului. Şi balaurul a

1 aluzie la un idol distrus de proorocul Daniel murit. Şi Daniel a zis: „lată-l pe cel pe care îl adorai!”.

Ce fel de balaur era? Un varan? Dar speciile din Orientul Apropiat nu depăşesc doi metri. Şi aceste reptile puteau să-i impresioneze pe babilonieni?

În Australia există, la autohtoni, numeroase legende despre reptile uriaşe. Astfel, se spune că în mlaştinile şi fluviile din nordul Australiei ar fi trăit un monstru numit Kulta, cu corpul mare, cu gâtul lung, terminat cu un cap mic, cu patru labe lungi şi o coadă as-cuţită. Era ierbivor. Când se mişca, pământul se cutremura sub picioarele lui. Când mlaştinile s-au uscat, transformându-se în deşert, uriaşul animal a murit.

Descrierea lui Kulta aminteşte de diplodocus sau de brontozaur. Este oare doar o co-incidenţă sau australienii au văzut, într-adevăr, dinozauri vii?

Situaţia este şi mai complicată în Africa, unde multe legende povestesc despre animale ciudate care ar locui în lacuri şi mlaştini. Unele din aceste animale n-au nici o legătură, fără îndoială, cu dinozaurii, dar caracteristicile unora dintre ele dau de gândit. Este cazul, în special, Iui

N'Yamala1, un animal cu aspect de diplodocus, care s-ar ascunde în regiunile neumblate din Gabon şi din Congo.

1 reptilă saunană carnivoră din Asia, Egipt etc. Care poate avea 3 metri lungime

3. şi maimuţa a devenit om.

Dinozaurii au constituit rezultatul final al uneia din numeroasele familii de reptile de la sfârşitul erei primare şi începutul celei secundare. Una din aceste familii, cu indivizi cu aspect mai banal de şopârlă mare, a fost denumită familia reptilelor mammaliene, ea fiind la originea mamiferelor.

La rândul lor, acestea s-au diversificat şi printre descendenţi figurează un grup de ma-mifere care trăiesc şi acum, şi anume cârtiţele, aricii şi chiţcanul de pădure. Prin inter-mediul animalelor fosile înrudite cu actualele animale tana1 şi cu chiţcanii de pădure din Asia de sud-est, s-a ajuns la primate, sau mai precis la cele mai primitive dintre ele, lemurienii. Aceştia se găsesc mai ales în Madagascar şi au un nas ascuţit: cele mai cu-noscute sunt cele din tipul maki.

1 Tupaia tana, mamifer insectivor cu nas ascuţit, rudă cu maimuţele (team Tupaidae) din America de Sud, India, Malaezia. Seamănă cu o veveriţă.

Uriaşul din China.

Lemurienii au apărut în eocen1. Iniţial au fost răspândiţi şi în Europa, pentru ca apoi să se restrângă în regiunile tropicale.

În oligocen2, şi-a făcut apariţia un nou grup de primate, provenite din lemurieni. Este grupul maimuţelor. Unele s-au dezvoltat în America de Sud şi au fost strămoşii maimu-ţei agăţătoare şi ai altor specii. Alţi descendenţi sunt răspândiţi în Africa, Europa şi Asi-a. Unul din ei ne interesează în mod special, deoarece a dus la animalele antropomorfe sau maimuţele superioare: urangutanul, gorila şi cimpanzeul.

Strămoşul acestora a fost propliopitecul. Nu este nici o îndoială că din acesta descin-de egiptopitecul, descoperit în situl din Fayoum, în Egipt, care i-a dat şi numele. Unele

caractere îl apropie de om, dar altele dovedesc că era încă maimuţă – avea coadă, iar membrele îl arată că trăia în copaci. A apărut în oligocen.

1 epocă din terţiar. Atunci au apărut mamiferele.

2 epocă din terţiar. Atunci au proliferat păsările şi mamiferele.

Driopitecul, care a trăit în miocen1, este strămoşul gorilei şi al cimpanzeului, şi, se pa-re, şi al omului, prin intermediul altor primate.

Ce primate? S-a crezut, cândva, în existenţa unei specii extraordinare, poate chiar prea extraordinară pentru a fi strămoşul nostru. Pentru a o cunoaşte, să ne îndreptăm cu gândul spre Hong-Kong, în anul 1934.

Un tânăr paleontolog olandez, Ralf Von Koenigswald, se plimba prin oraş. A intrat în-tr-una din acele „farmacii" chinezeşti care vând, în vrac, scoici, fosile etc. Intr-un ulcior, a găsit tot felul de dinţi, şi, printre ei, a remarcat un molar enorm, destul de asemănă-tor cu molarul de om, dar de şase ori mai mare, şi l-a întrebat pe negustor: „Unde l-aţi găsit?" Acesta i-a răspuns că îl are de foarte mult timp şi că ţăranii descoperă, adesea, astfel de „dinţi de balaur". Von Koenigswald a descoperit ulterior încă doi dinţi asemănători.

Mai târziu, alţi dinţi şi chiar mandibule ale monstruosului primat au fost găsite nu nu-mai în China, dar şi în India şi Pakistan, A existat deci, la sfârşitul pliocenului2 şi în pleistocen3, un animal antropomorf uriaş, care a fost numit „gigantopitec".

1 epocă din terţiar în care au apărut animalele evoluate; maimuţe rumegătoare, mastodonţi.

2 ultima epocă a terţiarului (a durat circa 10 miliarde de ani).

3 prima epocă a cuaternarului. Corespunde epocii paleolitice (a pietrei tăiate).

Poate fi imaginat ca o supergorilă înaltă de doi metri şaptezeci! Este, totuşi, greu de stabilit înălţimea unei fiinţe

căreia îi cunoşti doar dinţii şi mandibulele.

Acest King-Kong fosil era fără îndoială prea mare pentru a fi strămoşul nostru. Un can-didat mai acceptabil pentru această calitate este ramapitecul. El a trăit în India, China, Turcia, Ungaria şi Kenya acum treisprezece până la şapte milioane de ani. Acest primat a trăit mai întâi în pădurile tropicale umede şi, fără îndoială, arboricole. Apoi, aceste păduri s-au rărit din cauza secetei. A urmat o suprapopulare cu ramapiteci, fapt care a dus la migrarea unora spre savane. A fost epoca „coborârii din copaci".

Această trecere de la viaţa în pădure la viaţa într-un mediu descoperit a favorizat ridi-carea în două picioare, deoarece un primat din savană are interes să meargă în două picioare pentru a observa împrejurimile pe deasupra ierburilor înalte. Poziţia verticală ar putea fi şi rezultatul unui comportament agresiv: se ştie ca gorila atacă stând pe do-uă picioare. Ceea ce ştim sigur este că această poziţie verticală „eliberând" mâna de rolul ei locomotor, a fost o etapă decisivă în evoluţia spre om.

Ramapitecul este strămoşul probabil al australopitecului, care a trăit acum 3,5 – 5 mi-lioane de ani. Australopitecii au căpătat acest nume deoarece primii au fost descoperiŢi în Africa australă (nu în Australia). Terminaţia pitec (pithekos – maimuţă – în greceşte) vine de la faptul că la început au fost consideraţi maimuţe.

În ultimele decenii, resturi fosile de australopiteci au fost găsite în Tanzania, Kenya şi Etiopia, mai ales în renumita vale Omo.

Caracterele principale aie australopitecilor sunt: fruntea teşită, arcada sprâncenelor proeminentă, un prognatism accentuat (adică falca de jos ieşind în afară) şi o poziţie practic verticală.

Au existat mai multe tipuri de australopiteci. Australopitecul zvelt era mai mic (1,30 metri) decât cel robust (1,55 metri) numit şi parantrop sau zinjatrop.

În depresiunea Afar, din Etiopia, a fost descoperit, în 1974, scheletul unei femele – sau mai curând al unei femei-australopitece căreia i s-a dat numele Luci. A fost nece-sară crearea unei noi specii pentru ea: Australopithecus afarensis. Este cel mai vechi australopitec.

Omul îşi face apariţia.

Australopitecii existau deja de mii de ani când, în aceleaşi regiuni ale Africii, a apărut un nou hominid: Homo habilis. De unde vine acest nume? Homo este denumirea în la-tină a omului. Habilis se datoreşte faptului că acest om a fost primul în stare să Cioplească piatra.

Inalt de 1,5 metri, Homo habilis avea craniul mare şi diferite caractere mai evoluate decât cele ale australopitecilor, în special cele de dentiţie. Este autorul pietrelor şi ga-leţilor tăiaţi, vechi de trei milioane de ani, a ceea ce se numeşte „pebble culture”.1

Homo habilis este vărul australopitecilor de care s-a diferenţiat plecând dintr-un trunchi comun, ramapitecul, şi este strămoşul lui Homo erectus, adică omul cu poziţie dreaptă, poziţie pe care o aveau, de altfel, şi hominizii precedenţi. In specia Homo e-rectus sunt grupaţi oameni fosile cunoscuţi, adesea, sub alte nume. Este cazul pitecan-tropului a cărui descoperire în Java, în 1891, a făcut senzaţie. O altă fosilă celebră, si-nantropul, a fost găsită, în 1921, în apropiere de Beijing.

Specia Homo erectus cuprinde şi pe omul din Heildelberg (Germania), cunoscut şi sub numele de „mandibula lui Mauer”, ca şi pe atlantrop („omul din Atlas”) din Algeria etc. Cei mai vechi Homo erectus au trăit acum circa un milion nouă sute de mii de ani; ulti-mii au dispărut acum doar zece mii de ani. Adăugăm că fiecare „strat” de hominizi n-a dispărut, desigur, brusc la apariţia următoarei specii mai evoluate; au existat suprapu-neri între ele.

1 civilizaţia galeţilor prelucraţi (în lb. Engleză).

Scheletul lui Homo erectus era destul de asemănător cu cel al omului de astăzi, dar craniul lui păstra numeroase

caractere arhaice: prognatism puternic, mandibulă viguroasă, frunte teşită, arcadele sprâncenelor proeminente, înălţimea varia între 1,40 şi 1,55 metri. Homo erectus a fost primul hominid care a folosit focul; uneltele sale arată un net progres comparativ cu cele ale lui Homo habilis.

Mai multe tipuri de hominizi duc de la Homo erectus la Homo sapiens, specie căreia îi aparţinem. Este vorba despre presapieni, care se pot împărţi în presapieni propriu-zişi şi preneandertalieni, fosilele lor fiind descoperite în diverse regiuni ale Europei.

Limbaj, unelte şi foc.

Homo sapiens este mai curând omul care ştie, decât omul înţelept. Este specia căreia îi aparţinem. A apărut acum circa o sută de mii de ani şi este reprezentat prin diferite tipuri de fosile. Il vom pomeni doar pe unul din ei, omul din Neanderthal, deoarece vom reveni pe larg asupra lui.

Alţi Homo sapiens fosili sunt şi mai asemănători cu noi. Omul din Cro-Magnon este u-nul din ei şi-si datorează numele sitului Cro-Magnon (Dordogne, Franţa) unde au fost descoperite primele schelete. Alte oseminte s-au găsit, apoi, în diferite regiuni ale Franţei, în Germania, Belgia, Marea Britanie, Africa de Nord. Omul din Cro-Magnon era foarte înalt: măsura 1,80 – 2 metri.

Omul din Chacelade, care-şi datorează numele unei localităţi din Dordogne, Franţa, era, din contră, mic de statură (1,55 m); avea o faţă mare şi pometi puternici.

Descoperit în Italia, omul din Grimaldi are unele caractere negroide: craniul foarte a-lungit, deschiderea nazală mare, prognatism puternic, înălţimea sa era de 1,6 metri. Fosile de Homo sapiens au fost descoperite aproape peste tot în Europa, în Asia şi în A-frica şi mai târziu în Australia şi America.

Transformarea animalelor în hominizi se caracterizează prin creşterea capacităţii ce-rebrale, adică a volumului cutiei craniene. La cimpanzeu ea este de 400 – 450

centime-tri cubi, la gorilă, de 620 centimetri cubi, iar la oameni, în funcţie de tipul de hominid, astfel:

Australopitec 450 – 550 cm.

Homo habilis 500 – aproape 800 cm.

Homo erectus 780-1225 cm.

Omul din Neanderthal 1300 -1700 cm;

Homo sapiens actual 1200 – 2000 cm (în general 1300 -1600 cm).

Creşterea este impresionantă, dar nu trebuie făcută o legătură prea strictă între volumul creierului şi nivelul intelectual.

Evoluţia s-a produs desigur şi la alte organe, dar nu le putem afla din fosilele găsite. Nu ştim, de exemplu, în ce stadiu s-a micşorat pilozitatea.

Strămoşii noştri preistorici puteau vorbi? Problema este greu de rezolvat, deoarece organele care au permis trecerea de la strigăte la voce nu s-au păstrat. Din fericire, s-a pus la punct o metodă care poate da unele indicaţii în această problemă. La om, flexi-unea oaselor de la baza craniului are legătură cu capacitatea sa de a vorbi. S-a studiat această posibilitate de flexiune a oaselor la hominizii fosili şi a rezultat că australopite-cul avea 10% din capacitatea noastră de elocuţiune, iar omul din Neanderthal, 90%. O-mul din Cro-Magnon se pare că vorbea la fel de bine ca noi.

S-a dovedit că folosirea uneltelor implică existenţa unui adevărat limbaj. In orice caz, producerea uneltelor apare ca mult mai importantă decât descoperirea focului.

Istoria focului, care a început cu Homo erectus, nu este uşor de reconstituit. Strămoşii noştri făceau focul prin ciocnirea a două bucăţi de silex şi puteau să păstreze aprins fo-cul provocat de incendii naturale. Datorită focului şi-au putut lumina peşterile, şi-au fiert alimentele, s-au încălzit, şi-au preparat coloranţi. Faptul că se strângeau în jurul focului a constituit o mare schimbare în viata lor.

4. De la valea Neanderthal, la platourile Asiei Centrale.

La 17 decembrie 1968, doi zoologi, unul britanic, Ivan Sanderson, iar altul, franco-bel-gian, Bernard Heuvelmans, au intrat în camionul-rulotă al unui circar din bâlciul instalat la Rollingstone, în Minnesota, în Statele Unite. Aflaseră, cu câteva zile mai înainte, de la un corespondent misterios, că la circarul respectiv, un oarecare Frank Hansen, era ex-pusă o curiozitate cu totul neobişnuită.

Era vorba de o fiinţă „umană" păroasă, prinsă într-un bloc de gheaţă. Cei doi zoologi s-au hotărât să meargă să-l vadă, deşi o curiozitate de bâlci este mai curând dubioasă. Heuvelmans credea că vor găsi un macac negru, o maimuţă din insulele Celebes (Sula-wesi)1: câteva caracteristici rezultate din descrierea fiinţei respective păreau să o dovedească. Tot din informaţia primită, rezulta că blocul de gheaţă cu fiinţa prinsă în el a fost descoperit plutind pe Pacificul de nord, de o navă rusească.

1 insule din Indonezia.

Deci, Heuvelmans şi Sanderson au intrat în rulota lui Frank Hansen. Acesta a aprins lu-minile fluorescente din interiorul coşciugului de sticlă.

Fiinţa era cu totul ciudată. Măsura 1,8 metri lungime, corpul îi era acoperit de par neGru, trunchiul avea forma unui butoiaş, braţele erau anormal de lungi, iar palmele de o mărime extraordinară: 27 centimetri lungime şi 19 lăţime.

Unul din braţele omului păros era adus deasupra capului; faţa îi era rănită îngrozitor, fără îndoială de o împuşcătură. Totul părea să susţină autenticitatea specimenului. Fi-rele de păr aveau direcţia normală. Un miros urât se degaja dintr-unul din colţurile coş-ciugului: cadavrul începuse să putrezească.

Rulota lui Hansen, pentru a atrage vizitatorii, avea fixată pe ea o inscripţie absurdă: „Conservat în gheaţă de secole, poate un om medieval, evadat din era glaciară."

De unde a apărut omul păros?

Ar fi fost interesant ca omul păros să fie supus unei examinări ştiinţifice riguroase. Din păcate, nu a fost posibil.

Este foarte greu, în Statele Unite, să faci o anchetă la un parti-cular. Circarul a invocat un misterios magnat californian, care ar fi fost proprietarul specimenului: acest om, spunea el, refuza orice examinare a fiinţei din blocul de ghea-ţă. Nu s-a ştiut niciodată dacă acest magnat exista cu adevărat. Şi Hansen a continuat să-şi plimbe curiozitatea prin Statele Unite şi chiar în Canada.

Oamenii de ştiinţă erau împărţiţi. Unii susţineau ipoteza unui trucaj – totuşi greu de crezut – iar alţii îşi manifestau interesul pentru fabuloasa descoperire. Heuvelmans i-a dat omului păros denumirea de omul pongoid (Homo pongoides), adică omul cu aspect de pongo, cu acest nume fiind deja desemnată gorila şi, apoi, urangutanul.

Dar timpul trecea şi astfel se micşora posibilitatea de a putea fi autopsiat specimenul. Acesta a dispărut, şi, apoi, a reapărut. Chiar Casa Albă s-a arătat interesată de proble-mă. Dar omul păros, din păcate, a dispărut a doua oară, pentru totdeauna.

Hansen ajunsese să pretindă că el îl ucisese pe omul pongoid, pe teritoriul Statelor U-nite. Desigur că a dat această falsă versiune pentru a se dezvinovăţi: aceasta era mai puţin grav, din punctul de vedere al legii, decât de a-l fi introdus fraudulos în Statele U-nite.

Heuvelmans, încercând să rezolve problema, s-a găsit în faţa unui puzzle.

El a obţinut fragmentul care îi lipsea găsind în World Journal Tribune din 1 noiembrie 1966, o informaţie conform căreia soldaţii americani din Vietnam „au raportat că au u-cis o enormă maimuţă antropoidă”. Or, în principiu nu exista o astfel de maimuţă în Vietnam. Dar cum Hansen fusese militar în Vietnam, problema aceasta dubioasă nu-şi putea găsi rezolvarea pornind de aici? Probabil că Hansen, în faţa cadavrului omului păros, şi-a spus că ar putea câştiga ceva bani expunându-l în bâlciuri. Cadavrul a fost pus într-unul din coşciugele destinate soldaţilor ucişi, coşciuge care serveau şi pentru traficul de droguri. Şi

astfel, omul pongoid a devenit o atracţie de bâlci în Statele Unite. Această ipoteză este total coerentă. Dar, pentru aceasta, ar trebui să admitem că exis-tă, în Vietnam, oameni păroşi necunoscuţi.

Surprinzătorul om din Neanderthal.

Să trecem acum în altă epocă şi în altă regiune. In 1856 şi în Germania, în valea Nean-derthal, aproape de Dusseldof, lucrând într-o carieră, muncitorii au descoperit o cutie craniană foarte ciudată, cu o frunte teşită şi cu arcade enorme.

Nu era cumva craniul unui om de altă dată, diferit de noi? Cea mai mare parte a sa-vanţilor de atunci n-au acceptat această interpretare. Ei credeau că este craniul unui hidrocefal sau al unui cazac ucis în timpul retragerii din Rusia.

Treptat, totuşi, s-a impus părerea că este vorba de un tip de om preistoric deosebit, omul din Neanderthal. Înalt de circa 1,6 metri, el avea craniul foarte alungit. Faţa sa era proeminentă, mandibula puternică şi fără bărbie.

Fosile ale oamenilor de Neanderthal au fost descoperite şi în alte locuri în Europa, A-frica şi Asia. Unul din cele mai cunoscute este omul din Chapelle-aux-Saints (Corrieze, Franţa). Datorită caracteristicilor sale, omul din Neanderthal a fost mult timp conside-rat ca o specie aparte. De fapt, au existat, în Orientul Apropiat, neanderthalieni destul de asemănători celorlalţi Homo sapiens. Astăzi, omul din Neanderthal este clasat în specia Homo sapiens. El a trăit în pleistocenul mediu (sau în musterian)1 adică într-o perioadă care s-a întins între 150.000 şi 30.000 de ani i. H. Apoi, neanderthalienii au dispărut şi această dispariţie este la fel de curioasă ca şi dispariţia dinozaurilor, deoare-ce savanţii nu au putut descoperi motivul care i-a făcut să dispară.

Nu este, însă, uşor să se situeze cu exactitate această dispariţie. Recent, o descoperire de un mare interes a fost făcută în zăcământul de la Saint-Cesaire (Charente-

Maritime, Franţa). Este vorba de resturile unui schelet (în special mandibula) al unui neandertha-lian care a trăit la începutul paleoliticului superior, adică într-o epocă posterioară

1 cultură materială din paleoliticul mijlociu; unelte ascuţite şi tăioase. Se făcea focul pe cale artificială (de la Moustier, sit preistoric în Franţa.)

Dispariţiei „oficiale" a omului din Neanderthal. Iar craniul găsit în Caucaz, ar fi cel al u-nui neanderthalian din epoca de bronz, deci aproape de epoca istorică!

Ţinând seama de aceste date, este normal să ne întrebăm dacă neanderthalienii nu au supravieţuit încă o lungă perioadă şi dacă unii nu supravieţuiesc şi astăzi. Mai ales că, în toată Asia, din Vietnam în Caucaz relatări stranii menţionează existenţa unor „oa-meni sălbatici". In 1914, un zoolog rus a întocmit un raport referitor la oamenii păroşi despre care a auzit vorbindu-se în Asia centrală.

Aceşti oameni aveau arcadele masive şi un craniu alungit. Nasul era turtit, pometii proeminenţi. Corpul lor era acoperit cu o blană brun roşcată ca a unei cămile tinere. Ca să doarmă se lungesc pe pământ cu faţa în jos. Li se spune ksygyik.

Ulterior, dovezile despre aceşti oameni sălbatici au devenit atât de numeroase, încât Academia de Ştiinţe a fostei U. R. S. S. a creat o comisie pentru a dezlega misterul. De la o regiune la alta, aceste fiinţe au nume diferite: almass, almasty, kaptar şi ksygyik. Sunt înalţi de circa 1,7 metri; au braţele lungi şi picioarele scurte. Se hrănesc, se pare, cu ră-dăcini, bace, ouă şi animale mici.

Uneori au fost găsiţi pui. S-au semnalat şi indivizi albinoşi. Aceşti „oameni-animale" sunt câteodată prinşi şi locuitorii îi folosesc ca sclavi.

În Caucaz, o franţuzoaică, dr. Marie-Jeanne Koffmann, a cercetat cu perseverenţă problema oamenilor păroşi. A explorat Caucazul în cele mai ascunse unghere, pe jos, călare, cu motocicleta sau în maşină. In acest fel, a cules

nenumărate indicii asupra o-mului sălbatic local, kaptarul. Una din cele mai ciudate povestiri despre omul păros ca-ucazian este cea a Zânei.

Zâna era o femelă – sau, mai curând, o femeie – de kaptar, care era folosită ca ser-vitoare în cătunul Tkhina, pe la 1880. Prinderea ei a fost foarte grea: fusese legată şi bătută şi i s-au pus lanţuri la picioare. S-a „domesticit" totuşi, treptat, şi a fost folosită la treburi mărunte. Avea fruntea teşită, ceafa proeminentă, nasul turtit.

Zâna a avut copii cu mai mulţi oameni din cătun. Pe primul l-a băgat în apă aproape îngheţată ca să-l spele, dar acesta a murit. Aşa că, după aceea, i s-au luat imediat prun-cii.

Patru din copiii săi au supravieţuit. Erau puternici, cu pielea închisă. Nu aveau deloc caractere de „om primitiv". Şi ei au avut descendenţi.

În 1964 şi 1965, cercetătorii ruşi au hotărât să facă săpături în cimitirul din Tkhina, în care fuseseră îngropaţi Zâna şi descendenţii ei. Nu s-a mai găsit scheletul Zanei, dar ră-măşiţele descendenţilor săi au fost deshumate. Ele aveau caracteristici în oarecare mă-sură neanderthaliene.

Neanderthallenii supravieţuiesc ascunşi?

Lată-ne în miezul problemei. In general, oamenii păroşi din Asia centrală şi orientală au un aspect care aminteşte pe cel al omului din Neanderthal. Ca şi omul congelat din rulota din Minnesota.

Heuvelmans a ajuns la următoarea concluzie. Omul din Neanderthal a supravieţuit mai mult decât se crede în general, după cum o dovedeşte descoperirea unor fosile. Mai mult chiar, oameni din Neanderthal trăiesc ici şi colo, în Asia, din Caucaz în Viet-nam, trecând prin Pamir, Mongolia, Siberia. Unul din aceşti oameni sălbatici ucis a că-zut în mâinile lui Hansen şi pe acesta îl expunea de-a lungul Statelor Unite.

Astfel ar fi rezolvată enigma dispariţiei omului din Neanderthal. Dar cum a fost posi-bil, se pune întrebarea, ca

acesta să dispară atât de brusc? Şi răspunsul este că el nu ar fi dispărut.

Această descoperire necesită mai multe precizări. In primul rând, să nu amestecăm problema oamenilor păroşi din Asia centrală cu cea a lui „Yeti”, omul zăpezilor din Himalaia: acesta este un alt mister, total diferit de cel de care ne ocupăm aici. Apoi, kap-tarii şi ceilalţi oameni păroşi duc, se pare, o viaţă extrem de rudimentară. Or, omul din Neanderthal din preistorie a fost autorul unor lucrări destul de elaborate, silex cioplit, răzuitoare, cuţitaşe de răzuit, dălţi etc. S-ar părea deci că unii neanderthalieni au sufe-rit o „decadenţă tehnică” sau că unii au rămas la stadiul primitiv.

De altfel, de-a lungul Istoriei, se regăsesc mereu urme ale supravieţuirii oamenilor preistorici. O sculptură din biserica Semur-en-Auxois (Cote-d'Or), care datează din se-colul XII, reprezintă un „prezentator” de om sălbatic, adică o persoană care-l plimbă, ca şi cum ar plimba un urs. După spusele lui Plutarh, un om sălbatic prins în Albania i-a fost prezentat lui Sylla.

Călătoria Iul Hannon.

Supravieţuirea oamenilor preistorici n-a întârziat să stimuleze imaginaţia scriitorilor. Lată două din operele lor, prima pe un ton glumeţ, a doua pe un ton mai grav.

Andre Maurois a scris următoarele: "Intr-o zi, în Perigord1, un muncitor care lucra în fundul unei galerii încă neexplorate din Lascaux2 a venit să-mi spună că a auzit mârâituri:

1 district din Franţa, în departamentul Dordogne, în care au existat oameni încă din preistorie.

2 peşteră în Dordogne (Franţa) în care s-au descoperit gravuri şi picturi parietale vechi de 15.000 de ani.

— Nici cuvinte, nici ţipete.

M-am dus acolo şi am descoperit o familie preistorică! De douăzeci de mii de ani ea trăise acolo, reproducându-se, respirând printr-un horn care dădea în pădure, hrănin-du-

se. Cum naiba s-or fi hrănit? Dar nu este imposibil să-ţi imaginezi, în fond, ce re-prezintă douăzeci de mii de ani faţă de cincizeci de milioane de ani ai coelacantului1 al cărui organism este acum atât de complicat că i-au trebuit, pentru a fi modelat, câteva miliarde de ani? Romanul adevărat al lui Smith2 este atât de perfect, încât nu-l voi mai scrie pe al meu."

Oamenii din Neanderthal au putut supravieţui până târziu în alte regiuni ale lumii. Le-gat de aceasta, trebuie să interpretăm altfel un episod celebru din Antichitate, rămas neelucidat.

Pe la anul 450 î. H., Hannon, trimis de Cartagina, a depăşit coloanele lui Hercule, adică strâmtoarea Gibraltar, în fruntea unei flote de şaizeci de vase, pentru a întemeia colonii pe coastele africane. Flota s-a îndreptat spre sud, descoperind ţărmuri populate de oameni ciudaţi şi de animale necunoscute. Cartaginezii au ajuns pe o insula în care se găsea un lac, în mijlocul căruia se afla o insuliţă. Această insuliţă era populată de

1 peste mare, foarte gras, rudă apropiată a strămoşilor direcţi ai vertebratelor teres-tre.

2 zoolog sud-african care a descris coelacantul „bărbaţi sălbatici" şi de „femei sălbatice".

Cartaginezii au încercat în zadar să-i prindă pe bărbaţi, dar au reuşit să pună mâna pe trei femei, cu toate că ele se apărau muşcându-i. Femeile au fost ucise şi pieile lor au fost aduse în Cartagina.

Călătoria lui Hannon a stârnit numeroase comentarii, din cauza acestor fiinţe ciudate. Ce puteau fi oare? Şi, mai întâi, până unde mersese Hannon? Oare „bărbaţii" şi „feme-ile" întâlniţi de expediţie, erau babuini, cimpanzei, pigmei, sau ultimii australopiteci?

În ceea ce priveşte locul extrem la care a ajuns flota cartagineză, unii l-au situat în Mauritania sau Senegal, iar alţii l-au stabilit în golful Guinea. Pentru aceasta au avut la îndemână doi factori: lângă insula cu oameni sălbatici se

înălţa un munte, Carul Zeilor, care ar fi putut să fie Muntele Camerun. Apoi, după cum spuneau interpreţii, fiinţele descoperite se numeau gorillai. Erau deci gorile! Cartaginezii au întâlnit deci gorilele cu douăzeci şi trei de secole înainte de descoperirea lor de către occidentali. Să mai spu-nem că pieile „femeilor sălbatice" erau încă vizibile, în anul 146 i. H. în templul Junonei din Cartagina.

În 1945, un tânăr istoric, Raymond Mauny, a făcut cunoscută, în timpul unui congres care s-a ţinut la Dakar o „Notă asupra călătoriei lui Hannon", notă care prezenta un nou aspect al problemei. R. Mauny face observaţia că problema hranei, aşa cum se pu-nea în acea epocă, îl împiedica pe Hannon să treacă dincolo de Sahara. Cu atât mai mult cu cât întoarcerea nu se putea face decât cu ajutorul vâslelor, din cauza vânturilor puternice. Gorillai, în aceste condiţii nu putea fi gorila, nici cimpanzeul şi nici pigmeul. Ipoteza gorilei se poate elimina şi din alte motive: niciodată gorilele nu s-ar fi lăsat prinse atât de uşor. In privinţa pigmeilor, pieile lor n-ar fi fost considerate atât de ex-traordinare încât să fie expuse într-un templu.

În sfârşit, trebuie să ne întrebăm ce „oameni sălbatici" şi păroşi puteau locui încă, în Antichitate, pe coastele marocane. De altfel, neanderthalienii au fost descoperiţi în lungul acestor coaste. N-ar fi imposibil, după cum remarcă B. Heuvelmann, ca acestia să fi supravieţuit până în epoca istorică. Şi atunci, cartaginezii flotei lui Hannon ar fi pu-tut, foarte bine, să-i întâlnească. De altfel, tradiţiile populare din Maroc vorbesc de oa-meni păroşi trăind în peşteri.

5. Pietre care privesc spre soare.

Ori de câte ori este vorba de megaliţi, adică etimologic „pietrele mari", ne gândim la Bretania. Dar această regiune nu deţine monopolul. In Franţa, mai sunt megaliţi în A-veyron, Ardeche şi în multe alte regiuni. Scandinavia, Marea Britanie, Spania, Africa de Nord, India au şi ele megaliţii lor.

Megaliţii se împart în mai multe tipuri. Menhirul este o piatră verticală fixată în sol; poate cântări până la 200 tone şi chiar 350 tone, cum este cazul menhirului din Locmariaquer (Morbihan)1 lung de 23,5 metri, care acum este spart în patru bucăţi.

Uneori, menhirele formează linii paralele. Astfel, la Carnac, tot în Morbihan, există ce-lebrele şiruri lungi de patru kilometri. In alte cazuri, menhirele sunt aşezate în cerc (denumite impropriu cromlech) sau în ansambluri complexe, ca în situl de Ia Stonehen-ge, în Anglia.

Dolmenul este un mormânt colectiv. In mod obişnuit ni-l închipuim ca o piatră orizon-tală aşezată pe două pietre verticale, dar se găsesc şi forme mult mai complexe.

1 departament în Bretania (Franţa)

În regiunile de coastă, cum sunt cele din Bretania, dolmenul cuprinde o „cameră" la care duce un culoar. In regiunile de interior se întâlnesc şi dolmene care au doar un cu-loar, fără cameră. Sunt numite alei acoperite.

Uneori, dolmenele sunt incluse într-un camin, adică o movilă de pământ şi de piatră, sau sunt acoperite de un tumul1 de pământ. Unele dolmene ar fi avut rol de templu. Construcţia megaliţilor a început, în Europa, pe la anul 4500 i. H.

Un sit extraordinar: Stonehenge.

Şirurile şi cercurile de menhire se pare că au avut o funcţie precisă şi cu totul extraor-dinară: ele au servit pentru observaţii astronomice. Oricât de surprinzător ar părea, oa-menii din epoca megaliţilor aveau cunoştinţe astronomice foarte avansate. Acest lucru a fost demonstrat de un cercetător britanic, Alexander Thom, care a studiat sute de si-turi megalitice în Anglia, în Scoţia şi în Franţa. Aceste cercetări n-au fost întotdeauna u-şor de făcut, deoarece, în Scoţia mai ales, menhirele se găsesc, uneori, situate în turbă-rii mlăstinoase; ele pot fi ascunse sub vegetaţie sau chiar acoperite de turbă.

1 ingrămădire de pămănt sau de pietre pe care unele oare vechi le ridicau deasupra mormintelor.

A. Thom a constatat lucruri ciudate. In sudul Angliei, aproape de Salisbury, la nord-est de Southampton, se înalţă unul din cele mai impresionante ansambluri de monumente megalitice din lume: Stonehenge. Acest ansamblu a fost înălţat treptat între anii 1800 şi 1400 i. H. de mai multe popoare care, unul după altul, au ocupat sudul Marii Britanii. Primii constructori de la Stonehenge au fost invadatori originari din Franţa care s-au a-mestecat cu poporul numit din Windmill Hill, aşezându-se în aceste locuri din anul 2500 î. H. Apoi, alţi imigranţi, veniţi din Olanda, au ajuns aici pe la anul 1700 i. H. şi au continuat construcţia monumentelor. In sfârşit, invadatori nordici s-au amestecat cu cei veniţi înaintea lor, pe la anul 1500 i. H. şi au terminat construcţia ansamblului.

Aspectul actual al sitului Stonefienge permite reconstituirea celui de altădată.

Partea sa principală era un cerc de monolit1 de circa treizeci de metri diametru; el se compunea din treizeci de blocuri aşezate vertical, cântărind fiecare douăzeci şi cinci de tone, deasupra cărora, treizeci de lintouri2 aţipite formau un coronament. Acum nu mai există decât jumătate din blocurile verticale şi foarte puţine lintouri, pe locurile

1 monument făcut dintr-o singură piatră

2 traversă orizontală deasupra unei deschideri,aşezată pe două puncte de sprijin.

Lor. In interiorul acestui cerc se înălţau cinci triliţi, adică cinci perechi de blocuri de pia-tră cântărind patruzeci şi cinci de tone fiecare, având la partea superioară un lintou vo-luminos.

Intre aceste blocuri, fusese construită o potcoavă din blocuri mai mici, pietrele albas-tre (aduse din Ţara Galilor), din care n-au mai rămas acum decât urme. In centrul acestei potcoave fusese culcat un menhir, o adevărată piatră de altar lungă de cinci metri.

În exteriorul cercului de monoliţi, la circa treizeci de metri, un rambleu de un metru cincizeci înălţime forma incinta circulară a monumentului. La nord-est, un drum între-rupea acest rambleu. Era intrarea principală a monumentului, de unde drumul ajungea până Ia un râu la circa trei kilometri.

Chiar de la terminarea lui, monumentul de la Stonehenge a suferit numeroase degra-dări. Situl a fost, timp de secole, folosit de locuitorii din vecinătate drept carieră de pia-tră. Uneori, chiar turiştii sparg pietrele ca să ia bucăţile ca amintiri.

În 1953, s-au descoperit, pe un monolit din Stonehenge, sculpturi reprezentând un pumnal şi topoare semănând cu cele produse în Grecia; se pare că existau legături în a-cea vreme între Grecia micenianã şi Marea Britanie.

Astronomii Preistoriei.

Axa principală a ansamblului de la Stonehenge, ca şi menhirul culcat, sunt orientate spre punctul în care răsare soarele la solstiţiul de vară.

S-a considerat că acest sit era un loc de cult solar şi că funcţiona ca un calculator uriaş destinat să prevadă eclipsele. De altfel, la 21 iunie, ziua solstiţiului de vară, o procesiu-ne de falşi druizi1 se îndreaptă spre pietrele din Stonehenge unde se desfăşoară o curi-oasă ceremonie.

Specialistul rus, Vladimir Avinsky crede că pietrele din Stonehenge desenează o pen-tagramă, adică o stea cu cinci vârfuri şi că cercurile şi elipsele succesive dau informaţii despre mărimea planetelor sistemului solar.

Cunoştinţele astronomice ale oamenilor din neolitic par a fi fost remarcabile, chiar dacă s-ar fi limitat doar la observaţii asupra soarelui. Poziţiile răsăritului şi apusului soa-relui se schimbă zilnic, ca şi înălţimea sa deasupra orizontului. Precizarea poziţiei răsă-ritului soarelui la solstiţiul de vară este, totuşi, uşoară. Mult mai greu de înţeles este mişcarea lunii care este extrem de complicată: orbita lunii nu coincide cu planul ecua-torial al Pământului.

1 preoţi celţi.

Se poate aprecia că unele aranjamente ale blocurilor sunt raportoare uriaşe. Oamenii din acea perioadă foloseau două linii de ochire pentru a fixa poziţia exactă a răsăritului şi apusului lunii. Cea din spate era formată dintr-o piatră sau un interstiţiu între două blocuri. Cealaltă era, fie un alt bloc, fie un munte sau o vale.

Megaliţii din Carnac formează, astfel, un extraordinar observator lunar. Există trei principale serii de aliniamente lângă Carnac: la Menec, Kermario şi Kerlescant.

La circa zece kilometri spre est, se află marele menhir spart de Ia Locmariaquer, amin-tit mai sus, numit şi menhirul de la Er Grah.

Acest menhir, când era în picioare – şi ridicarea lui a fost o treabă deosebită – era, se pare, „ghidonul" enormului observator lunar. Realizarea acestuia a cerut mai multe secole de observaţii.

Să stabilim pe o hartă a regiunii megaliţii şi tumulii: se constată că unii dintre ei pot fi puşi în legătură, doi câte doi, cu marele menhir. Se obţin astfel, opt (de patru ori două) traiectorii care indică punctul unde răsare şi unde apune luna în timpul fazelor sale ex-treme. Putem să ne imaginăm că la construirea megaliţilor servind ca posturi de obser-vaţie s-au montat stâlpi de lemn, aceştia având rolul de posturi de observaţie provizo-rii. Mai exact, trebuia ca observatorul să înlocuiască stâlpul de la o zi la alta, luna schimbându-şi locul. Nu era o treabă simplă. Să-i apreciem cum se cuvine pe aceşti pionieri – mult timp necunoscuţi – ai astronomiei.

Megaliţii mai pun şi alte probleme. O locuitoare din regiunea Camac1, doamna A. M. Vialfont, a făcut interesante observaţii asupra unora dintre ei.

De exemplu, o piramidă găsită la Barnenez, în Finister, are fiecare din cele patru feţe cu aspect diferit. Prima formează un triunghi echilateral. A doua are un unghi drept perfect. A treia are tot un unghi drept dar imperfect. A patra are un

arc de cerc. A cin-cea faţă este un triunghi ascuţit care dă piramidei un echilibru perfect.

Doamna Vialfont a găsit, de asemenea, multe alte pietre ciudate. Una din ele este o statuie de pisică în mărime naturală. Intr-o parte pare un cotoi; de altă parte, o pisică însoţită de un pui.

O altă piatră, descoperită la Roscoif, aminteşte ciudat o femeie însărcinată: buricul îi este vizibil. Se mai găsesc: „inima de la Plouezoch", „faţa de la Locmariaquer", „profilul surâzător de la Barnenez", „pasărea în zbor de la Plouezoch".

1 departament din Bretania (Franţa).

MISTERELE ANTICHITĂŢII.

Vom căuta să lămurim enigmele civilizaţiilor dispărute şi vom căuta să descoperim tainele piramidelor egiptene şi ale palatelor romane.

1. Potopul şi ştiinţa.

Dacă se examinează inscripţiile gravate pe copaci sau pe bastonaşe de către pieile ro-şii linapi sau delawari din estul Americii de Nord, se poate citi o poveste ciudată.

La început, conform cronicii gravate astfel, marea se întindea peste tot. Deasupra, în ceaţă, locuia Creatorul, etern şi nevăzut. El a creat Soarele, Luna, stelele, apoi vânturi-le, care au împins apele. Şi-atunci a apărut uscatul.

Creatorul a dat naştere primitor doi oameni şi apoi animalelor. Fericirea domnea pe Pământ. Dar un duh rău a creat Şarpele negru, simbol al Răului: el a adus nefericirea, războiul, furtunile. Oamenii au luptat contra Şarpelui. Pentru a-i ucide, acesta a provo-cat un potop şi apele au acoperit uscatul.

Creatorul a văzut suferinţa cumplită a oamenilor care încercau să scape de la înec. Ca să-i salveze, Ie-a trimis o broască ţestoasă, mai mult decât uriasa pentru câ ea trebuia să culeagă din apă toata omenirea. „Existau linapii, spune cronica, şi broasca ţestoasă, şi-atunci toţi oamenii s-au urcat pe broasca ţestoasă." Până la urmă, apele s-au

retras, eliberând uscatul pe care oamenii s-au aşezat din nou.

La incaşi, există, de asemenea, tema potopului. După tradiţiile lor, zeul Viracocha, cre-atorul oamenilor, le-a cerut să trăiască în pace, respectând legile morale. Dar, foarte mulţi dintre ei erau orgolioşi şi desfrânaţi.

Viracocha i-a blestemat şi, pe unii dintre ei, i-a transformat în animale sau în pietre. Apoi, pentru a-i pedepsi pe toţi oamenii, a trimis apele să cuprindă pământul. Şi a venit Uno Pachauti, adică potopul. Dar animalele i-au simţit apropierea: în luna dinaintea potopului, lamele au devenit triste şi şi-au pierdut pofta de mâncare.

Apele au crescut timp de şaizeci de zile. Doar trei servitori credincioşi ai lui Viracocha au scăpat de pedeapsă.

Comparaţii tulburătoare.

Potopul se regăseşte şi într-o legendă tlaxcalană din America centrală. Marele zeu Tezcatlipoca, a provocat potopul, dar, mai înainte, l-a urcat pe o mare corabie pe Tezpi – Noe indian – cu animale şi plante.

Când apele au început să se retragă, Tezpi a dat drumul unui vultur. Acesta a început să mănânce carnea animalelor moarte înecate şi nu s-a mai întors. Tezpi a trimis atunci alte păsări: doar un colibri a revenit pe corabie, cu o ramură verde în cioc.

Această legendă este, în mod vădit, foarte asemănătoare cu relatarea biblică. Conform Bibliei, Noe, la sfârşitul potopului, l-a trimis pe corbul Hereb, să-i aducă veşti despre ce se întâmplă.

După şapte zile, corbul nu se întorsese, şi-atunci Noe i-a dat drumul porumbiţei Io-nah: ea a revenit, având în cioc o ramură de măslin.

Relatări asupra unei imense inundaţii se regăsesc pe toate continentele.

Incepând cu secolul trecut, s-a căutat să se dea o explicaţie ştiinţifică acestei tradiţii. Unii au arătat că o mare enormă interioară, situată în Asia centrală, se golise, pe la

anul 2300 i. H., ca urmare a unui cutremur. După o altă teorie, nori enormi ar fi înconjurat o-dinioară permanent planeta, până când răcirea climatului a dus la condensarea acestor nori, urmată de ploi îngrozitoare.

Geologii însă n-au găsit niciodată urme ale vreunei inundaţii planetare. S-au produs doar potopuri locale. Unul din cele mai importante s-a produs în Mesopotamia1. Pe a-cesta îl redă Biblia, el găsindu-se, în forme puţin diferite, în legendele babiloniene şi a-siriene. Mai precis, aceste legende se găsesc în epopeea lui Ghilgameş, după numele

1 „Ţara dintre fluvii" (Tigru şi Eufrat).

Eroului, iar Biblia le-a preluat. S-a putut data, cu aproximaţie, această inundaţie, pe la anul 4000 i. H.

O tăbliţă rămasa din civilizaţia din Sumer1, una din cele mai vechi, cunoscute în Meso-potamia, povesteşte cu precizie potopul. Ziusudra este omologul lui Noe.

Ziusudra, în picioare pe locul său, asculta.

"Stai lângă zid, în stânga mea.

Lângă zid îţi voi spune ceva, ascultă-mă;

Fii atent la ordinele mele:

La noi. Un potop va cuprinde sanctuarele Pentru a distruge sământa rasei umane.

Aceasta este hotărârea noastră, sentinţa adunării zeilor La ordinul lui Anu şi Enlil.

Regelui şi legii sale, un răgaz li se va acorda."

Toate furtunile, cu o extraordinară violenţă S-au dezlănţuit în acelaşi timp.

Şi imediat, Potopul a invadat sanctuarele.

După ce timp de şapte zile şi şapte nopţi Potopul a măturat pământul Şi enorma corabie a fost zgâlţâită De furia apei, Utu a fost cel care răspândeşte

1 în sudul Mesopotamiei, lângă Golful Persic.

Lumina în cer şi pe pământ Ziusudra a deschis atunci o fereastră a corăbiei lui enorme, Ziusudra, regele S-a prosternat în faţa lui Utu;

Regele i-a sacrificat un bou şi a ucis o oaie."

Se pare că a fost descoperită o mărturie concretă a potopului. In regiunea în care odi-nioară Tigrul şi Eufratul se vărsau în Golful Persic s-a găsit un strat mare de nămol, lung de şase sute de kilometri şi lat de o sută cincizeci. Cauza acestei inundaţii a fost, fără îndoială, un cutremur care s-a produs chiar în Golful Persic.

O altă dovadă şi mai spectaculoasă despre realitatea unui potop în Orientul Apropiat, poate fi descoperirea rămăşiţelor Corăbiei lui Noe pe Muntele Ararat, în Turcia orienta-lă, unde ea ar fi eşuat. Conform observaţiilor unor aviatori, în gheţurile acestui munte s-ar găsi un obiect cu forma unei corăbii, lungă de o sută treizeci şi cinci de metri. Mai multe expediţii au cercetat aceste locuri în 1952, 1953, 1955 şi 1958. Erau conduse de Fernand Navarra.

În 1958, acesta a adus bucăţi de lemn scoase din gheaţă: vechimea lor a fost apreciată la patru sau cinci mii de ani. Ca să provină din arcă, ar fi trebuit să fie ceva mai vechi.

2. Mit sau realitate? Blestemul lui Tutankhamon „Moartea v-a atinge cu aripile ei pe cel care îl va tulbura pe faraon.” Această inscrip-ţie, descoperită în interiorul mormântului lui Tutankhamon, capătă un straniu ecou a-tunci când a devenit cunoscută soarta celor care „au profanat” acest mormânt. Dar e-xistă oare cu adevărat o relaţie de cauză şi efect între această profanare şi această soartă? Pentru a ne putea face o părere, cel mai bine ar fi să reamintim istoria desco-peririi acestui l mormânt.

La începutul secolului XX, egiptologii credeau că Valea Regilor şi-a dezvăluit toate se-cretele.

Treizeci de coşciuge şi douăzeci şi patru de mumii, provenind din trei dinastii de fara-oni egipteni au fost scoase la lumină. Printre cele mai cunoscute, trebuie menţionate cele ale lui Ramses II şi Amenofis l.

Săpăturile au provocat, uneori, manifestări ostile din partea populaţiei. Astfel, la Lu-xor, în momentul în care unele tezaure erau încărcate pe un vas, a apărut o

procesiune de femei arabe, gemând şi urlând. In melopeea1 lor, un cuvânt revenea mereu: „Bles-tem.”

Mormântul neaşteptat.

Egiptologii nu erau, totuşi, primii care au pătruns în hipogeele2 Egiptului faraonic. Grupuri de jefuitori i-au devansat. In 1900, un grup înarmat i-a lovit pe paznicii mormântului lui Amenofis II.

În 1903, un englez bogat, lordul Carnavon, a venit la Cairo cu intenţia de a face noi să-păturі. La început, a fost primit cu scepticism, dar el a reuşit să-şi atragă colaborarea u-nui tânăr, dar remarcabil arheolog, Howard Carter. Şi, contrar tuturor aşteptărilor, e-chipa Carnavon-Carter a obţinut un şir de succese.

În 1906, un alt cercetător, Theodore Davis, a descoperit o cupă mică din faianţă albas-tră pe care era gravat un nume până atunci necunoscut: Tutankhamon. Apoi, au fost descoperite ulcioare de pământ marcate cu acelaşi nume.

1 cântec ritmat care însoţeşte declamaţia

2 cavouri ale civilizaţiilor preistorice, protoistorice şi antice.

Se părea că Tutankhamon era un faraon care trăise în jurul anului 1350 i. H. Carter şi Carnavon au hotărât să-şi concentreze cercetările asupra lui. Timp de câţiva ani, săpă-turile n-au scos la iveală mare lucru, cu excepţia unei tăbliţe de lemn, pe care era în-scrisă relatarea războiului dintre egipteni şi hicsoşi. Războiul din 1914 a întrerupt cercetările.

Carnavon începuse să se descurajeze. In 1920, el a trimis de la Londra, lui Carter, o te-legramă: „Am pierdut destul timp în Valea Regilor. Schimbă locul. Mergi să faci săpături în delta Nilului. Este o regiune în care nu s-au găsit încă prea multe.”

Carter a avut atunci o sclipire de geniu. Uitându-se într-o zi la colibele de piatră din vecinătatea mormântului lui Ramses VI, i-a venit în minte ideea că nimeni nu făcuse săpături sub ele. De ce n-ar încerca el?

La 2 noiembrie 1922, încep săpăturile. Chiar a doua zi, apare surpriza: a ieşit la iveală o piatră. Carter a desprins-o cu grijă, dar a apărut o altă piatră. Era cu siguranţă, capă-tul unei scări. Până s-a înserat, au fost degajate patru trepte, din cele şaisprezece pe care le are scara.

1triburi nomade asiatice care au invadat Egiptul şi l-au stăpânit în sec. XVIII – XVI î. H.

Cercetătorii, după degajarea scării, au întâlnit o dală de piatră cu două sigilii. Unul din ele era fără îndoială fals, făcut de jefuitorii de morminte care urmăreau să-şi ascundă acţiunea. Dar al doilea era autentic.

El purta inscripţia următoare Nebkheperoure1 - Tutankhamon.

Poarta a fost perforată şi prin gaura făcută a ieşit un aer călduţ, greu de respirat. Car-ter a introdus o lanternă prin gaură şi a putut vedea un culoar lung, plin de dărâmături. La extremitatea cealaltă, la şapte sau opt metri distanţă, o altă poartă a apărut marca-tă de sigiliul lui Tutankhamon.

Carter i-a telegrafiat lordului Carnavon pentru a-i anunţa extraordinara descoperire. Trei săptămâni mai târziu, acesta a venit în Egipt, însoţit de un alt egiptolog renumit, Calender.

O înţepătură de ţânţar.

La 25 noiembrie 1922, Carter, Carnavon şi Calender au coborât împreună scara cu şai-sprezece trepte şi au ajuns până la a doua poartă. Carter a găurit-o, a luminat interiorul şi s-a uitat să vadă ce se află în partea cealaltă.

Era ceva fantastic, deoarece Carter a început să vorbească fără şir şi a rămas lipit de zid, parcă doborât de ceea ce văzuse.

1 Tutankhamon – masca funerară.

Spărtura a fost mărită. Şi-atunci, la rândul lor, şi însoţitorii lui au putut să vadă. Erau vase de alabastru, bijuterii, coliere, cupe de aur, cufere incrustate cu pietre preţioase.

Un fapt curios: dezordinea în care erau îngrămădite toate aceste comori. Era însă clar: mormântul lui Tutankhamon

fusese deja profanat şi, fără îndoială, de foarte mult timp. Şi nu exista în cameră nici mumie, nici sarcofag, ceea ce era ciudat.

Cercetătorii au făcut inventarul complet al bogăţiilor îngrămădite în anticameră. Zia-riştii au năvălit din lumea întreagă, dar când vreo treizeci dintre ei au vizitat mormântul sub conducerea lui Carter, au fost huiduiţi de vreo sută de egipteni care aruncau şi cu pietre. Poliţia a trebuit să intervină.

Aceasta n-a împiedicat, la 18 februarie 1923, să se facă „inaugurarea" oficială a săpă-turilor. La intrarea în mormânt, fluturau drapele egiptene şi britanice. Inaltul comisar al Marii Britanii, mai mulţi miniştri egipteni, ambasadorii Franţei şi Belgiei, regina Elisabe-ta a Belgiei (care îi susţinea pe lordul Carnavon), participau la inaugurare.

Dar nu se făcea doar o vizită oficială, ci se trecea la o nouă etapă a săpăturilor. Arheo-logii au început să desprindă peretele în spatele căruia trebuia să se găsească mormân-tul lui Tutankhamon. Dincolo de zid a apărut un cufăr de lemn aurit, înalt de trei metri, Pe care era desenat şoimul Horus.

Semne magice păreau a fi destinate protejării odihnei faraonului.

Apoi, a fost găsit un al doilea cufăr. De data aceasta, pe el apărea un sigiliu cu numele lui Tutankhamon. Carter şi Carnavon au înţeles că şi-au atins ţinta. Mumia era acolo. Ca o măsură de prudenţă, Carnavon a hotărât să închidă mormântul pentru a evita un a-flux nedorit de vizitatori. Descoperirea a făcut mare vâlvă: moda Tutankhamon a înce-put la Londra.

Dar lordul Carnavon avea o altă grijă: fusese înţepat la gât de un ţânţar. Această înţe-pătură a provocat o puternică mâncărime, apoi o inflamaţie. El şi-a dat seama de gravi-tatea situaţiei, deoarece sănătatea sa era deja şubredă în urma unui accident de maşi-nă. „Am auzit chemarea, sunt gata." a spus el.

În curând, s-a declanşat o congestie pulmonară. In noaptea de 4 spre 5 aprilie 1923, lordul Carnavon era în agonie, intr-o cameră a hotelului Continental din Cairo. Din nou, a spus: „S-a terminat, am auzit chemarea şi mă pregătesc!”

Aproape chiar în acel moment, lumina s-a stins în cameră şi, de altfel, în tot hotelul. Infirmiera care-l supraveghea pe Carnavon s-a dus să aducă lumânări; când a revenit, descoperitorul lui Tutankhamon era mort.

Aşa s-a născut legenda blestemului faraonului.

Diferite explicaţii.

Foarte repede, presa a făcut o legătură între moartea lui Carnavon şi profanarea mor-mântului lui Tutankhamon. Astfel, Ia 6 aprilie 1923, Le Figaro scria: „Evenimentele au dat dreptate prezicerilor felahilor. Omul care a descoperit hipogeul faraonului Tutankhamon a fost victima divinităţilor subterane. Lordul Carnavon nu mai este. In acest fel s-au îndeplinit ameninţările marilor preoţi egipteni făcute contra pro-fanatorilor de mumii.”

Se şoptea chiar că, în realitate, un scorpion – sacru în vechiul Egipt.

— L-a înţepat pe Carnavon, şi nu un ţânţar. Se afirma, de asemenea, că o cobră a mâncat canarul lui Car-navon: acesta avea, într-adevăr, obiceiul să pună, la capătul de sus al scării mormântu-lui, colivia cu pasărea favorită.

În realitate, moartea Iui Carnavon, am mai spus-o, n-a fost deloc misterioasă. Iar Car-ter se simţea foarte bine şi îşi continua săpăturile. El a descoperit două alte cufere, cu numeroase accesorii, apoi o capelă etc. Două alte sarcofage au fost găsite, din care u-nul din aur masiv.

Mumia a fost scoasă din mormânt în octombrie 1925: învelită complet în benzi se Găsea într-o stare foarte proastă.

Inscripţiile de pe benzi afirmă: „Rege Tutankhamon, inima ta rămâne nemuritoare în trupul tău. Ea este în fruntea celor vii, aşa cum Ra va rămâne în cer.”

Acum se ştie că Tutankhamon era un faraon din a 18-a dinastie, mort foarte tânăr. O-biectele de artă găsite în mormântul său sunt la muzeul din Cairo.

Totuşi, seria de morţi care a urmat a contribuit la întreţinerea mitului blestemului. Cel mai tânăr din fraţii lui Carnavon a murit după şase luni. Infirmiera care l-a îngrijit pe lord la hotelul Continental a murit puţin după aceea, iar secretarul lui Carter a decedat curând de tuberculoza; tatăl arheologului s-a sinucis trei luni mai târziu.

Dar au fost şi cazuri mai tulburătoare. Astfel, savantul britanic Archibald Douglas Reed a decedat la puţin timp după ce a radiografiat mumia lui Tutankhamon.

S-a relatat că un ministru egiptean, vrând să ancheteze această enigmă, a vizitat mor-mântul împreună cu un îmblânzitor de şerpi. La sosirea lor, o cobra şi o viperă ar fi ieşit din mormânt. Şi au reuşit să dispară. Ministrul a murit puţin după ce a revenit la Cai-ro. Cei ce cred în puterea blestemului, vorbesc de şaptesprezece victime.

Ca răspuns, acestora li se poate arăta o listă cu persoane care au participat la desco-perirea lui Tutankhamon, dar care au murit la o vârstă foarte avansată, în condiţii nor-male.

Trebuie totuşi să amintim că şi alţi egiptologi au murit în condiţii misterioase înainte şi după săpăturile lui Carter şi Carnavon.

În 1823, arheologul italian Giovanni-Battista Belzoni, cel care a descoperit mormântul lui Sethi l, s-a îmbolnăvit având febră mare pe când se găsea în Africa occidentală. Poa-te că n-a fost decât o criză de paludism, dar Belzoni1 a spus: „Simt mâna morţii întin-zându-se spre mine. Ştiu că nu mai am decât câteva ore de trăit.” Un vrăjitor african l-a tratat cu opium, dar arheologul a murit blestemându-l pe Sethi l. „Faraonii s-au răz-bunat,” a spus simplu vrăjitorul.

În 1862, germanul Theodor Bilharz, specialist în autopsia mumiilor, a fost cuprins de friguri după o vizită la Luxor. A delirat timp de cincisprezece zile şi a murit fără a-şi mai fi

revenit. Un alt arheolog german, Heinrich Brugsch a manifestat spre sfârşitul vieţii simptome clare de alienare mintală.

Alte cazuri sunt mai recente. Un conservator al muzeului din Cairo, Mohamed Mehdi, a murit în urma unei hemoragii cerebrale după ce aprobase expunerea la Paris a tezaurului lui Tutankhamon. Succesorul sau, Kamal Mahrez, a murit, tot de o hemoragie

1 savant care a dat numele bilhanozei (boală provocată de un vierme parazit în apara-tul circulator al omului), (n.a.)

Cerebrală, după ce dăduse aprobarea pentru o expoziţie asemănătoare la Londra.

Numeroase ipoteze au fost elaborate pentru a explica aceste morţi misterioase. Una din cele mai stranii este cea a „piramidei care ascute simţurile”. Forma piramidală ar duce la acumularea de energie şi, ca urmare, la producerea de viziuni oribile „profana-torilor” şi chiar moartea lor.

Lată ce relatează cercetătorul englez Paul Brunton care a petrecut o noapte în camera regală a piramidei lui Keops: „Eram cu ochii închişi şi, totuşi, toate acele forme întunecate, diafane mă forţau să le văd. Şi permanent duşmănia lor neîndurătoare, încrânce-narea lor cumplită căutau să mă împiedice să-mi menţin hotărârea. Curând, s-a atins paroxismul. Forme monstruoase, nelămurite, orori sinistre, infernale, forme cu aspect baroc, grotesc, nebunesc, diavolesc mişunau în jurul meu; scârba pe care mi-o inspirau îmi provoca o suferinţă de neînchipuit. In câteva minute, am trăit într-o stare de emo-ţie pe care n-o voi uita niciodată. Această stare de necrezut rămâne fixată în altorelief1 în memoria mea. Pentru nimic în lume, n-aş mai repeta această experienţă; niciodată nu voi mai rămâne noaptea în mijlocul Marei Piramide.”

1 lucrare de sculptură în relief faţă de un fond de care ţine sau pe care a fost aplicată.

S-a presupus, de asemenea, că egiptenii descoperiseră radioactivitatea. Preoţii lor ar fi pus materiale radioactive în

mormintele faraonilor. Categoric, cunoştinţele egipteni-lor în diferite domenii erau importante, dar nimic nu dovedeşte că ei cunoşteau radio-activitatea. De altfel, egiptologii morţi în condiţii misterioase n-au arătat niciunul vre-un simptom de radiodermită, boală datorată radiaţiilor.

Mai convingătoare ar fi ipoteza care acuză febra Q, boală cu forme variate, care bân-tuie în ţările orientale şi care se datoreşte unei rickettsii1, organism intermediar între bacterii şi viruşi, parazit al animalelor şi oamenilor.

Praful a fost şi el acuzat: aflat din abundenţă în necropole, el poate irita pielea sau gâ-tul şi poate fi periculos pentru persoanele cu căile respiratorii sensibile, cum era cazul lui Carnavon.

Un cercetător sud-african, Geoffroi Dean, crede că histoplasmoza2 este vinovată de uciderea pretinselor victime ale faraonului. Această boală rară, care ucide lent, ar pu-tea fi transmisă de excrementele liliecilor care trăiesc în peşteri.

Dar nici un liliac nu a fost văzut în mormântul lui Tutankhamon care era, după cum

1 provoacă boala denumită rickettsioză(tifos exantematic, febra munţilor Stâncosi).

2 boală datorată unei ciuperci parazite (histoplasma) care atacă pielea, ganglionii, oasele, viscerele.

Am văzut, închis ermetic de mii de ani. Şi atunci, dacă nu liliecii, atunci poate ciupercile subterane au transmis histoplasma.

Totuşi, după cum am văzut, morţile imputate pretinsului blestem au avut caracteris-tici diferite şi nu pot fi atribuite unei cauze unice şi misterioase.

Blestemul lui Tutankhamon i-a făcut pe mulţi să viseze şi să tremure. Dar este foarte greu să crezi în el.

3. De la oraşul Ys1 la Atlantida.

Grallon2, rege din Cornouaille3 se lupta în ţări nordice îndepărtate. Intr-o zi, obosiţi de lupta şi de faptul că nu puteau cuceri o fortăreaţă inexpugnabilă, oamenii săi l-au

a-bandonat. Rămas singur într-o ţară străină, a întâlnit o femeie cu păr roşu, Malgven, care i-a propus să-l însoţească în Bretania, după ce o va ajuta să scape de soţul ei. Dar trebuiau, fără corabie, să ajungă la flota regelui. Malgven I-a urcat pe Grallon pe un cal vrăjit, Morvac'h care, repezindu-se pe deasupra valurilor, a ajuns repede din urmă co-răbiile bretone.

Timp de un an, Grallon şi Malgven au rătăcit pe oceane, timp în care l-i s-a născut o fetiţă, Dahut. Dar din nenorocire Malgven a murit în timpul călătoriei. Doar ei doi, tatăl şi fiica vor ajunge pe coastele peninsulei Cornouaille. Dahut a crescut printre grandioa-

1 cetate legendară bretonă care a fost înghiţită de valuri în sec. IV sau V.

2 sau Gradlon, rege legendar venit din Cornouaille în Bretania.

3 regiune în sud-vestul Angliei.

Sele faleze din Armorique1, acolo unde îi plăcea să se plimbe. Ea i-a cerut tatălui ei să-i construiască un oraş. Mii de muncitori au început lucrul şi un oraş s-a înălţat curând la malul oceanului. Un zid uriaş, având o ecluză închisă cu porţi de bronz a căror cheie era păstrată cu grijă de Grallon, ferea cetatea de furia oceanului. Aşa s-a născut oraşul Ys.

Lui Dahut îi plăcea să stea de vorbă cu oceanul: „Ocean, frumos Ocean, rostogoleşte-mă pe nisip, rostogoleşte-mă pe valul tău. Eu sunt logodnica ta, Ocean, frumos Ocean albastru. Eu sunt născută pe mare, în mijlocul valurilor lăptoase şi în ceţurile ca de va-tă. Când eram mică, tu fremătai, eu mă jucam pe spatele tău uriaş şi tu fremătai. Eu mângâiam părul tău bogat de spumă şi tu fremătai."

Oraşul Ys a devenit un oraş al desfrâului. Dahut îşi dorea un alt bărbat în fiecare sea-ră: ea il sufoca punându-i o mască de mătase pe faţă, apoi îl arunca în infernul lui Plo-goff, spărtură uriaşă ameţitoare deschisă între faleze. Doar

un singur logodnic o capti-va pe Dahut: Oceanul, căruia îi sacrifica pe ceilalţi.

Intr-o seară, a sosit, călare pe un cal roşu aprins, un necunoscut, îmbrăcat şi el tot în roşu.

1 parte a Galiei, care cuprinde astăzi Bret Armor: numele celtic al Bretaniei.

Chiar atunci, oceanul se înverşuna contra digurilor. Omul i-a cerut lui Dahut cheia e-cluzei. Ea a ezitat întâi, dar, până la urmă, a cedat şi a luat cheia de la gâtul lui Gralion şi a deschis porţile; un val uriaş s-a prăvălit peste oraş şi I-a scufundat. Aşa a dispărut oraşul Ys.

Dahut şi Grallon au reuşit să fugă. Calul Morvac'h îi ducea pe amândoi, fiica agăţată de tată, într-o cursă nebunească: Oceanul care vroia să-şi prindă logodnica, încerca să întreacă bidiviul în fugă. Deodată, o siluetă a apărut pe o stâncă şi s-a auzit o voce: Sfântul Guenole îi cerea lui Grallon să scape de fată. Regele a aruncat-o în ocean, în care Dahut a regăsit fantomele nenumăratelor sale victime.

Aceasta este legenda oraşului Ys. Dahut, ca personaj al legendei, a fost introdusă doar în secolul XVIII. Oraşul Ys ar fi existat cu adevărat şi aici regele Grallon a întemeiat reşedinţa episcopală Quimper. Oraşul ar fi fost întemeiat în anul 475, fiind situat fie în gol-ful răposaţilor (Baie des Trepasses), fie în golful Douarnenez.

În acest ultim golf, scafandrii afirmă că au zărit ruine ciudate.

Acestea se pot observa însă doar în anumite momente, în timpul fluxului şi când apa este foarte liniştită. De asemenea, la estul golfului există un drum care nu duce nică-ieri, oprindu-se la ocean. După unii, cele şapte insuliţe care se înşiră între Douarnenez şi Piougrescant ar fi fost odinioară locul pe care a fost cândva situat oraşul, care, se pare, era foarte întins.

Zidul Insulelor Bahama Atlantida. Este enigma despre care s-a scris cel mai mult. Şi nu s-a scris că a fost doar un

oraş, ci un continent întreg şi o civilizaţie pe care marea le-a înghiţit.

Platon, în două dialoguri, Timaios şi Critias, a conferit misterului Atlantidei1 o valoare deosebită. Preluând o legendă egipteană, Platon a descris o insulă care ar fi existat odi-nioară în Atlantic, şi a arătat că pornind de la această insulă şi străbătând şi alte insule, se putea ajunge pe un continent. Această insulă ar fi avut un port, un stadion, băi pu-blice; pe insulă aveau loc curse de tauri, care erau folosiţi şi la sacrificii. Insula ar fi fost distrusă de cutremure de pământ şi de inundaţii.

Mai târziu, numeroşi scriitori au preluat tema Atlantidei; s-a căutat Atlantida peste tot: în marea Nordului, aproape de insula germană Heligola2, pe lângă insulele Canare sau în inima Saharei sau ar fi fost situată în mijlocul Atlanticului.

1 Conform indiciilor date de Platon, Atlanta.

2 stat insular (fost Lucayes) din Atlantic, la sud-est de coasta Floridei.

Insulele vecine, de care vorbeşte filosoful, pot fi Antilele, aşezate aproape de Ameri-ca. De altfel, mai multe descoperiri făcute în ultimul timp vin în sprijinul tezei despre o Atlantida în Atlantic.

În primul rând, descrierea extraordinarului „zid din Bahama” în 1970, de către un fo-tograf submarin foarte cunoscut Dimitri Rebiloff; el le-a reperat nu prin scufundare în adâncuri, ci zburând pe deasupra regiunii din jurul insulei Bimini1.

Survolând această regiune, se observă aliniamente bizare de blocuri de piatră, care, în mod ciudat, sunt invizibile de pe un vas. Aceasta explică motivul pentru care au rămas neobservate atât de mult timp.

Blocurile au dimensiuni care variază de la 1 pe 1,5 metri, până la 3 pe 4 metri şi for-mează ziduri lungi de 600 metri la o adâncime, în general, de 5 la 6 metri. Uneori, zidurile schiţează un soi de dreptunghi.

O asemenea descoperire a provocat vii discuţii. Unii au văzut în „zidul din Bahama” doar un fenomen natural, afirmând că n-ar fi decât un cordon de gresie la malul mării, asemănător celor cunoscute deja în Bahama.

Totuşi, între cordoanele de gresie şi zidurile descoperite de Rebikoff există deosebiri nete.

1 insulă din arhipelagul Bahama.

Gresiile sunt friabile şi, în plus, deformate, caracteristici care nu apar la zidurile făcute din conglomerate de nisip grosier calcaros, amestecat cu fragmente de cochilii.

Deci, originea „omenească” a zidului din Bahama pare dovedită. Mai rămâne de stabi-lit ce popor l-a construit. Zidul, care se găseşte la 5 – 6 metri sub apă, pare să dateze de cinci mii de ani. Această vechime s-a calculat pornind de la viteza de creştere a nivelu-lui mării în Bahama.

Ar fi putut o civilizaţie amerindiană să înalţe blocurile? Care civilizaţie? Şi în ce scop? Pentru a construi simple ziduri? Sau diguri? Enigma este atrăgătoare. Oricum nu este imposibil ca aceste vestigii să facă parte din Atlantida lui Platon, care, evident, nu cu-noştea America.

O altă descoperire, tot recentă, a readus în actualitate enigma. Oceanografi ruşi, la bordul navei ştiinţifice Vitiaz, au descoperit la jumătatea drumului dintre Portugalia şi Madera1, rămăşiţele unor ziduri şi ale unor scări mari. Aceste ruine, pe care le-au fotografiat, se află la circa 70 de metri adâncime, pe vârful unui vulcan submarin stins. Ele sunt formate din blocuri cubice şi din altele rotunjite. Ce concluzie se poate trage?

1 insulă portugheză în Atlantic, descoperita de portughezi în anul 1418.

N-a fost, mal curând, Creta?

Pentru unii autori, Atlantida ar fi fost un continent foarte mare situat pe locul actualu-lui Ocean Atlantic. In acest fel, s-ar putea explica asemănările dintre civilizaţiile amerin-diene (a indienilor din America) şi cele egiptene şi greceşti.

Această ipoteză nu poate fi credibilă, aşa cum nu pot fi nici altele care se bazează mai mult pe imaginaţie decât pe date ştiinţifice. Astfel, fizicianul german Otto Muck consi-deră că Atlantida se întindea din Mexic până în Mesopotamia, aceasta putând explica similitudinea dintre piramidele Egiptului şi cele din America precolumbiană. Locuitorii acestui imperiu ar fi fost oameni din Cro-Magnon!

Această explicaţie pune atâtea probleme noi, câte răspunsuri dă. Şi aceasta cu atât mai mult cu cât, după spusele savantului, într-o bună zi, un meteorit enorm ar fi căzut în mijlocul acestei Atlantide, din care n-au mai rămas decât câteva ruine, intre care şi zidurile din Bahama.

Mergând mai departe cu ideile fantastice, unii au imaginat o Atlantida dotată cu maşi-ni zburătoare şi cu submarine, populată de sclavi jumătate oameni, jumătate animale, sfâşiată de lupte între „buni” şi „răi”.

Platon a situat Atlantida la vest de coloanele lui Hercule, adică de strâmtoarea Gibral-tar. Şi, spunea el, insula era mai mare decât Libia (adică Africa de Nord) şi Asia (e vorba de Asia Mică) împreună. Dar nu cumva Platon a interpretat greşit legenda egipteană? Oare Atlantida nu era situată, mai curând, între Libia şi Asia? Iar între Africa de Nord şi Asia Mică există o insulă: Creta. Şi această insulă permite celor ce vin din Egipt ca, tre-când prin câteva insule mai mici, să ajungă pe un alt teritoriu, Grecia.

Amintim că acest amănunt există în textul lui Platon.

În plus, numeroase aspecte din descrierea Atlantidei făcută de către Platon amintesc de Creta antică, cu alte cuvinte de civilizaţia minoică, dezvoltată aici începând din anul 2400 î. H.

În multe privinţe, civilizaţia Cretei poate fi considerată ca foarte evoluată. Cretanii că-utau să-şi înfrumuseţeze viaţa şi iubeau tot ce era frumos. Femeile erau elegante – u-na din ele, reprezentată într-o pictură a fost denumită Pariziana – şi aveau un rol im-portant în societate.

Cretanii erau un popor de navigatori. Ei au pus la punct instalaţii sanitare perfecţiona-te şi foloseau băi făcute din pământ ars sau din metal. Au lăsat numeroase opere de artă.

Cursele de tauri se desfăşurau frecvent în Creta antică; şi, după cum spune Platon, ele se practicau şi în Atlantida. Taurul avea un mare rol în civilizaţia lor. Conform legendei, Pasiphae, soţia regelui Cretei, Minos, a avut un copil cu un taur ieşit din valuri. Acest copil avea trupul de om şi capul de taur: Minotaurul, un monstru sângeros, care trăia într-un labirint şi care, la fiecare nouă ani mânca şapte tineri greci (şapte băieţi şi şapte fete), daţi ca tribut de Atena.

Fiul regelui Atenei, Tezeu, s-a oferit să facă parte din grupul victimelor monstrului. Fii-ca lui Minos, Ariadna, i-a dat un fir cu ajutorul căruia să poată ieşi din labirint (de aici provine expresia firul Ariadnei). Şi Tezeu a ucis Minotaurul.

Cretanii practicau deci diferite coride1. Taurii pe care-i foloseau erau fie specimene domesticite, fie bouri redutabili. Bourul a fost marele taur al Preistoriei: el apare pe frescele din Lascaux şi îl regăsim în toată Antichitatea (Cezar I-a întâlnit în pădurea her-cinică2) şi în Evul Mediu; el a dispărut, se pare, pe la 1627. Era un animal impresionant, cu coarnele formând o liră, şi înalt de 2 metri în regiunea greabănului; taurul era negru, iar femela, roşcată.

Cretanii se distrau şi cu jocul primejdios numit „sări peste taur”. Curtea palatului din Cnossos, capitala Cretei, era, cu această ocazie, transformată în arenă. Un tânăr cretan

1 coridă – cursă de tauri.

2 Orogeneză hercinică – totalitatea mişcărilor de cutare a scoarţei pământului (la sfâr-şitul erei primare) în urma căreia s-au format o serie de munţi (Ardeni, Vosgi).

(sau o tânără cretană care era îmbrăcată bărbăteşte, rochia ei lungă, obişnuită, nefiind potrivită) sărea spre taurul care se repezea spre el, îl prindea de coarne şi făcea

un salt periculos peste spinarea taurului. Un partener îl prindea în partea cealaltă.

Acest joc era plin de riscuri, „săritorul” riscând să fie străpuns de coarnele animalului. Lupta nu ducea la moartea animaluiui, dar, uneori, acesta era sacrificat după coridă.

Val seismic asupra Cretei.

La începutul secolului XX unor arheologi le-a venit ideea unei comparaţii între Atlanti-da şi Creta. Dar abia în 1969, elenistul britanic J. V. Luce s-a preocupat îndeaproape de această identificare.

Incepând din 1947, cercetările făcute de oceanografi în Mediterana orientală au ară-tat că fundul mării este acoperit, în această regiune, de un strat de cenuşă albă a cărui grosime, în Marea Egee, depăşeşte doi metri, în timp ce în regiunea Ciprului nu are de-cât câţiva centimetri.

S-a dedus că, pe la anul 1500 î. H. s-a produs o puternică erupţie vulcanică în Medite-rana. Dar unde anume? O insulă a reţinut atenţia cercetătorilor: Santorin sau Thera. In-sula Santorin este formată dintr-un grup de insuliţe situate la 110 kilometri la nord de Creta. Acolo se găseşte singurul vulcan activ din Marea Egee. In perioada care ne inte-resează, insula Thera (Santorin) era o colonie minoică.

Insuliţele care formează Santorinul acum sunt aşezate ca într-un cerc, în mijlocul că-ruia poate fi identificat un crater invadat de mare. In termeni geologici, aceasta se nu-meşte o caldeira1. In plus, straturi mari de cenuşă vulcanică au fost găsite pe insulă. Observaţiile făcute în acest mic arhipelag au arătat că vulcanul din Santorin a erupt pe la anul 1500 i. H. Din el provine cenuşa descoperită pe fundul Mediteranei, ca şi în Cre-ta.

Se ştia că civilizaţia minoică s-a prăbuşit brusc pe la anul 1500 i. H., cea mai mare parte a oraşelor, palatelor şi satelor fiind distrusă, dar nu se ştia din ce cauză. Acum, se pare că răspunsul este clar. Să încercăm să reconstituim faptele.

Intr-o zi, vulcanul din Santorin a intrat în erupţie. Probabil că marea coloană de fum care a fost eliberată era vizibilă de pe malul nordic al Cretei, dar, cu siguranţă, această manifestare vulcanică nu părea atât de gravă încât să provoace panică.

S-a întâmplat însă, ceva mai grav: valuri uriaşe au pătruns în golul provocat la Thera

1 (cuvânt portughez) căldare de mari dimensiuni rezultată din prăbuşirea craterului unui vulcan ca urmare a unei erupţii.

Când s-a eliminat lava. Valurile s-au propagat apoi până în Creta. Probabil că măsurau până la 180 metri înălţime, şi se deplasau cu o viteză de 160 kilometri pe oră spre Cre-ta. Când au atins insula, ele aveau încă circa 90 metri înălţime. Lovitura a fost puterni-că.

Flota minoică s-a făcut ţăndări. Nori de cenuşă au năvălit pe insulă, au izbucnit incen-dii, locuitorii au fost sufocaţi de gazele toxice. Doar regiunile din sudul şi vestul insulei n-au fost atinse. Smochinii din Creta, datând din acea epocă, au fost găsiţi carbonizaţi.

Cretanii au încercat să repare stricăciunile, dar bogăţia insulei fusese pierdută pentru totdeauna. S-a pierdut flota pe care se baza puterea ei; agricultura şi comerţul s-au rui-nat şi Creta n-a mai fost în stare să se apere de invazii.

Veniţi din Grecia, micenienii s-au infiltrat în insulă, înaintea altor invadatori. Cultura cretană s-a menţinut de bine de rău câtva timp înainte de a dispărea. Civilizaţia minoi-că ţinea acum de domeniul trecutului.

Din toate ipotezele suscitate de mitul Atlantidei, cea care o identifică cu insula Creta este cea mai credibilă. Aceasta nu înseamnă că n-au existat, în lume şi alte civilizaţii în-ghitite de ape, alte Atlantide.

4. Morţi misterioase în antichitate.

Ce otravă l-a ucis pe Britanicus? Ce se găsea în cupa dată lui Socrate? Cum a reuşit Mi-tridate1 să devină imun la otrăvuri? Ce ciuperci i-au fost servite la masă împăratului

Claudius? Ce conţineau vaporii care o făceau pe Pitia la Delfi să intre în transă?

Atâtea întrebări care solicită priceperea istoricului, dar şi a toxicologului, a botanistu-lui şi a chimistului. Nu este o sarcină uşoară să identifici otrăvurile, drogurile, antidoturile, plantele folosite în Antichitate. Termenii folosiţi de autorii vechi pentru a le de-semna, nu sunt, adesea, termeni ştiinţifici şi este, uneori, greu să separi adevărul de fals, realitatea de ficţiune, istoria de legendă. Şi totuşi, coroborarea datelor furnizate de literatura greacă sau latină cu cunoştinţele toxicologiei moderne, permite formula-rea unor ipoteze interesante în scopul elucidării acestor probleme.

1 Mitridate VI Eupator cel Mare (132-63 i. H.) rege al Pontului în Asia Mică.

Farmacopeea antică.

Farmacopeea antică era bogată şi variată. Egiptenii descoperiseră acidul cianhidric pe care-l extrăgeau din sâmburii de piersic: probabil Tutankhamon a fost asasinat cu a-ceastă otravă. Biblia citează rădăcina de absint1. Popoarele vechi foloseau mai ales o-trăvuri vegetale, extrase din cucută, opium, digitală, laptele câinelui, brânduşă, mătră-gună, măselariţă; din clematită şi spânz obţineau meconiu2.

Foloseau şi otrăvuri minerale (arsenicul, ceruza – carbonatul abazic de plumb – cina-brul – sulfura de mercur). In acest arsenal se găseau şi substanţe animale, ca sângele de salamandră, măcinătura de cantaridă, buprestes şi omida de pin. Buprestes şi cantari-dele sunt insecte coleoptere. Primele, indiferent de specie, nu au proprietăţile atribui-te de greci. Pudra de cantaridă, luată pe cale orală, irită organele urinare şi era consi-derată, greşit, ca afrodiziac.

Moluscă marină cu aspect de limax, aplysia, era considerată toxică, dar în mod greşit. Sângele de taur este

cu adevărat toxic şi a fost folosit de Hannibal1, Themistocle2 si

1 plantă aromatică conţinând o esenţă amară şi toxică, din familia compozeae.

2 suc conţinând alcaloizi (meconină).

Midas, regele Frigiei (715 – 676 i. H.). Ptomainele, substanţe toxice, apar, în adevăr, în sângele stricat. Sunt alcaloizi proveniţi din substanţe azotate degradate: hidramine, di-amine şi aminoacizi. Astfel, colina3, care are acţiune de protecţie asupra ficatului, prin oxidare se transformă în muscarină care este chiar otrava dintr-o ciupercă (Amanta muscaria; pălăria şarpelui).

Uneori, însă, tipul de otravă sau de drog este mai greu de precizat. Prima enigmă o găsim în Odiseea. Pentru a-i da posibilitate lui Ulise să scape de farmecele lui Circe care i-a preschimbat tovarăşii în purcei, Hermes îi aduce o iarbă misterioasă: „Rădăcina era neagră şi floarea, albă ca laptele; «moli» o numesc zeii; muritorii o smulg greu; dar zeii pot orice.”

Ce poate fi această „iarbă a vieţii”? S-a crezut că este spânz, măselariţă, sau mandra-goră4.

Spânzul celor vechi aparţinea genului strigoaie din familia liliaceae: el conţine alcaloizi

1 general şi om de stat cartaginez (247-183 Î. H.) S-a otrăvit pentru a scăpa de romani.

2 general şi om de stat atenian (525-460 î. H.)

3 plantă a cărei rădăcină se aseamănă cu o formă omenească şi are proprietăţi narco-tice şi purgative. Odinioară se folosea în vrăjitorie.

4 plantă robustă, cu flori albe-verzui. Veninoasă, medicinală.

Care încetinesc bătăile şi micşorează forţa de contracţie a inimii. Este un hipotensor şi un laxativ. Era recomandat celor care vorbeau fără şir şi tare. Spânzul de astăzi face parte din ordinul ranunculales, familia ranunculaceae, care înfloreşte iarna şi de aceea i s-a dat numele de trandafir de

Crăciun; are un prost renume chiar din vremea lui Dioscoride1. Nu ne putem da însă seama cum, una sau alta din aceste plante, i-a putut feri pe tovarăşii lui Ulise şi pe Ulise însuşi, de a fi transformaţi în porcine.

Măselariţa şi mandragora sunt, de asemenea, plante cu flori albe şi se găsesc pe ma-lurile Mediteranei. Ele au proprietăţi calmante şi narcotice, şi, din acest motiv, intră, probabil, în compoziţia băuturii Nepenthes2 care aducea „uitarea tuturor relelor" (A. Chenier, Orbul) cu care Jason3, I-a adormit pe balaurul din Colchida. Una din aceste două plante i-a fost dată lui Ulise, probabil, pentru a-l face să uite spectacolul dureros al tovarăşilor săi metamorfozaţi şi să-i uşureze întoarcerea în Ithaca.

Tot în Odiseea, Elena i-a dat lui Telemac, fiul lui Ulise, acest misterios Nepenthes

1 Pedanios D. {sec. l d. H.) medic şi botanist grec originar din Asia Mică. A scris: „Des-pre mijloacele devindecare".

2 băutură magică contra tristeţii.

3 erou tesahan. A organizat expediţia argonauţilor pentru cucerirea Lânei de Aur din Colchida.

Pentru a-i alina supărarea şi durerea. Unii autori cred că este vorba de opium sau haşiş pe care grecii probabil că le cunoşteau. Dar a fost greşit asimilat cu cafeaua, care va fi introdusă pe continentul european abia în secolul XVII. In orice caz, această băutură nu are nimic de-a face cu planta carnivoră cu acelaşi nume care creşte în regiunile tropica-le ale Lumii vechi (Malaezia).

O altă enigmă este cea a Pitiei din Delfi, preoteasa lui Apollo. Se consideră că această fecioară primea inspiraţia datorită unei degajări (pneuma) de gaze ce ieşeau dintr-o spărtură în pământ pe care tradiţia o situează în fundul adytonului (camera subterană în care stătea Pitia). Dar săpăturile de la Delfi n-au arătat în acel loc nici o emanaţie de vapori. Dacă nu era o pneuma, se poate crede că Pitia mesteca frunze de laur (dafin), arborele lui Apollo: unele varietăţi de laur sunt, cu adevărat, toxice. Noi credem că

de-lirul Pitiei era un fenomen de ordin religios, înrudit cu autosugestia. Şi astăzi, ca şi în Antichitate, nu este nevoie de un agent fizic sau chimic pentru a se provoca o stare de excitaţie sau de frenezie religioasă.

Moartea Iul Socrate.

Despre moartea lui Socrate1 ne vom ocupa mai pe larg. Se cunosc foarte bine faptele datorită relatării lui Platon2 în Phedon 3. Socrate fusese condamnat la moarte de un tribunal din Atena pentru nelegiuire şi corupere a tineretului. După ce a băut cupa cu suc de cucută, el si-a simţit picioarele şi stomacul răcindu-se, devenind apoi insensibile. El i-a mai cerut lui Criton4 să sacrifice un cocoş lui Asclepios5 şi a făcut o mişcare con-vulsivă. Călăul i-a descoperit faţa: ochii lui Socrate erau nemişcaţi. Otrava îşi făcuse e-fectul.

Dar ce fel de otravă? Există mai multe feluri de cucută. Ele aparţin familiei umbelife-rae, având florile ca nişte umbrele albe. Cucuta mică, înaltă de şaizeci de centimetri,

1 filosof grec atenian (470-399 î. H.)

2 filosof grec atenian (428-348 Î. H.) discipol al lui Socrate. Autor al treizeci de dialo-guri (Banchetul, Republica, Phedon etc.)

3 dialog al lui Platon, care pune în scenă ultimele momente ale lui Socrate în mijlocul discipolilor săi.

4 (în dialogul lui Platon) Socrate îi spune lui Criton, care a venit la închisoare ca să-l elibereze, că legea, chiar nedreaptă, trebuie respectată.

5 (mitologia greacă) zeu venerat în Epidaur. Este Esculap, la latini.

Nu poate fi inculpată; ea nu conţine decât un alcaloid puţin toxic şi nu creşte în regiu-nile mediteraneene.

Se poate scoate din cauză şi cucuta otrăvitoare sau de apă, deoarece nici ea nu se găseşte în Grecia. Flora grecească are însă alte cucute, în primul rând, cele din grupa oenantae, ale căror rădăcini sunt toxice. Totuşi, ele nu se găsesc în regiunea Atenei, unde Socrate a fost

condamnat la moarte şi intoxicaţia pe care o provoacă are simp-tome diferite.

Adevărata „vinovată” este cucuta mare. Această specie, înaltă, uneori, de 2 metri, se găseşte în mod obişnuit în jurul Atenei. Tija, frunzele şi florile sale conţin o otravă în ca-re se găsesc cinci alcaloizi, între care conina sau conicina, cu o structură apropiată de cea a nicotinei şi provoacă o paralizie care ucide. Simptomele descrise de Platon con-cordă cu efectele provocate de aceşti alcaloizi.

Este posibil ca, pentru a îndulci agonia condamnatului, să se fi adăugat opium, la su-cul de cucută. Macul creşte în unele regiuni din Balcani şi grecii şi-l puteau procura. Theophraste1, filosof grec şi discipol al lui Platon, relatează că cele două substanţe fuseseră amestecate de călău.

1 filosof grec din Lesbos (372-287 i. H.). Autor al Caracterelor, culegere de studii mora-le şi portrete pitoreşti.

Poetul grec Appolonios spune că probabil se amestecaseră împreună cu cucuta şi ră-dăcini de omag (Aconitum tauricum), dar această ipoteză ni se pare puţin credibilă, de-oarece omagul provoacă o paralizie a limbii şi a vorbirii, urmată de o indispoziţie inten-să cu tulburări de respiraţie; Socrate nu a prezentat niciunul din aceste simptome.

Cucuta a făcut şi alte victime ilustre: Demostene2 s-a otrăvit, neîndoielnic, tot cu cu-cută, în timp ce Seneca3 a băut suc de cucută în timp ce-şi tăia venele.

Mitridate şi otrăvurile.

O problemă despre care s-a scris foarte mult este metoda pusă la punct de Mitridate pentru a se apăra de otrăvuri. Procedeul pe care el l-a inventat a intrat în uz cu numele

1 poet şi gramatician din Alexandria (295-230 i. H.), autor al epopeii Argonauţii.

2 om politic şi orator atenian (384-323 i. H.). A luptat contra lui Filip al Macedoniei şi contra lui Alexandru cel Mare. Din cauza eşecului revoltei greceşti s-a otrăvit.

3 filosof, născut la Cordoba (4 i. H.- 65 d. H). Preceptor al lui Nero, consul. Compromis într-o conjuraţie, s-a sinucis. A scris: dialoguri, tragedii.

De mitridatizare şi desemnează imunitatea contra otrăvurilor, obţinută prin ingerarea acestora în doze mici mai întâi, apoi din ce în ce mai puternice. Mitridate nu a folosit deci nici un antidot, deşi s-a spus de multe ori acest lucru.

Erou al unei tragedii de Racine1, Mitridate VI cel Mare a fost rege al Pontului2 din 132 la 63 i. H. Tânăr, a trăit ca un vagabond şi atunci a studiat plantele toxice şi a pus la punct metoda sa. Se pare că a folosit învăţăturile unor tămăduitori sciţi şi ale unor me-dici din Babilon şi din Bitinia3. Se spune că şi-a încercat metoda pe condamnaţi la moarte.

Tehnica pusă la punct de Mitridate a dat naştere la multe controverse. După A. Caba-nes şi L. Nass, el înghiţea zilnic otravă într-o doză care nu-l putea otrăvi. Apoi, şi-a per-fecţionat metoda punând împreună toate otrăvurile cunoscute. Tot după aceiaşi auto-ri, Mitridate ar fi fost un precursor al seroterapiei: el ar fi conceput un antidot al veni-nului viperelor, folosind sânge de raţe care mâncaseră aceste reptile.

1 Jean Racine, poet dramatic francez (1639-1699). A scris tragedii (Andromaca, Brita-nnicus, Mitridate, Fedra etc.) şi o comedie (Ies Plaideurs).

2 ţară din Asia Mică la Marea Neagră, cucerită de romani în 63 i. H., la moartea lui Mi-tridate VI.

3 regat în vestul Asiei Mici, la malul Mării Negre (sec. III i. H.).

Natura exactă a otrăvii contra căreia Mitridate se imunizase a rămas necunoscută: du-pă unii, el s-ar fi folosit de un amestec de plumb şi mercur; după alţii, de o infuzie de flori de piersic. Un amestec de plumb şi mercur nu dă niciodată imunitate celui care îl înghite cu regularitate. Din contră, după câteva luni, consumatorul devine un infirm su-

ferind de tulburări digestive, de dureri intense în tot abdomenul, cu iradieri spre şale şi organele genitale, şi de dureri cumplite de cap. El cade într-o profundă apatie şi devine somnolent. Nu se mai poate ţine pe picioare şi are ameţeli.

Infuzia de flori de piersic, dacă florile sunt culese cu frunze şi cu tije destul de lungi, conţine acid cianhidric. Piersicile, cireşele sălbatice, migdalele şi multe alte rosaceae conţin în sâmburi un glicozid cianhidrină: amigdalina. Prin hidroliza cu acizi diluaţi sau prin absorbţie în sistemul digestiv, amigdalina se descompune în glucoza, benzaldehidă şi acid cianhidric (sau o cianură).

Cianura nu miroase aşa cum se crede; mirosul de migdale amare este dat de benzal-dehidă care nu este toxică. Dat fiind că ea se găseşte în produsele de degradare ale a-migdalinei în cantitate proporţională cu cantitatea de cianură, intensitatea mirosului său este proporţională cu cantitatea de acid cianhidric (sau, cum se mai numeşte, acid prusic). Ingerarea regulată a acestei infuzii duce, în timp, la greţuri, tulburări nervoase (insomnii, ameţeli, mers nesigur), dureri în regiunea inimii, o oboseală crescândă şi o slăbire accentuată. Se pare că Mitridate nu a avut aceste simptome.

Ca o curiozitate, dăm compoziţia amestecului „Mitridate”, aşa cum l-a propus Serenus Samonnicus, savant latin din secolul III d. H.: douăzeci de frunze de virnanţ, un cristal de sare, două nuci şi două smochine uscate. Virnanţul este o plantă ierbacee din care exis-tă circa optzeci de specii în Europa meridională şi în Asia: una din ele cu flori galbene şi miros agreabil, este cultivată în grădini. Ca urmare, numele mitridate a devenit, fără în-doială greşit, sinonim cu drogul şarlatanului.

Sinuciderea reginei Cleopatra1 în anul 30 i. H., a rămas înconjurată de mister. După u-nii, ea s-ar fi otrăvit; după alţii ea ar fi cerut un coş cu flori şi smochine, printre care se ascundea o „aspidă”2 care a muşcat-o şi a ucis-o. In

realitate, şarpele care a muşcat-o nu are nici o legătură cu vipera aspidă de la noi (Vipera aspis). Mai mult ca sigur că a fost o cobră egipteană (Naja haje] numită aspidă de cei vechi.

În Antichitate se ştia că muşcătura acestui şarpe omora relativ fără dureri şi de

1 Cleopatra VII (69-30 i. H.) regină a Egiptului. Farmecele ei i-au atras pe Cesar, apoi pe Antoniu. Cu ea s-a încheiat dinastia Lagizilor şi independenţa Egiptului.

2 Vipera aspis, talie mică: 60-80 cm. Trăieşte în mijlocul şi sudul Europei.

Obicei în acest fel era ucis un deţinut politic. De altfel, pe coroana regală a sculpturilor din anticul Egipt apare o aspidă.

Sinistra Locusta.

Să trecem peste câteva decenii şi sa intrăm în întunecata atmosferă a Imperiului ro-man, în timpul căruia otrăvitorii au avut un rol important. Astfel, Livia1, soţia lui Au-gust2, şi-a ucis soţul prin presărare de arsenic pe smochinele pe care el le consuma cu plăcere.

Moartea împăratului Claudius3 în anul 54 d. H. a dat naştere la diferite interpretări. Soţia sa, Agripina, dorea să-l ucidă pentru ca fiul ei Nero4, din altă căsătorie, să se urce pe tron. S-a hotărât să-l otrăvească: etapele acestei crime au fost relatate de mai mulţi

1 Livia Drusila (55 Î. H.-29 d. H.) soţia lui Augustus. A avut, dintr-o căsătorie anterioară, doi copii: Tiberiu şi Drusus. La îndemnul ei, Augustus l-a înfiat pe Tiberiu.

2 Caius Julius Caesar Octavianus Augustus, împarat roman, nepot al lui Julius Caesar. Născut în 63 i. H., mort în 14 d. H.

3 împărat roman (41-54 d. H.).

4 împărat roman (54-68 d. H.). S-a sinucis ca urmare a mai multor comploturi.

Istorici, în special Suetonius1 şi Tacit2. Eunucul Halotus a pregătit mâncarea fatală du-pă instrucţiunile oribilei

otrăvitoare Locusta. Era o mâncare de ciuperci comestibile (A-manita caesarea) numite în latină boletum: din această cauză sunt acuzate în mod o-bişnuit mânătărcile sau hribii (Boletus edulis) că l-au otrăvit pe Claudius.

Aceste ciuperci comestibile au fost impregnate cu suc extras din Amanita phalloides, ciupercă foarte otrăvitoare. Totuşi, împăratul din plăcerea de a mânca din nou dintr-un fel atât de bun, a vomat, gâdilându-şi omuşorul.

El absorbise doar o mică doză de otravă, insuficientă pentru a-l omorî. Agripina i-a ce-rut atunci medicului lui Claudius, Xenofon din Cos, să găsească un mijloc să-l ucidă. Sub pretextul că-l ajută pe împărat să vomite din nou, medicul i-a înfipt o pană în gâtlej, du-pă cum arată Tacit. Suetonius spune însă că, din contră, medicul i-a făcut o spălare a stomacului sau i-a dat să înghită o fiertură.

V. şi G. Wasson afirmă că lui Claudius i s-a administrat o puternică doză de fiertură de tigvă (Lagenaria siceraria) pe cale rectală, pentru ca împăratul să nu-i simtă gustul

1 istoric latin (69-125 d. H.) Autor al cărţii Vieţile celor doisprezece Cezari (de la Caesar la Domiţian).

2 istoric latin (55-120 d. H.) autor al Analelor, Viaţa lui Agricola, Dialogul oratorilor.

Amar. Aceasta ar fi mărit efectele ciupercii otrăvite.

O vom regăsi pe Locusta în acţiune şi într-un alt celebru caz de otrăvire. Ea preparase o otravă fulgerătoare, făcând încercări pe sclavi, otravă pe care Nero, fiul Agripinei, i-o ceruse pentru a-l omorî pe Britannicus1, fiul lui Claudius şi al Messalinei2. Intr-o pagină celebră, Tacit relatează tragica masă. Britannicus stătea de o parte, în tovărăşia altor nobili tineri. Nero şi complicele său Narcis au fost nevoiţi să folosească o viclenie pen-tru a înşela vigilenţa „celui care gusta mâncărurile”. Lată ce spune Tacit: „o băutură încă „nevinovată", dar foarte fierbinte, i-a fost servită lui Britannicus, după ce a fost contro-lată; el n-a primit-o deoarece era foarte fierbinte şi atunci s-a turnat apă rece în care fusese deja pusă otrava. Aceasta i s-a răspândit în tot

corpul cu atâta repeziciune că dintr-o dată i-au fost retezate şi vorba şi viaţa.

Cei ce şedeau alături de el la masă s-au neliniştit. Cei mai puţin prevăzători au fugit; dar cei cu mintea mai ascuţită au rămas la locul lor nemişcaţi, cu ochii pe Nero.

1 B. Tiberius Claudius, fiu al lui Claudius şi al Messalinei (41-55 d. H.). A fost otrăvit de Nero.

2 Valeria Messalina, împărătească romană (25-48 d. H.), soţia lui Claudius, mama lui Britannicus şi a Octaviei. A fost ucisă la instigarea lui Narcis (sclav eliberat de Claudius).

Acesta, stând pe patul său şi simulând că nu ştia ce se întâmplase, a spus că nu-i nimic grav: cauza era boala de care suferea Britannicus de mic copil, că îşi va reveni şi că o să deschidă iar ochii.1 Britannicus era, într-adevăr, epileptic.

1 In Britannicus, drama lui Racine, Burrhus, educatorul lui Nero, îi povesteşte Agripi-nei tragedia la care asistase: „Cupa din mâini îi era umplută de Narcis; Dar buzele sale abia i-au atins marginea, Nici sabia n-ar fi avut o forţă atât de mare; Doamnă, i-a luat lumina ochilor; Şi-a căzut pe pat rece, fără viaţă.”

Cu ce otravă a fost fulgerat Britannicus? S-a vorbit de omag, de arsenic, de coclează, de cinabru, de un amestec de plumb şi mercur. Dar, ţinând seama de viteza cu care a acţionat otrava, ipoteza cea mai posibilă este folosirea acidului cianhidric.

Pentru a încheia, să părăsim ţărmurile mediteraneene şi să facem o scurtă incursiune în India.

Soma vechilor arieni, care era principalul ingredient din sacrificiile vedice, a provocat multe discuţii. S-a crezut că este sucul fermentat al unei plante din familia Asclepiadaceaelor (Asclepias acida), cu flori asemănătoare cu cele de orhidee. Recent, V. şi G.

Wasson au identificat-o cu pălăria şarpelui, o minunată ciupercă roşie cu pete albe, ca-re conţine o substanţă cu efecte halucinogene, muscimolul.

După cum se vede, otrăvurile Antichităţii nu şi-au dezvăluit încă toate secretele.

5. A incendiat Nero cu adevărat Roma?

Nero, incendiatorul Romei. Această acuzaţie am citit-o şi auzit-o atât de des încât ni se pare că este cât se poate de adevărată. Categoric, Nero are o reputaţie proastă, şi o merită: să ne amintim de otrăvirea lui Britannicus despre care tocmai am vorbit.

Totuşi, începutul domniei sale a fost fără cusur, iar incendiul Romei s-a produs în anul 64 d. H., adică la începutul domniei împăratului.

Istoricul Georges-Roux, pe baza lucrărilor altor autori, a reuşit să stabilească adevărul. Concluziile lui sunt surprinzătoare. Dar să vedem mai întâi ce s-a întâmplat.

Roma devastată.

La 18 iulie 64, Roma era toropită de căldură. Nero se afla în vila sa din Antium pe lito-ral, la 45 de kilometri de Roma. Seara, vântul din sud bătea peste oraş. Chiar atunci au apărut flăcări în întuneric. Focul aprinsese micile magazii de lângă Marele Circ, care a început şi el să ardă. Stârnit de vânt, incendiul s-a întins şi a ajuns pe înălţimile învecinate, cu precădere pe colina Palatin.

Un mesager s-a repezit în galop spre Antium, pentru a-l înştiinţa pe Nero. Acesta a fost sculat din somn; el a sărit pe un cal şi a pornit spre Roma unde a ajuns după patru ore şi jumătate. Se făcuse dimineaţă, prăpădul luase proporţii uriaşe şi locuitorii intra-seră în panică. Tacit ne-a lăsat relatări despre scenele îngrozitoare care se petreceau în oraş. Populaţia urla fugind şi încercând să-şi care bolnavii. Dar flăcările îi înconjurau pe fugari din toate părţile.

La sfârşitul celei de-a doua zile, incendiul părea că se potoleşte, dar focul s-a înteţit din nou, şi mai puternic, în dimineaţa următoare. Abia după o săptămână a fost stins. Pagubele au fost catastrofale: cinci din cele şapte coline ale Romei au fost pustiite. Din cele paisprezece cartiere ale Oraşului Etern, trei au fost distruse în întregime şi şapte

parţial. Palatinul1, Quirinalul2, Esquilinul3 au fost, practic, în întregime arse. Din locu-inţele imperiale de pe colina Palatin nu mai rămăsese decât o uriaşă grămadă de cenuşă. Palatul lui Nero a ars. Un număr important din monumentele din Forum1 s-au

1 una din cele şapte coline ale Romei. Cartier aristocratic şi apoi reşedinţă a împăraţi-lor.

2 una din cele şapte coline ale Romei, în nord-vest.

3 una din cele şapte coline ale Romei, la est.

Prăbuşit. Flăcările au distrus opere de artă şi manuscrise de mare valoare. Marile an-trepozite cu alimente au ars şi ele.

Aşa cum se întâmplă în asemenea ocazii, jefuitorii au profitat de incendiu pentru a prăda.

Ce a făcut Nero în timpul catastrofei? El a încercat, mai întâi, să salveze obiectele de artă care se găseau în palatul său. Ştim că era amator de artă şi de literatură şi că îi susţinea pe artişti şi pe scriitori. Georges Roux scrie, referitor la aceasta: „Era pasionat du-pă lucrările de artă, îi susţinea pe sculptori, îşi transformase locuinţa într-un adevărat muzeu. Apollo din Belvedere2 şi faimosul grup Laocoon3 provin din colecţiile lui. Şi să fi fost el cel care a dat foc, nu mahalalelor sărăcăcioase, ci templelor antice, bijuterii ale tezaurului naţional? Este greu de conceput (.) Şi aceasta deoarece – toţi istoricii sunt de acord – „împăratul a fost primul sinistrat."

Nero a încercat să coordoneze acţiunea de dominare a calamităţii. A fost văzut pe străzi, noaptea, fără escortă. Duşmanii săi s-au gândit un moment, să profite de ocazie

1 piaţă din Roma situată între Capitol şi Palatin, centru al activităţii politice, religioa-se, comerciale şi judiciare, corespunzătoare Agorei din Atena.

2 pavilion din Vatican construit de Inocenţiu III şi luliu II. El găzduieşte o colecţie de sculpturi antice (Apollo din Belvedere, Torsul din Belvedere).

3 erou troian sufocat, împreună cu fii săi, de doi şerpi uriaşi. Celebru grup de sculptu-ră antică din sec. II i. H.

Pentru a-l asasina. Dar au renunţat. N-ar fi fost prea elegant, într-adevăr, să ucizi un împărat atunci când îşi face datoria. Nero a deschis porţile grădinilor sale şi a distribuit alimente sinistraţilor; el a dat chiar din bunurile sale personale.

A luat măsuri deosebite: stocurile de produse alimentare au fost rechiziţionate şi mlaştinile din Ostia1 au fost stabilite ca loc de depunere a dărâmăturilor. In acele clipe, nimeni nu-l acuza pe Nero că ar fi incendiatorul. Se căutau alţi vinovaţi.

Cine a fost vinovatul?

Opinia publică i-a acuzat iniţial pe evrei. Romanii, toleranţi cu străinii şi cu religiile lor, îi primiseră bine, la început. Apoi, se produseseră unele incidente care au provocat a-pariţia unui antisemitism violent. Astfel că poporul din Roma i-a acuzat imediat pe e-vrei că au dat foc oraşului. Simţind pericolul, evreii au căutat să îndrepte bănuielile spre creştini. De altfel, pentru mulţi romani nu era mare deosebire între creştini şi evrei.

Important este faptul că romanii au început să-i considere pe creştini ca ţapi ispăşitori şi să-i ucidă.

1 port al Romei antice aproape de vărsarea Tibrului.

După Tacit, creştinii au fost aruncaţi în gropile cu animale sălbatice sau au fost crucifi-caţi înainte de a fi arşi de vii: au fost transformaţi în torţe vii care luminau într-un mod înfiorător grădinile lui Nero. In numeroase tablouri au fost reprezentate aceste scene.

Adevărul este că nu se ştie nimic sigur de chinuirea în acest mod a creştinilor. Pasajul din Tacit care vorbeşte de aceasta este, fără îndoială, apocrif 1.

Este sigur că n-au fost aruncaţi la animale, ci că au fost decapitaţi, dacă erau cetăţeni romani, sau crucificaţi. In total, au pierit 200 până la 300 de oameni; este mult, desi-gur, dar puţin comparativ cu masacrele care se vor săvârşi

mai târziu, când, cu adevă-rat, creştinii vor fi aruncaţi la animale.

De altfel, nu era încă vorba de o persecuţie religioasă, ci de o represiune după un in-cendiu considerat că a fost provocat de cineva, adică de un delict de drept comun.

Totuşi, nimic nu dovedeşte că autorii incendiului ar fi fost creştinii. Tacit sugerează vinovăţia lor, dar Suetonius nu face nici o aluzie, de altfel ca şi Pliniu cel Bătrân2.

1 neautentic, îndoielnic.

2 istoric, filolog şi literat roman (23-79). A scris un tratat despre oratorie („Studio-sus"), „Istoria naturală". A murit în timpul erupţiei Vezuviului în 79 d. H.

Acest autor îl acuză, totuşi, pe Nero, de o manieră mai mult sau mai puţin categorică. Pliniu vorbeşte de „incendiile prinţului Nero" fără altă precizare. Suetonius îl acuză mai ferm pe împărat. El spune: „Nero a incendiat Roma". Relatează că oameni ai împăratu-lui, îmbrăcaţi în livrea imperială, au fost văzuţi străbătând oraşul cu torţe. Tacit vor-beşte de „răutatea prinţului" fără a spune mai mult. Georges Roux observă însă faptul că Tacit şi Suetonius erau înalţi funcţionari flavieni1, adică dintr-o dinastie diferită de aceea de care aparţinea Nero. Aveau deci motive să-l duşmănească.

Trebuie să recunoaştem că sunt totuşi motive să-l dezvinovăţim pe împărat. De altfel, ceilalţi istorici sau scriitori nu fac nici o aluzie la eventuala sa vinovăţie. şi ne referim la Plutarh, Flavius Josef2, Marţial3, la sfântul loan Chrisostom4. Când conjuraţii complo-tului condus de Pison5 în anul care a urmat incendiului, l-au acuzat pe Nero, ei n-au

1 dinastie care a condus imperiul roman din 69 la 96 (Vespasian, Titus, Domiţian).

2 general şi istoric evreu, născut în Ierusalim (7-100), autor al Războiului evreilor şi al Antichităţilor iudaice.

3 poet latin, născut la Bilbilis în Spania (40-104). Epigrame.

4 episcop de Constantinopol (344-407). Elocinţa lui i-a adus numeie Chrisostom (Gură de aur).

5 Calpumius Pison, om politic roman (38-69). Galba I-a desemnat ca succesor, dar am-bii au fost ucişi de partizanii lui Othon.

Făcut nici o aluzie că el ar fi fost autorul dezastrului. La fel, când Galba1 va provoca o revoltă contra lui Nero, el îi va aduce acestuia multe acuzaţii, dar nu va face nici o referire la incendiu.

Un incendiu fără îndoială accidental.

În fond, de ce ar fi dat Nero foc Romei? Deşi în mod obişnuit se crede că era nebun, în realitate, nu era decât un original. Să fi incendiat el Roma pentru a se bucura de spec-tacol, aşa cum se spune astăzi? Dar ar fi putut să aibă plăceri asemănătoare cu mai pu-ţine urmări.

Să fi vrut să facă o operaţie urbanistică, de „reînnoire”? Ar fi putut s-o facă şi altfel. Mai ales că au ars cele mai frumoase cartiere.

Alt argument în favoarea împăratului: comportarea lui deosebită faţă de sinistraţi. Şi, în sfârşit, după cum am văzut, el nu era în Roma când a izbucnit incendiul. Dacă vroia să se bucure de spectacol ar fi fost acolo când oamenii lui dădeau foc. Desigur, absenţa sa ar putea fi un alibi, dar, în acest caz, nu s-ar fi dus atât de departe, deoarece

1 împărat roman (5 i. H.-69 d. H.). Succesor ai lui Nero, a domnit şapte luni (68-69 d. H.). A fost asasinat de partizanii lui Othon (împărat roman după Galba).

Parcurgerea a patruzeci şi cinci de kilometri călare de către un om care nu era obişnuit cu aceasta, nu putea fi o plăcere.

Un ultim argument în favoarea lui Nero: dacă cete de incendiatori au dat foc Romei la ordinele sale, ei ar fi avut de-a face cu locuitorii, ceea ce nu s-a întâmplat.

Şi-atunci, dacă Nero nu este vinovat, dacă nici creştinii şi nici evreii nu au provocat in-cendiul, cine a făcut-o? La încheierea anchetei sale, Georges Roux rămâne la părerea

că incendiul din Roma n-a fost provocat, ci s-a produs din întâmplare. La 18 iulie 64, Roma era toropită de caniculă: nu trebuia prea mult ca să izbucnească un incendiu. Da-că s-au observat mai multe puncte în care focul a apărut, motivul este că focul s-a pro-pagat foarte repede, favorizat de vânt.

În nici un caz nu-l putem vedea pe Nero cântând din liră în faţa flăcărilor, aşa cum ne-a fost prezentat de atâtea ori. Lată ce scrie Georges Roux în finalul cercetărilor sale: „Istoria, se spune, este o doamnă în vârstă căreia nu-i place să fie tulburată. Trebuie, to-tuşi, uneori, să fie zguduită pentru a se face loc adevărului".

MISTERE DIN EVUL MEDIU PÂNĂ ÎN SECOLUL NOUĂSPREZECE.

Shakespeare, Masca de Fier vor fi, între alţii, „eroii" celei de a treia părţi.

1. Ingrozitoarea boală a Celor ce Ard.

Timp de nouă secole, o boală ciudată şi îngrozitoare a pustiit numeroase regiuni din Europa: Focul Sfântului Anton. Cauza acestei boli a fost descoperită destul de recent, aşa că, mult timp, ea a fost înconjurată de o atmosferă de superstiţii, de panică genera-lă, de groază.

Misterioasa boală şj-a făcut apariţia în secolul X. Cronicarul Flodoard1 o menţionează pe la 950 în Paris; în secolul următor, Raoul Glaber şi Hugues de Flavigny o descriu şi ei. Sigebert de Gembloux a semnalat-o în Lorena şi i-a făcut o descriere precisă: membrele bolnavilor se gangrenează, se înnegresc şi se desprind de trup. El a numit boala „locul sacru" (ignis sacer).

După aceea, relatările asupra bolii s-au înmulţit şi au permis să i se stabilească simp-tomele. Uneori, victima era cuprinsă de ameţeli, de convulsii, de halucinaţii, de spasme care aminteau de epilepsie. Alte ori, boala se manifesta întâi printr-o pată neagră, a-

1 cronicar şi scriitor al vieţii sfinţilor, francez (894-966), autor al unei Istorii a catedra-lei din Amiens şi a unor Anale.

Poi, aşa cum a notat cronicarul, mâinile şi picioarele se înţepeneau, pielea de pe ele se usca; apoi se gangrenau, înnegrindu-se în totalitate. Bolnavul părea devorat de un ade-vărat foc interior. El se răsucea de durere, urlând: „Ajutor, ard”. In mod paradoxal, a-cest „foc” era însoţit de impresia de frig ca de gheaţă. Uneori, picioarele şi mâinile se desprindeau de corp şi cădeau. Nu se poate imagina o boală mai îngrozitoare şi este de înţeles spaima pe care a provocat-o timp de secole. Una din caracteristicile sale cele mai curioase era periodicitatea cu care apărea.

Un flagel redutabil.

În tot Evul Mediu, boala s-a manifestat cu regularitate şi în locuri diferite. Povestea ei a fost redată de doctorul H. Chaumartin1 într-o carte deosebit de documentată.

În Aquitania2, pe la anul 1000, ea a ucis mai mult de patruzeci de mii de oameni; în 1131, flagelul a provocat moartea a paisprezece mii de oameni la Paris, unde a fost

1 „Boala Celor ce ard şi Focul Sfântului Anton”, editată de autor, 1946.

2 provincie în sud-vestul Franţei.

Chemată în ajutor sfânta Genoveva1 pentru a apăra oraşul. Boala a făcut ravagii în Limousin2, Brabant3, Flandra4. Intre 1670 şi 1676, boala s-a manifestat în Sologne5, în aşa măsură încât i s-a dat numele de „boala solognoţilor”. In secolul XVIII, a continuat să bântuie în Boemia, în Elveţia, în Suedia. Un pictor din acea epocă, Doyen, a repre-zentat-o într-un tablou păstrat în biserica Saint-Roch din Paris.

În cursul acestui scurt istoric, am evitat să numim această boala, deoarece nu este o treabă uşoară. Una din denumirile ei cele mai obişnuite este „Boala Celor ce Ard”- ea provine, desigur, din impresia de arsură pe care o aveau bolnavii. Totuşi, acest nume a fost dat şi altor boli, cum ar fi ciumă, antrax, erizipel, chiar şi sifilis. Forma cu manifes-tări convulsive a fost denumită „Focul Sfântului Andrei”.

Forma cu gangrena a intrat în istorie cu numele de „Focul Sfântului Anton”.

1 (sfânta) Genoveva (422-502) considerată sfânta ocrotitoare a Parisului (ea promise-se locuitorilor Luteţiei (numele vechi al Parisului) că nu vor avea de suferit în urma in-vaziei lui Attila; cuvântul ei a fost respectat, oraşul fund cruţat)

2 regiune din nordul Franţei

3 regiune din Belgia.

4 regiune împărţita între Franţa şi Belgia.

5 regiune la sud de Paris.

În anul 1090, când a izbucnit în Dauphine1 o epidemie de „Foc sacru”, locuitorii şi-au amintit că moaştele sfântului Anton2 fuseseră aduse cu câtva timp înainte într-o biseri-că din regiune, la Motte-au-Bois. Imediat, bolnavii s-au dus acolo şi miracolul s-a pro-dus: fiul seniorului de la Valloire a fost vindecat de sfânt.

Tatăl şi fiul s-au hotărât atunci să se dedice acţiunii de vindecare a victimelor Focului şi au întemeiat Ordinul Sfântului Anton. De atunci, acest sfânt a fost chemat în ajutor contra acestei boli: era reprezentat cu flăcări la picioare. Sfântul Marţial3, care era in-vocat mai înainte, a fost dat uitării. Epidemia pariziană din 1311 s-a stins datorită sfintei Genoveva; o biserică din Paris îi poartă, de atunci, numele.

Victimele Bolii Celor care Ard – „cei fără membre” – îşi puteau sfârşi zilele în spitale-le Ordinului Sfântului Anton, care îi hrănea şi-i îmbrăca gratuit. Se puteau vedea, agăţa-te deasupra porţilor acestor ospicii, „ex-voto4-uri” îngrozitoare: braţe şi picioare negre. O frază le însoţea: „Nemo în vanum peccat în Antonium” (Nimeni nu păcătuieşte

1 provincie franceză în sud-est, cu capitala la Grenoble.

2 sihastru din Tebaida (251-356 d. H); unul din întemeietorii monahismului creştin.

3 apostol din Limousin (regiune a Franţei) şi primul episcop din Limoges (sec. III).

4 obiecte care se aşezau intr-un sanctuar drept mulţumire pentru îndeplinirea unei dorinţe.

Nepedepsit faţă de Anton"). Se întâmpla, uneori, ca un bolnav să-şi piardă un picior sau o mână în cursul transportului.

Mulţi înşelători se dădeau drept victime ale Focului pentru a primi pomană – să nu uităm că era perioada Curţii Miracolelor. Ambroise Pare citează cazul unui escroc care se plimba cu braţul uscat al unui spânzurat, făcând lumea să creadă că este al lui. Din nefericire pentru el, braţul fals i-a căzut: prins astfel, a fost condamnat la biciuire.

Dacă sfântul Anton, prin minunile sale, părea în stare să vindece îngrozitoarea boală, el îi şi pedepsea pe cei care il batjocoreau. In 1576, la Châtillon-sur-Seine1, trei soldaţi protestanţi au aruncat în foc statuia sfântului: acesta i-a pedepsit, lăsându-i să fie „arşi" de Focul sacru!

Când nu se produceau miracole, se foloseau alte metode în lupta contra bolii. Se văr-sa apă pe victime pentru a stinge focul care îi ardea: imediat, vapori greţosi ieşeau din victime, întunecând, se zice, strada pe care se găseau. Mai târziu, în secolele XVI şi XVII, chirurgii s-au ocupat de victime, amputându-le membrele bolnave.

1 cartier din vechiul Paris care în Evul Mediu servea ca refugiu cerşetorilor şi vagabon-zilor.

Incepe să se facă lumină.

Totuşi, o enigmă rămânea nerezolvată: care era cauza Bolii Celor care Ard? Mult timp, a fost considerată ca o posedare de către diavol, apoi asimilată cu o boală venerică. In 1670, însă, vălul misterului a început să se ridice!

Denis Dodart1, medicul lui Ludovic XIV, a făcut o expunere interesantă la Academia de Ştiinţe în legătură cu „gangrena solognoţilpr": el a spus că folosirea ca hrană a „se-carei stricate" era cauza bolii. De altfel, el se baza pe spusele lui Claude Perrault care fusese informat de medicii din

Sologne. In 1717, în Elveţia, dr. Karl Nikolauss Lang acu-za cornul secarei că este adevăratul responsabil al Focului Sfântului Anton. Adevărul în-cepea să iasă la lumină!

Trebuie să deschidem aici o paranteză, intrând în domeniul botanicii, ca să vorbim de o ciupercă vinovată, ale cărei efecte negative fuseseră, în sfârşit, demascate. Cornul se-carei (Claviceps purpurea) se prezintă ca un bulgăre negru care trăieşte ca un parazit pe spicul secarei. Când cade pe pământ, el încolţeşte şi sporii săi vor infecta noi spice. Când seminţele de secară, de acum „contaminate cu sporii cornului secarei" erau

1 medic, fizician şi arhitect francez (1613-1688).

Măcinate, amestecate cu altele, pâinea obţinută avea miezul negru: consumarea aces-tuia provoca îngrozitoarea boală. De atunci, Focul Sfântului Anton a căpătat denumirea medicală de ergotism gangrenos şi Focul Sfântului Andrei, de ergotism convulsiv.

Această cauză, total nebănuită, a lămurit mai multe aspecte ale bolii. Mai întâi, viteza mare de răspândire a epidemiei pe care o căpăta uneori când se producea o intoxicaţie alimentară colectivă. Apoi, frecvenţa mai mare în regiunile sărace; în sfârşit, asocierea ei, adesea evidentă, cu perioadele de foamete. Se înţelege uşor aceasta, deoarece în a-cest caz, din lipsă de grâu, ţăranii măcinau secară, expunându-se astfel ergotismului1.

Ciuperca fusese depistată de botanişti mult înainte de a fi implicată în această proble-mă: Lonicer, un erudit din timpul Renaşterii, a menţionat-o pentru prima dată în 1565. Acţiunea de contractare a uterului fusese observată chiar din această perioadă: a fost folosită deseori pentru a uşura naşterile2. Cine şi-ar fi putut închipui că acelaşi micro-organism era la originea Bolii Celor ce Ard, care făcea atunci mari ravagii?

1 ergot de seigle (în franceză) – cornul secarei.

2 cornul secarei produce şi o constricţie a vaselor sanguine periferice, care poate duce la gangrena

extremităţilor.

Istoria cornului secarei a redevenit interesantă în secolul nostru: bine cunoscutul drog LSD-25, este un derivat direct al acidului lisergic, care este principiul activ al cornului secarei. Este deci o ciupercă halucinogenă, ca şi agaricul (ciuperca) din Mexic. Să ne re-amintim că victimele Focului Sfântului Andrei sufereau, printre altele, şi de halucinaţii.

Acum, se mai cuvine o ultimă întrebare: suntem oare astăzi feriţi de pericolul apariţiei bolii Focul Sfântului Anton? Ultimele epidemii de ergotism au fost semnalate în secolul trecut în Suedia şi Rusia. Cornul secarei a fost considerat vinovat de tragicele otrăviri din Pont Saint-Esprit în 1951, dar în mod greşit: responsabil era un insecticid amestecat cu făina.

Astăzi, au fost luate toate măsurile pentru a se evita consumarea secarei parazitate. Dar, culmea, cornul secarei are şi efecte benefice: unele din substanţele pe care le conţine sunt utilizate contra migrenelor. Aşa că, paradoxal, se cultivă ciuperca blestemată în lanuri de secară în scopul acestei utilizări: se aleg varietăţi de secară cu înflorire întârziată, pentru a se evita astfel orice contaminare a secarei utilizate pentru

1 abreviere a denumirii germane Lyserg Saure Diethyjamida (dietilamida acidului li-sergic); toxic puternic, halucinogen, duce la nebunie; a fost obţinut şi pe cale sintetică.

Alimentaţie, care înfloreşte mai devreme. Diferite medicamente, de exemplu morfina, permit acum să fie oprită declanşarea ergotismului.

Focul Sfântului Anton, temuta Boală a Celor ce Ard, aparţine de acum înainte Istoriei.

2. Un castel, o capelă, un tezaur.

Totul părea încremenit în micul oraş de provincie aşezat lângă vechiul castel. Doar o lumină se mişca prin hăţişul care înconjura castelul luminând drumul unui om care înainta fără ezitare. Avea în mâini o lopată, o cazma şi diferite

alte scule. Brusc, a încălecat ghizdurile unui vechi puţ şi a dispărut în el.

Acest om se numea Roger Lhomoy şi căuta o comoară în castelul din Gisors, capitala regiunii Vexin normand1. Unele legende vechi l-au convins că în movila de pământ pe care se află castelul medieval din Gisors, oraşul lui natal, se ascunde o comoară imen-să.

Roger Lhomoy a reuşit să fie angajat, de către conducerea oraşului, ca paznic şi ghid al castelului. In fiecare noapte – războiul al doilea mondial se încheiase – făcea cerce-tări pe ascuns.

1 regiune din vechea Franţă, despărţită de râul Ept în Vexin normand şi Vexin francez.

Un explorator curajos.

A început prin a desfunda un vechi puţ care, în timp, se umpluse cu pământ, şi a co-borât în el, ajungând până la adâncimea de treizeci de metri. Riscurile la care se expu-nea erau foarte mari şi, de altfel, într-o noapte, pământul s-a prăbuşit peste el şi şi-a rupt un picior. A reuşit, totuşi, să iasă Ia suprafaţă cu eforturi supraomeneşti.

Refăcut, Roger Lhomoy s-a hotărât să abandoneze puţul, în care nu descoperise gale-ria pe care se aştepta s-o găsească, şi a început să sape în alt loc, la cincisprezece metri mai departe. Folosind instrumente improvizate, a reuşit să ajungă la şaisprezece metri adâncime. Acolo, a descoperit o mică sală, de circa patru metri pe patru. Apoi, a săpat pe orizontală, în direcţia puţului pe care-l explorase mai înainte. Şi prin acest tunel care nu avea decât cincizeci de centimetri diametru, Lhomoy a înaintat târându-se pe burtă.

Din păcate, acesta nu a dat nici un rezultat. Atunci, curajosul explorator a început să sape din nou pe verticală, pornind de la acest tunel. El a săpat patru metri în noua gale-rie şi a ajuns la un zid. R. Lhomoy a reuşit să scoată două pietre din zid, şi-a băgat capul prin spărtura făcută şi a scos un ţipăt: descoperise o sală uriaşă.

Cu lampa în mână a pătruns în sala lungă de treizeci de metri, lată de nouă şi înaltă de patru metri şi jumătate, care nu era altceva decât o capela în stil romanic, având un altar şi statui ale lui Iisus Hristos şi ale apostolilor săi. De-a lungul zidurilor erau aşezate nouăsprezece sarcofage de piatră lungi de doi metri. Fascicolul de lumină al lămpii a descoperit treizeci de cufere aşezate în rânduri de câte zece! Cuferele aveau lungimea de doi metri şi cincizeci, înălţimea de un metru şi optzeci şi lăţimea de un metru şi şai-zeci.

Lhomoy, revenit acasă după periculoasa sa expediţie s-a gândit să anunţe descoperi-rea sa. S-a dus, în primul rând, la primăria din Gisors, dar acolo nu a fost crezut. Şi-a povestit, apoi, aventura întregului oraş, dar oamenii nu i-au dat importanţă.

Totuşi, oricine putea vedea groapa pe care a săpat-o. Doi oameni s-au oferit să coboa-re în ea: unul din ei a ajuns până la criptă. N-a intrat în ea, dar aruncând pietre, a auzit cum răsună.

Autorităţile au început să-i facă necazuri lui Lhomoy. L-au acuzat de degradarea mo-numentului şi a fost dat afară. Chiar în acea zi, conducerea oraşului a pus oameni să astupe groapa. Pământul a acoperit, din nou, misterioasa peşteră a lui Ali Baba, întrevă-zută un moment.

Dar enigma din Gisors nu era decât la început.

Lhomoy i-a povestit aventura sa scriitorului Gerard de Sede. Deosebit de interesat, a-cesta a făcut o cercetare aprofundată a problemei. După ce a publicat în presă un reportaj asupra misterului din Gisors, a primit un telefon ciudat. Un bărbat vroia să-i facă nişte destăinuiri şi Gerard de Sede i-a făcut o vizită.

Bărbatul de la telefon fusese stupefiat văzând în articolul lui Gerard de Sede, un plan al capelei descoperite de Lhomoy.

„Este foarte ciudat, i-a spus scriitorului. Lată ce deţin de mai mulţi ani: este un plan şi am căutat mereu, dar în zadar,

să aflu la ce monument se referă. Vă jur că muream de dorinţa de a afla, deoarece documentele care însoţesc acest plan arată că el desem-nează locul unde au fost puse la adăpost cele mai importante secrete ale Ordinului Templierilor. Nu sunt autorizat însă să vă arăt aceste documente, dar uitaţi-vă la acest plan, cred că o să vă intereseze.”

Gerard de Sede s-a tulburat văzându-l, deoarece acest plan era exact la fel cu cel al capelei subterane din Gisors. O mistificare era exclusă: era imposibil să faci, într-un timp atât de scurt, o copie după planul publicat în presă.

De altfel, se vedea că planul era vechi.

În partea de jos a documentului pe care i-l arăta interlocutorul său, Gerard de Sede a observat o cruce cu extremităţile lăţite, înscrisă într-un cerc, care, la rândul lui, era în-scris într-un pătrat. Amintea de crucea Ordinului Templului.

De asemenea, scriitorul şi-a amintit că a văzut o cruce asemănătoare pe un câmp, în apropierea unui drum din jurul oraşului Gisors. Oricum, umbra Ordinului Templului părea să domine enigma de care se ocupa. Dar cine au fost, în fond, Templierii, aceşti oa-meni cărora le-au fost consacrate atâtea studii în ultimii ani?

Misterioşii Templieri.

Ordinul Templului a fost întemeiat la Ierusalim, în anul 1119, de Hugues de Payns, un cavaler din Champagne, Geoffroy de Saint-Omer şi alţi nouă camarazi ai lor.

Scopul ordinului era de a se asigura securitatea drumurilor spre Locurile Sfinte, prote-jându-i pe pelerini de atacurile sarazinilor1 şi ale bandiţilor. In anul 1128, în timpul Conciliului din Troyes, s-a stabilit regulamentul Ordinului de către Sfântul Bernard2.

Ţinuta Templierilor, stabilită de papă, era formată dintr-o „manta albă” cu o cruce ro-şie pe inimă. Au participat la cruciade. Cu timpul, ordinul a devenit un fel de bancă: pe-

lerinii, plecând spre Palestina, puteau depune, în Europa, banii la o casă a Ordinului; ei

1 nume dat de occidentalii din Evul Mediu musulmanilor din Europa şi din Africa.

2 una din cele mai mari figuri ale creştinismului (1090-1153). A întemeiat mănăstirea din Clairvaux.

Găseau suma depusă ducându-se la Templierii instalaţi în Orient. Locuinţa lui Hugues de Payns se găsea pe locul templului lui Solomon.

Templierii au fost alungaţi din Palestina de către arabi şi au venit în Europa unde au întemeiat comanderii1. S-au îmbogăţit tot mai mult: regii Franţei şi ai Angliei le încredinţau administraţia tezaurului lor. De îmbogăţirea Ordinului nu profitau membrii săi care erau obligaţi, prin regulament, să ducă o viaţă austeră. Precizăm că nu erau călu-gări, dar trebuiau să trăiască într-o comunitate, fără femei şi fără copii.

Dar bogăţia Ordinului a provocat invidia. Sub Filip cel Frumos2, Templierii sunt acuzaţi de corupţie, în 1307. Regele le-a făcut proces şi papa Clement V3 i-a condamnat, dar a-cuzaţiile aduse erau mincinoase: li se reproşa, de exemplu, că adoră un idol hermafro-dit, Bafomet.

La 18 martie 1314, marele maestru al Ordinului, Jacques de Molay şi ceilalţi mari demnitari au ascultat, în piaţa bisericii Notre-Dame, sentinţa dată contra lor. Au fost condamnaţi la închisoare. Jacques de Molay şi Geoffroy de Chamay şi-au afirmat în

1 domeniu aparţinând unui ordin militar sau religios.

2 Filip IV (1268-1314) rege al Franţei (1285-1314).

3 papă din 1305 la 1314. Protejat de Filip cel Frumos.

4 ultimul mare maestru al ordinului Temphenlor (1243-1314).

Faţa mulţimii nevinovăţia. Un sergent al regelui şi-a pus mâna pe gura lui Molay pen-tru a-l împiedica să vorbească.

Filip cel Frumos a dat atunci ordin ca cei doi rebeli să fie arşi pe rug, ca şi alţi treizeci şi şapte de cavaleri ai

Ordinului. Şi în timp ce flăcările creşteau, victimele strigau: „Trupu-rile sunt ale regelui Franţei, dar sufletele sunt ale lui Dumnezeu!”

Unele aspecte ale istoriei Templierilor au continuat să stimuleze imaginaţia, în special misterioasa doctrină esoterică1- pe care ei ar fi transmis-o francmasoneriei – ca şi fabuloasele bogăţii pe care le aveau.

Templierii deţineau mai mult de nouă mii de castele! Ei beneficiaseră de nenumărate donaţii, ca să nu mai vorbim de prada pe care o luaseră de la musulmani. Filip cel Frumos a pus stăpânire pe o parte din aceste bogăţii, dar restul a putut fi pus la adăpost.

Se spune că Jacques de Molay, dându-şi seama de sumbrele planuri ale regelui, l-a chemat în celula sa pe nepotul său Guichard de Beaujeu şi i-a dezvăluit că mormântul predecesorului său, marele maestru Guillaume de Beaujeu, din Templul din Paris2 era gol. El conţinea, în realitate arhivele Templului şi relicve de valoare, în special sfeşnicul

1 care nu poate fi înţeleasă decât de cei iniţiaţi; ascuns, secret.

2 Templul din Paris devenise centrul Ordinului cu şapte braţe al lui Solomon.

Şi Jacques de Molay a continuat: „Dar tezaurul material al Templierilor este în altă parte: în cele două coloane care împodobesc strana Templului, la intrarea în mormân-tul Marilor Maeştri. Capetelele care împodobesc aceste coloane pivotează în jurul lor şi în interiorul coloanelor – care sunt goale – se găsesc marile tezaure strânse din economiile Ordinului.”

Enigma persistă.

După moartea lui Molay, Guichard de Beaujeu a golit coloanele Templului de conţinu-tul lor preţios şi le-a ascuns într-un loc secret. S-a vorbit de Limassol în Cipru şi de diferite locuri din Franţa, în special de domeniul familiei Beaujeu, lângă Lyon.

Mai sigur, tezaurul Templierilor ar fi fost ascuns într-un castel al domeniului familiei Beaujeu: castelul d'Arginy.

Este un castel cu aspect auster şi bizar. In 1950, proprietarul său a primit vizita unui colonel englez care i-a propus să cumpere castelul oferind o sumă uriaşă. A refuzat.

Pe stema de la intrare figurează semne care continuă până la donjon. Printre aceste semne se află unul, un semn egiptean, care indică existenţa unui tezaur.

Să revenim la castelul din Gisors, unde ar putea să fie tezaurul Templierilor sau o par-te din el, deoarece s-ar putea ca el să fi fost împărţit în mai multe locuri. Gerard de Se-de a continuat ancheta asupra enigmei din Gisors.

El a ajuns la concluzia care acreditează descoperirea lui Lhompy. Mai întâi, este evi-dent că există o construcţie subterană sub donjon, deoarece o simplă movilă de pă-mânt nu-l putea susţine. Apoi, această clădire avea o capelă: un raport al administra-torului castelului, din anul 1375, menţionează „capela Sfânta Caterina”.

Or, această capelă este chiar cea descoperită de Lhomoy. Un manuscris din 1696, scris de abatele Alexandre Bourdet conţine un plan al „capelei subterane Sfânta Cateri-na”: el corespunde cu descrierea lui Lhomoy. In plus, Gerard de Sede a aflat de existen-ţa unui manuscris în latină, datând din anul 1500, în care se vorbeşte de treizeci de cu-fere de fier!

Nu există îndoială: o parte, cel puţin, a tezaurului Templierilor se „odihneşte” la Gi-sors! Şi pare bine păzit.

Doi ziarişti se duceau în maşină la Gisors pentru a se interesa de această problemă. Un necunoscut a tras asupra lor în momentul în care se apropiau de oraş.

3. Un lucru neexplicat: harta lui Piri Rai's.

În 1929, directorul muzeelor naţionale turceşti a descoperit în colecţiile celebrului muzeu Topkapi din Istanbul, fragmentele unei hărţi în culori întocmită de un amiral turc din secolul XVI, Piri Rai's.

Mai exact, este vorba de Piri Rai's Ibn Hadji Mehmet, tradus literalmente Piri – amiral – fiul – pelerinului – de – la – Meca – Mohamed. Este denumit frecvent, deformând ortografia numelui său, Piri Reis.

Conservatorul muzeului, Halil Etem Eldem şi-a dat imediat seama de importanţa des-coperirii sale, deoarece, această hartă prezintă, cu o precizie, uneori extraordinară, coastele Americii de Sud şi alte regiuni necunoscute, sau aproape necunoscute, în epo-ca lui Piri Rai's.

O precizie surprinzătoare.

Acesta şi-a desenat harta pe o piele de gazelă în martie 1513. El a şi adnotat-o pentru a arăta că s-a inspirat din diferite hărţi arabe, portugheze etc. Şi dintr-o hartă a lui Cris-tofor Columb. Trebuie spus că un unchi al lui Piri îl făcuse prizonier pe un fost marinar al lui Columb. Patru ani după ce şi-a desenat harta, Piri a prezentat-o sultanului Selim l.1

Mai mulţi specialişti au examinat harta şi au fost uimiţi de detaliile care apar pe ea. Dintr-o privire, se poate recunoaşte Oceanul Atlantic, având de o parte Europa şi Africa şi de alta, cele două Americi.

Necunoscută atunci de europeni, Cordiliera Anzilor2 este figurată clar. Printre nume-roasele desene care ilustrează harta, apare o lama, animal care era – cel puţin oficial – necunoscut în Europa. Desigur, există greşeli pe această hartă: Amazonul este vizibil în dublu exemplar, dar insula Marajo, care este situată la vărsarea acestui fluviu este desenată cu precizie: totuşi, ea va fi „descoperită” abia în 1543.

O ciudăţenie a hărţii este că nouă sute de mile de coastă sud-americană nu sunt tre-cute. Totuşi, insulele Falkland sunt la locul lor, şi, cel mai extraordinar lucru, o parte a litoralului Antarcticei este desenat corect. Se poate identifica, în special, peninsula Pal-mer şi Ţara Reginei Maud.

1 Selim l cel Crud (1467-1520), sultan otoman (1512-1520). A cucerit Siria, Palestina şi Egiptul.

2 lanţ de munţi.

Or, continentul antarctic nu va fi descoperit decât în anul 1818, şi releveul coastelor sale va fi stabilit abia în 1958! Ba chiar, a trebuit să fie sondată gheaţa care acoperă a-cest continent! Ar trebui să ne întoarcem cu şase mii de ani înapoi pentru a regăsi un continent antarctic fără gheţuri. Cu alte cuvinte, hărţile care l-au inspirat pe Piri ar fi fost întocmite la acea epocă.

Lată-ne deci în faţa „inexplicabilului". Să încercăm, totuşi, să explicăm.

O civilizaţie neidentificată?

Unii cercetători au încercat, într-adevăr, să dezlege această enigmă de necrezut. Este, în special, cazul lui Jacques Victoor. El a plecat de la ipoteza că, acum şase până la zece mii de ani, exista o „Civilizaţie mondială" încă neidentificată.

Această civilizaţie ar fi lăsat hărţi care, după dispariţia ei, ar fi putut ajunge în bibliote-ca din Alexandria1, distrusă în trei rânduri. De altfel, Piri, în adnotările sale, vorbeşte despre o hartă întocmită în epoca lui Alexandru. Sau, poate, aceste misterioase hărţi

1 înfiinţată în Egipt de primii doi monarhi din dinastia Ptolemeilor în sec. III î. H; în anul 47 i. H. avea 700.000 volume, când a fost parţial distrusă la ocuparea Alexandriei de că-tre Caesar.

Ar fi fost păstrate la biblioteca din Cartagina, distrusă, şi ea, de către romani.

Geografii din Alexandria şi fenicienii ar fi putut desigur să se inspire din aceste hărţi. Acestea, la rândul lor, ar fi la originea portulanelor din Evul Mediu, folosite atunci de navigatori. Pe aceste portulane1 s-ar fi bazat Piri Rai's, asamblându-le ca la un joc de puzzle.

Este momentul să ne amintim că vikingii au ajuns în America de Nord şi chiar după u-nii, în America centrală şi

de Sud. Un viking ar fi devenit chiar rege al toltecilor. Fenicie-nii şi cretanii ar fi ocupat şi ei Brazilia. Dar n-au rămas hărţi din aceste ipotetice expedi-ţii.

După cum remarcă J. Victoor, harta lui Piri Rai's nu este unică. Harta lui Oronteus Fi-naeus, datând din 1532, arată Antarctica în întregime. „Desenarea completă a coaste-lor sale, scrie J. Victoor, se suprapune exact pe cea a hărţilor moderne, iar polul sud es-te aşezat corect."

Continentul antarctic este, totuşi, prea mare pe această hartă. Aceasta provine din faptul că cercul polar al lui Oronteus Finaeus este în realitate cercul paralelei 80. A-ceastă greşeală ar putea proveni din şcoala din Alexandria.

1 harta de navigaţie întocmită cu ajutorul busolei, folosită în Evul Mediu (sec. XV-XVl).

Alt fapt uimitor: harta lui Hadji Ahmed, care datează din 1559, arată, şi ea, continen-tul antarctic, dar, în plus, se poate recunoaşte istmul care unea Siberia de Alaska în era cuaternară!

Pe harta lui Reinel, datând din 1510, este prezentă Australia, care nu va fi descoperită de europeni decât abia în 1606. Pe harta fraţilor Zeno, desenată la Veneţia în 1380, se poate recunoaşte Groenlanda, însă fără calota sa glaciară!

Să mai menţionăm portulanul lui Ibn Ben Zara din Alexandria, care datează din 1487. Trei puncte curioase ale acestei hărţi par a arăta că ea reprezintă Europa la sfârşitul ul-timei glaciaţii! Locul de vărsare al Guadalquivirului1, în Andaluzia2, care acum este o deltă, este desenat ca un golf. Marea Egee este presărată de insule în număr mai mare decât cunoaştem astăzi. In sfârşit, Marea Britanie şi Irlanda sunt acoperite de gheţari.

Examinarea acestor hărţi se complică din cauza problemelor de proiecţie pe care nu le discutăm. Important este că autorii lor, sau cei care le-au inspirat, cunoşteau tot Pă-mântul, inclusiv Antarctica, şi aveau o idee despre mărimea lui.

Desigur, nu poate exista unanimitate asupra acestui punct de vedere. După unii

1 fluviu din Spania, care se varsă în Atlantic.

2 regiune din sudul Spaniei.

Autori, litoralul situat la baza hărţii lui Piri n-ar fi cel al Antarcticei, ci ar fi coasta pacifi-că a Americii de Sud: amiralul, din lipsă de loc, n-ar fi putut-o pune la locul ei.

Această idee ar fi aproape la fel de extraordinară ca şi faptul că a cunoscut-o. Oricum, enigma rămâne pasionantă.

4. Shakespeare fără mască.

Shakespeare este chiar Shakespeare? Cel mai mare scriitor de limbă engleză a fost, cu adevărat, William Shakespeare, modestul actor născut la 1564 în Stratford-upon-Avon? Sau este doar un pseudonim sub care se ascunde un geniu necunoscut?

Problema, aşa cum este normal, a făcut multă vâlvă, şi nu numai în Anglia.

Această controversă îşi are originea în puţinele documente existente cu privire la au-torul lui Hamlet şi al lui Othelo. Oficial, William Shakespeare s-a născut la 23 aprilie 1564 în Stradford-upon-Avon, în centrul Angliei. Era fiul unui negustor de lână şi de piele.

După ce a absolvit şcoala din Stradford, a devenit, la treisprezece ani, ucenic. La opt-sprezece ani, s-a căsătorit cu Anne Hathaway, fiica unui fermier, mai în vârstă decât el cu opt ani. A avut trei copii, din care doi gemeni.

În 1592, Shakespeare s-a angajat într-o trupă de actori; apoi, a jucat la teatrul Globe, la Londra. A devenit conducătorul unei companii teatrale pentru care a scris câteva piese. Cea mai mare parte a lucrărilor sale a fost scrisă între anii 1591 şi 1610, In 1597, Shakespeare a cumpărat una din cele mai mari clădiri din Stratford. Primele reprezentări cu Romeo şi Julieta au avut loc în 1596, cele cu Hamlet în 1601, cu Othello în 1604, cu Macbeth în 1606. Pe la 1610, Shakespeare a părăsit Londra pentru a reveni la Stratford, unde a dus o existenţă de

proprietar rural. A murit în 1616, la 23 aprilie tocmai când îşi aniversa ziua de naştere.

Cu toate că s-a putut stabili o biografie aproximativă a lui Shakespeare, omul însuşi a rămas misterios. Nu există nici un manuscris al operelor sale; piesele sale a trebuit une-ori să fie prelucrate pentru a putea fi jucate: un actor n-ar fi putut scrie piese ce puteau fi jucate? Şi, lucru important, piesele lui Shakespeare se desfăşoară în epoci şi în locuri foarte variate: în Roma antică pentru lulius Caesar, Veneţia şi Cipru pentru Othello, Da-nemarca pentru Hamlet, Franta Evului Mediu pentru Henric VI etc1. Un simplu actor ca Shakespeare a fost în stare să dea viaţă unor personaje din atâtea epoci şi din atâtea ţări? Shakespeare, se spune, nu iubea cărţile: testamentul lui nu pomeneşte de ele. Ce-le două fiice ale lui nu ştiau să scrie. El nu s-a sinchisit niciodată că se publicau în ediţii „pirat" operele sale de către escroci.

S-a calculat că un ţăran englez foloseşte circa cinci sute de cuvinte; opera lui Shakes-peare conţine cincisprezece mii. Iar autorul acestei opere trebuia să cunoască spanio-la, italiana, franceza, să fie la curent cu problemele de drept, cu ştiinţele oculte, cu e-chitaţia, cu heraldica etc. In acest fel, faţă de disproporţia dintre un personaj modest şi o operă gigantică, s-a pus întrebarea dacă William Shakespeare nu era un pseudonim al unui scriitor genial, dornic să rămână în anonimat2.

Bacon, Marlowe sau un mare senior?

Cinci candidaţi au fost propuşi, cu prioritate. Primul este Francis Bacon (1561-1626), om de stat englez, savant şi filosof.

Biografia lui F. Bacon prezintă şi ea unele aspecte misterioase, deoarece se pare că ar fi fost fiul nelegitim al reginei Elisabeta3. El este autorul unui mare număr de opere, lucrarea sa principală fiind „Noua logică" (Novum organum).

Totuşi, viaţa şi caracterul lui Bacon nu par a se potrivi cu opera shakespeariană, în plus, toată viaţa lui, Bacon a fost foarte ocupat, încât este greu de imaginat că ar fi pu-

1 Grădina Shakespeare în Bois de Boulogne, la Paris, cultivă toate florile citate în opera lui Shakespeare.

2 la fel, unii au afirmat că piesele lui Moliere, au fost operele lui Corneille şi chiar ale lui Ludovic XIV.

3 Elisabeta l-a (1533 -1603), regină a Angliei (1558-1603).

Tut să aibă timpul liber necesar să scrie piesele lui Shakespeare.

În 1593, într-o încăierare într-un cabaret, şi-a pierdut viaţa un poet şi autor dramatic englez, Christopher Marlowe, născut în 1564, ca şi Shakespeare. El a fost înjunghiat. Cel puţin oficial, deoarece Marlowe se pare că n-ar fi murit chiar în acea zi şi ar fi conti-nuat să trăiască în secret. Şi în această perioadă el ar fi scris piesele atribuite lui Sha-kespeare.

Alte puncte comune între cei doi oameni: Marlowe făcea parte dintr-o trupă de actori şi a scris şi el piese de teatru, desigur inferioare, în ansamblu, celor ale lui Shakespeare, totuşi pline de vervă; în ele se regăsesc adesea pasaje extrem de frumoase. Din piesele lui putem cita: Tamerlan cel Mare (1587) şi Masacrul din Paris (1589).

Mai mult sau mai puţin agent secret, Marlowe a avut o viaţă agitată. El s-a discreditat din cauza ateismului său şi din acest motiv ar fi socotit că ar fi mai prudent sa dispară în 1593 şi s-ar fi ascuns la un protector, poate contele de Oxford: la reşedinţa acestuia ar fi scris operele lui Shakespeare.

De altfel, Edouard de Ver, al şaptesprezecelea conte de Oxford, a fost şi el bănuit că a scris piesele „marelui Will”. Tot aşa, au fost bănuiţi şi alţi doi mari seniori literaţi.

Primul a fost Roger Manner, al cincilea conte de Rutland. Această teză a fost susţinută de savantul belgian Celestin Demblon. Dar R. Manners s-a născut în 1576 şi, dacă admi-

tem teza lui Demblon, trebuie să fim de acord că el a scris şase capodopere la şapte-sprezece sau optsprezece ani.

Mai solidă pare teza lui Abel Lefranc, profesor la College de France, în cartea sa cele-bră Sub masca lui William Shakespeare (1920). După părerea lui, autorul pieselor lui Shakespeare a fost William Stanley (1561-1642) al şaselea conte de Derby. Acest mare senior a călătorit mult: din 1582 în 1587, a parcurs Franţa (unde a fost oaspete la curtea lui Henric III), Italia, Navara, Orientul Apropiat.

În 1587, s-a reîntors în Anglia: este exact anul în care Shakespeare, intrat în trupa de actori, a ajuns la Stanley. Când a murit protectorul trupei, aceasta a fost susţinută de lordul Strange, fratele mai mare al lui William Stanley. In acea perioadă, în Anglia, tru-pele de actori puteau obţine dreptul de a purta numele unui senior, scăpând, astfel, de acuzaţia de vagabondaj, ele fiind considerate că fac parte din casa seniorului. Deci, Shakespeare era, pe atunci, „protejatul" familiei Stanley.

Două alte motive sunt în favoarea tezei lui Abel Lefranc. Autorul pieselor Iui Shakes-peare avea, în mod evident, cunoştinţe juridice: William Stanley a fost înscris la una din şcolile de drept din Londra. De asemenea, pe la anul 1600, piesele lui Shakespeare arată că autorul trecea printr-o accentuată criză de pesimism, de tristeţe, de melancolie. Este sigur că, în cursul acelor ani, W. Stanley a fost copleşit de griji în viaţa sa persona-lă.

Aceste coincidenţe sunt oare suficiente pentru a convinge? Coincidenţele nu sunt o dovadă. Astăzi, părerea care prevalează este că Shakespeare este chiar Shakespeare.

În fond, acesta ar fi putut foarte bine să se documenteze asupra epocilor şi regiunilor în care sunt situate piesele sale. Şi Istoria păstrează amintirea unui om a cărui viaţă modestă a contrastat cu strălucirea operei sale.

5. Omul cu Masca de fier.

Identitatea omului cu masca de fier este desigur una djn enigmele cele mai celebre din istoria Franţei. In fond, cine a

fost omul care, timp de douăzeci şi doi de ani, în pa-tru închisori diferite, a fost silit să poarte, permanent, nu numai o mască de fier, dar şi o mască de catifea neagră? Partea de jos a măştii avea arcuri de oţel. Se dăduse ordin ca omul să fie ucis dacă şi-o scotea.

Ludovic XIV, Regele Soare (1643-1715) a spus: „Vreau ca nimeni să nu afle vreodată cine este.” La rândul lui, Michel de Chamillard, ministrul Regelui Soare, întrebat pe pa-tul de moarte, a spus: „Nu pot destăinui, este secret de stat.”

Necunoscutul de la Bastilla.

Dacă se examinează jurnalul lui du Junca, reprezentantul regelui la Bastilia, la data de 18 septembrie 1698, se poate citi: „Joi, 18 septembrie, la ora trei după amiază, domnul de Saint-Mars, guvernatorul fortăreţei Bastilia, s-a prezentat, venind din fostul lui post de guvernator al insulelor Sainte-Marguerite-Honorat1, aducând cu el, în litiera sa, un vechi deţinut pe care l-a avut în pază şi la Pignerol2, pe care l-a ţinut permanent mas-cat, al cărui nume nu se spune, şi pe care l-a închis, coborând din litieră, în prima came-ră din turnul Basiniere, aşteptând noaptea, pentru a-l lua şi conduce chiar el, la ora no-uă seara, cu domnul de Rosarges, unul din sergenţii pe care domnul guvernator i-a a-dus, în a treia cameră, singur în turnul Bretaudiere pe care l-am mobilat cu tot ce tre-buie, înainte de sosirea sa, primind ordin de la domnul de Saint Mars, care deţinut va fi servit şi îngrijit de domnul de Rosarges, şi hrana prizonierului fiind asigurată de domnul guvernator.”

Intr-un alt jurnal, în care se treceau date asupra morţii sau eliberării deţinuţilor, du Junca a scris la data de 19 noiembrie 1703: "In aceeaşi zi, 19 noiembrie 1703, deţinutul necunoscut, având permanent masca de catifea neagră pe faţă, pe care domnul guvernator de Saint-Mars l-a adus cu el, venind din insulele Sainte-Marguerite, pe care-I păzea de mult timp, care s-a simţit ieri cam rău ieşind de la slujba religioasă, a murit astăzi la orele zece seara, fără a fi avut vreo

1 insulele Sainte Marguerite şi Saint Honorat fac parte din insulele Lerins din Medite-rana.

2 oraş din Italia (Piemont). A fost în stăpânire franceză în mai multe rânduri. Fortărea-ţă în care au fost închişi Fouquet, Lauzun şi omul cu Masca de fier.

Boală grea, în cel mai scurt timp."

Masca de Fier a fost înmormântat la 20 noiembrie în cimitirul Saint-Paul sub numele de Marchiel sau Marchioly. Faţa i-a fost arsă cu vitriol pentru ca, în caz de deshumare, să nu poată fi nicicum identificat.

Apoi, a fost uitat până la apariţia, la Amsterdam, în 1745, a unei cărţulii anonime: Me-morii secrete pentru a servi istoria Persiei. Autorul satirizează personaje de la curtea lui Ludovic XIV, cărora le dă nume persane. In carte se vorbeşte de un deţinut politic mas-cat, pe care autorul îl consideră a fi contele de Vermandois, fiul lui Ludovic XIV şi al domnişoarei de La Valliere.

Voltaire a fost primul care s-a ocupat, cu adevărat, de enigmaticul caz al omului cu Masca de Fier. Desigur că ideea i-a venit după ce citise lucrarea de mai sus, pe care o cunoştea. In Secolul lui Ludovic XIV, el relatează povestea misteriosului deţinut care a-vea o voce frumoasă şi o piele oacheşă. Voltaire a pomenit din nou această enigmă în Dicţionarul enciclopedic.

Editorul său – sau chiar Voitaire însuşi – a redactat o notă în care se spune că omul cu Masca de Fier era probabil fratele mai mare al lui Ludovic XIV.

Intre timp, alţi doi autori au evocat curiosul mister. In 1754, abatele Lengley-Dufres-noy a identificat Masca de Fier cu ducele de Beaufort, dispărut în faţa oraşului Can-dia1, în Creta. Mai târziu, în 1769, un alt eclesiast, părintele Griffet, a publicat fragmentele din jurnalul lui du Junca pe care le-am citat.

În secolul XIX, enigma îi va atrage pe Alexandre Dumas, care a scris „Ludovic XIV şi secolul său”, şi pe Jules Michelet2.

Din închisoare în închisoare.

Pe baza documentelor pe care le avem, vom încerca să reconstituim istoria Măştii de Fier. Intre martie 1680 şi septembrie 1681 – data este nesigură – un deţinut a sosit la Pignerol, în Piemont.

Era o fortăreaţă pe care Franţa o deţinea din 1631. Donjonul era folosit ca temniţă pentru deţinuţii politici.

Poate că ar fi interesant ca, chiar de pe acum, să-i cunoaştem pe cei şase deţinuţi po-litici care au fost închişi la Pignerol în perioada respectivă. Primul este fostul adminis-trator general al finanţelor, Fouquet, închis după procesul din 1664.

1 vechiul nume al unui oraş din Creta, astăzi Heraklion.

2 istoric francez (1798-1874). A scris Istoria Franţei.

3 om de stat francez (1615-1680), ministru de finanţe. Condamnat pe viaţă ca delapi-dator în 1664.

El a murit în 1680. Al doilea este un oarecare Eustache Dauger, care a fost adus în 1669.

În 1671, a fost închis la Pignerol, Lauzun, fost favorit al lui Ludovic XIV. Nemulţumin-du-l pe rege, a fost închis şi eliberat abia în 1680.

Au fost aduşi, apoi, la Pignerol, un călugăr iacobin, un spion numit Dubreuil şi, în 1679, diplomatul italian Matthioli.

Guvernatorul din Pignerol era Saint-Mars. In 1681, a fost mutat la o altă fortăreaţă, E-xiles, tot în Piemont. L-a luat acolo şi pe Dauger. Apoi, Saint-Mars a fost transferat la închisoarea din insula Sainte-Marguerite, în arhipelagul insulelor Lerins, în faţa oraşului Cannes. Şi aici l-a luat cu el pe Dauger. Deţinuţii rămaşi la Pignerol – între care şi Ma-tthioli – i-au fost trimişi şi ei mai târziu.

În 1698, după cum ştim, Saint-Mars a fost transferat la Bastilia. El s-a dus acolo împre-ună cu unul din deţinuţii săi, cu Masca de Fier, care fusese închis pe rând la Exiles şi în insula Sainte Marguerite.

De ce a fost obligat acest om să-şi păstreze permanent masca, chiar când îl examina doctorul? Dacă era atât de stânjenitor, autorităţile ar fi putut, cu uşurinţă, să-l elimine. Era oare atât de uşor de recunoscut încât era obligat să poarte mască chiar când tra-versa Franţa şi nu putea fi văzut decât de ţărani?

Mai multe relatări arată în ce măsură se dădea importanţă păstrării secretului asupra identităţii sale. Intr-o zi, în insula Sainte-Marguerite, Masca de Fier a reuşit să scrie cu un cui sau un cuţit câteva rânduri pe o farfurie de argint, pe care a aruncat-o pe fereas-tră. Un pescar a găsit-o şi i-a adus-o lui Saint-Mars. Acesta I-a întrebat: "- Ai citit ce es-te scris pe farfurie?

— Nu ştiu să citesc! A răspuns omul.

— A mai văzut-o cineva?

— Abia am găsit-o, nimeni n-a văzut-o. Am adus-o Excelenţei voastre ascunsă sub hai-nă, de frică să nu fiu luat drept hoţ.

— Poţi să pleci, i-a spus Saint-Mars, norocul tău este că nu ştii să citeşti."

O altă relatare este introdusă de Alexandre Dumas în „Ludovic XIV şi secolul său”: „Un asistent de chirurg a văzut, în timp ce făcea baie, plutind ceva alb pe apele mării. A înotat spre acel obiect, l-a adus la mal şi s-a uitat la el. Era o cămaşă de pânză foarte fină, pe care, cu un amestec de apă şi funingine drept cerneală şi cu un os de pui ca pa-nă, deţinutul îşi scrisese toată viaţa. S-a grăbit să-i ducă guvernatorului cămaşa găsită. Domnul de Saint-Mars i-a pus aceeaşi întrebare ca şi pescarului. Omul i-a răspuns că, într-adevăr, ştia să citească, dar că, gândindu-se că rândurile scrise pe acea pânză pu-teau să se refere la vreun secret de stat, s-a ferit să le citească. Domnul de Saint-Mars I-a trimis acasă fără să-i spună nimic, dar, a doua zi, omul a fost găsit mort în pat.”

Intr-un articol scris de domnul de Paiteau, strănepot al lui Saint-Mars, apărut în Anul literar din 1769, se spune că un

ofiţer de infanterie numit de Blainvilliers, s-ar fi traves-tit în soldat, la Sainte-Marguerite, pentru a-l vedea pe deţinut prin ferestrele camerei sale. El l-ar fi văzut fără mască: faţa lui era „albă” şi părul albit prea devreme. Blainvilli-ers a mai spus că guvernatorul şi ofiţerii stăteau în picioare cu capul descoperit până ce el le spunea să se aşeze şi să-şi pună pălăriile pe cap.

În timp ce domnul de Saint-Mars îl însoţea pe ilustrul prizonier pe drumul dintre insu-la Sainte-Marguerite şi Bastilia, el s-a oprit la proprietatea sa din Paiteau.

Mai mulţi călăreţi îi însoţeau pe cei doi oameni. Domnul de Saint-Mars a luat masa cu deţinutul, având două pistoale lângă farfurie. Ţăranii n-au putut vedea dacă necunos-cutul mânca având masca pe faţă; dar el o avea atunci când a traversat curtea. Temni-cerul şi deţinutul au dormit noaptea aceea în două paturi alăturate.

Se nasc câteva întrebări referitoare la masca purtată de misteriosul necunoscut. Nu trebuia el, oare, să şi-o scoată din când în când pentru a se spăla şi pentru a se bărbie-ri?

Surprinzător este şi volumul cheltuielilor făcute pentru deţinerea în închisoare a Măş-tii de Fier; timp de douăzeci de ani, a costat o sută patruzeci şi patru de franci pe zi. Se pare că o întemniţare la Exiles costa şaptezeci şi două de mii de franci; la Sainte-Mar-guerite, optzeci de mii de franci.

Omul era permanent tratat cu mult respect. Fără a fi luxoasă, viaţa lui în închisoare e-ra, în general, confortabilă; la Pignerol, „apartamentele” sale erau mai bine aranjate decât cele ale lui Fouquet sau de Lauzun.

O mulţime de ipoteze.

Enigma Măştii de Fier, din momentul în care s-a ocupat de ea Voltaire, a stimulat în mod deosebit imaginaţiile. Ipotezele formulate asupra identităţii deţinutului sunt ne-numărate. S-a crezut chiar că era o femeie.

Una din ipotezele cele mai răspândite este cea care îl vede în Masca de Fier pe un fra-te al lui Ludovic XIV. Aceasta ar

explica motivul pentru care era obligat să poarte permanent o mască: ca să ascundă o asemănare, foarte evidentă, între cei doi.

Mai precis, Masca ar fi fost un frate geamăn al Regelui Soare. Anna de Austria1 l-ar fi născut la prânz, după care a mai născut un copil, seara, de această dată pe ascuns; reginele aveau obligaţia de a naşte în public. Şi atunci, necunoscutul mascat ar fi putut fi un frate mai în vârstă decât Ludovic XIV, care, în aceste condiţii, nu era decât un uzur-pator.

O variantă a acestei ipoteze: Ludovic XIV ar fi fost fiul Annei de Austria şi al lui Maza-rin2, în timp ce Masca de Fier ar fi fost veritabilul delfin.

Contele de Vermandois ar fi putut fi o Mască de Fier destul de credibilă. Am mai vor-bit de această ipoteză. El era, reamintim, fiul natural al lui Ludovic XIV cu domnişoara de La Valliere. Oficial, a murit la 18 noiembrie 1683. In realitate, această moarte ar fi fost fictivă: contele de Vermandois ar fi fost atunci închis, deoarece îl pălmuise pe del-fin3 în cursul unei certe.

Dar, la moartea contelui de Vermandois, în timpul asediului de la Courtrai, au fost de faţă numeroşi martori, iar gestul său nu justifica o deţinere pe viaţă. Şi totuşi ipoteza a găsit crezare. In 1789, un revoluţionar a povestit că a găsit, între două pietre, la Basti-lia, o hârtie pe care Masca de Fier scrisese: "Eu sunt Louis de Bourbon, conte de

—1666) fiică a regelui Filip III al Spaniei şi regină a Franţei prin căsătoria cu Lu-dovic XIII. Regenta, a condus ţara cu ajutorul lui Mazarin până la majoratul lui Ludovic XIV.

2 prelat şi om de stat francez de origine italiană (1602-1661). Principalul ministru al regentei Anna de Austria.

3 moştenitorul prezumtiv al tronului Franţei, după ce provincia Dauphine a fost alipită domeniului regal prin cumpărare (1349).

Vermandois."

Altă ipoteză identifică Masca de Fier cu ducele de Beaufort. Acesta comanda, în 1669, expediţia din Candia în Creta. El a fost ucis la 25 iunie, dar nu i s-a găsit trupul. Totuşi şi la moartea ducelui au fost martori şi nici nu existau motive întemeiate pentru ca să fie închis pe viaţă. Mai mult, în 1703, ar fi avut 87 de ani, pe când Masca de Fier n-a avut, în mod vădit, la moartea sa, decât aproximativ 60 de ani.

În 1825, un fost consul general în Siria, cavalerul Taules, a publicat un memoriu în ca-re afirmă că Masca de Fier a fost patriarhul armean Avedick. Acesta ar fi fost răpit la ordinele lui Ludovic XIV, la instigarea iezuiţilor: patriarhul se opunea încercărilor aces-tora de a uni biserica catolică cu biserica armeană.

Dacă Avedick a fost cu adevărat închis în Franţa, ar fi fost deţinut la Mont-Saint-Mi-chel1 şi el a murit în 1711.

Alt candidat: un conspirator numit Louis de Oldendorff, dar cunoscut şi sub multe alte denumiri. Acesta, după ce a fost arestat la Peronne, a fost închis la Bastilia, dar, ori-cum, în niciuna din închisorile în care a fost deţinut Masca de Fier.

1 insulă stâncoasă la gura râului Couesnon, legată de coastă cu un dig, din 1879.

Era condamnat la cel mai aspru regim, ceea ce nu a fost cazul misteriosului prizonier.

Un englez?

La 10 octombrie 1711 prinţesa palatină1, văduva ducelui de Orleans2, fratele lui Lu-dovic XIV, îi scria soţiei electorului de Hanovra3 o scrisoare în care spunea: „Un om a fost închis mulţi ani la Bastilia şi a murit acolo mascat. Lângă el au stat doi muşchetari pentru a-l ucide în caz că îşi scotea masca. A mâncat şi a dormit mascat. Fără îndoială că aşa a fost deoarece a fost bine îngrijit, a avut locuinţă bună şi i s-a dat tot ce-şi do-rea. A fost împărtăşit mascat; era

foarte credincios şi citea continuu. Nu s-a aflat nicio-dată cine era.”'

După douăsprezece zile, prinţesa palatină i-a scris din nou corespondentei sale:

1 titlu purtat de Charlotte Elisabeth de Baviere.

2 Philippe duc d'Orleans (1640-1701), fiul lui Ludovic XIII şi al Annei de Austria, (i-au fost soţii Henriette d'Angleterre şi Chartotte-Elisabeth, prinţesă palatină).

3 titlu purtat în Imperiul germano-roman (epoca medie şi modernă) de cei şapte prin-cipi laici şi ecleziastici care aveau dreptul să-l aleagă pe împărat (printre ei şi electorul de Hanovra).

„Am aflat, a scris ea, cine era omul mascat care a murit la Bastilia. A purtat mască dar nu pentru a fi chinuit. Era un lord englez amestecat în complotul ducelui de Berwick1, contra regelui Wilhelm2. El a murit astfel, pentru ca regele să nu afle niciodată ce s-a întâmplat cu el.”

Intr-adevăr, tatăl ducelui de Berwick, Jacob II fusese detronat de prinţul de Orania, devenit Wilhelm III. Lordul de care este vorba ar fi putut fi pedepsit de Ludovic XIV pentru că a participat la acordul anglo-olandez din 1668, care se opunea intereselor Franţei în Ţările de Jos.

Anglia a dat şi alţi candidaţi posibili la Masca de Fier. Ducele de Monmouth3, în spe-cial, fiul natural al lui Carol II. Ducele se revoltase contra lui Jacob II, fratele şi succesorul lui Carol II4. Jacob II l-a decapitat pe Monmouth dar se spunea în taină că acesta în realitate nu murise. In ultimul moment, regele l-ar fi înlocuit cu un alt condamnat la moarte.

Chiar regele l-ar fi vizitat pe Monmouth în închisoare şi i-ar fi acoperit capul cu o

1 Jacob Stuart, duce de Berwick (1670-1734), fiul natural al lui Jacob II regele Angliei. S-a naturalizat francez şi a devenit Mareşal al Franţei (1706)

2 Wilhelm III rege al Angliei (1689-1702), care l-a alungat de pe tron pe Jacob II, socrul său.

3 prinţ de Anglia (1649-1685), fiul natural al lui Carol II. Şef al opoziţiei protestante după urcarea pe tron a lui Jacob II.

4 rege al Angliei, Scoţiei şi Irlandei (1660-1685).

Glugă înainte de a-l duce spre o destinaţie necunoscută.

Un chirurg englez, client obişnuit al cafenelei Procope, domnul Nelaton, povestea că într-o zi i s-a cerut să ia sânge unui deţinut din Bastilia. Acesta avea capul acoperit cu un şervet: accentul lui era categoric englezesc.

Totuşi, Monmouth, ca şi „lordul” prinţesei palatine trebuie eliminaţi. Este de ajuns să fie confruntate datele sau unele puncte de reper din viaţa sau din activitatea lor cu ce-ea ce se ştie despre Masca de Fier. Nu există nici o coincidenţă. Mai trebuie adăugat, pentru a încheia cu ipotezele „engleze” că în Mască ar fi fost văzut şi un fiu al lui Cromwell1.

Să trecem peste ipoteza Moliere, foarte fantezistă şi să ne oprim puţin asupra tezei conform căreia ar fi fost chiar Fouquet. Acesta n-ar fi murit la Pignerol. Ludovic XIV a lansat zvonul că a murit, dar l-a transferat la Sainte-Marguerite. Madame de Mainte-non2 a cerut, în momentul căsătoriei cu Ludovic XIV, să fie înăsprit regimul penitenciar al lui Fouquet, căruia îi fusese, cândva, amantă. Nici această ipoteză nu pare foarte plauzibilă.

1 lord protector al Angliei, Scoţiei şi Irlandei (1599-1658). Sub conducerea lui, a fost decapitat Carol l (1649).

2 Francoise d'Aubignon marchiza de ~ (1635-1719), amantă şi apoi soţie a lui Ludovic XIV.

Mai rămân doar doi candidaţi de examinat, dar cu mai multă atenţie, deoarece aceş-tia par cei mai demni de luat în consideraţie.

Trădarea unul agent secret.

Ludovic XV1 – ca şi Ludovic XVI2- ştia cine a fost Masca de Fier. El nu i-a spus nicio-dată numele, dar, o dată, a vorbit despre un ministru italian.

La 14 decembrie 1667, Ludovic XIV a primit o scrisoare semnată: Ercolo A. Matthioli. Acesta îi scria regelui că încearcă să-l atragă pe ducele de Mantua în tabăra Franţei, pentru a-l ajuta pe Ludovic XIV în intenţiile lui referitoare la Milano. Puţin timp după aceea, abatele d'Estrade, ambasador la Veneţia, i-a dat asigurări regelui că ducele de Mantua este gata să ajute Franţa pentru cumpărarea fortăreţei Casale, pe Pad3.

La 12 ianuarie 1678, Ludovic XIV i-a scris personal contelui Matthioli pentru a-i mulţu-mi pentru ajutorul dat. Matthioli şi abatele d'Estrade s-au întâlnit atunci şi au discutat

1 rege al Franţei (născut 1715 – decedat 1774) strănepot al lui Ludovic XIV.

2 rege al Franţei (născut 1754 – decedat 1793), nepot al lui Louis XV.

3 fluviul cel mai mare din Italia. Izvorăşte din Alpi şi se varsă în Adriatica.

Preţul cedării către Franţa a fortăreţei Casale. La 13 martie 1678, tratatul este întocmit între abatele d'Estrade şi ducele Carol IV din Mantua.

Cu Casale, Franţa dobândea, la frontiera estică a Piemontului, o fortăreaţă care putea fi perechea fortăreţei Pignerol care se află la vest. Totuşi, preţul era foarte mare; cinci sute de mii de livre.

La 28 noiembrie 1678, Matthioli a venit la Paris pentru a încheia afacerea. Ludovic XIV l-a însărcinat pe ministrul său al Afacerilor externe, marchizul de Pomponne, să semne-ze tratatul alături de Matthioli. După semnare, Ludovic XIV l-a primit pe Matthioli, în secret. El i-a dat, ca mulţumire pentru strădanie, patru sute de dubloni de aur şi un dia-mant mare. S-a prevăzut ca, după aplicarea tratatului, Matthioli să primească încă pa-tru sute de mii de dubloni1.

Un colonel de dragoni, domnul d'Asfeld, a fost însărcinat să se ducă la Carol IV, pentru a lua tratatul secret întărit de semnătura ducelui. In acest timp, viitorul mareşal Catinat a

fost trimis la Pignerol pentru pregătirea operaţiilor militare de luare în stăpânire a fortăreţei Casale. Trupele erau deja adunate la Briancon.

La 9 martie, în ajunul zilei în care d'Asfeld trebuia să fie primit de ducele de Mantua, a fost arestat la Milano şi predat spaniolilor. Catinat a fost desemnat să-l înlocuiască.

1 monedă veche spaniolă de aur.

Matthioli trădase. O scrisoare a noului ambasador al Franţei la Veneţia, de Pinchesne, o dovedeşte. Ambasadorul Spaniei s-a dus la ducele de Mantua pentru a protesta contra tratativelor în curs: ducele le-a dezminţit categoric.

Abatele d'Estrade a aflat că informarea spaniolilor venea de la Matthioli şi a imaginat un plan ca să-l prindă. Ludovic XIV şi-a dat aprobarea şi Louvois1 i-a scris lui Saint-Mars: „Regele trimite acum ordin domnului abate d'Estrade să încerce să aresteze un om a cărui comportare I-a nemulţumit pe Majestatea sa; pentru aceasta, Majestatea sa mi-a ordonat să vă înştiinţez pentru ca dumneavoastră să nu faceţi greutăţi şi să-l primiţi când vă va fi trimis şi să-l păziţi în aşa fel încât el să nu aibă legături cu nimeni, ca el să se căiască de purtarea rea pe care a avut-o şi nimeni să nu afle că aveţi un nou deţi-nut.”

La 2 mai, Matthioli a venit la întâlnirea cu abatele d'Estrade. Catinat se găsea acolo cu câţiva ofiţeri, şi I-a arestat. Ofiţerii nu ştiau cine este omul pe care l-au prins.

Matthioli a fost închis la Pignerol. A fost obligat să-i scrie tatălui său pentru ca acesta să dea documentele care dovedeau trădarea. Louvois a scris: "Matthioli nu va mai fi

1 om de stat francez (1639-1691). A reorganizat armata franceză. Ministru al Afaceri-lor externe.

Niciodată liber." El a fost transferat la Sainte-Marguerite unde a murit. Până de curând Matthioli era considerat de cea mai mare parte a istoricilor drept candidatul cel mai important la titlul de Mască de Fier. In acest caz, ar trebui să ne imaginăm că a supra-vieţuit şi că a fost transferat la

Bastilia. S-a remarcat că numele dat Măştii la moarte, Marchioly, aminteşte de Matthioli.

Dar o altă ipoteză este mai credibilă.

A fost Eustache Dauger?

În 1667, Colbert1 a căzut în dizgraţie, dar a reuşit să recâştige favoarea regelui. Duş-manul lui principal era pe atunci Louvois. In decembrie 1668, Colbert s-a îmbolnăvit brusc. Avea mari arsuri la stomac şi boala părea atât de gravă încât ministrul părea pierdut. Şi totuşi şi-a revenit.

S-a pus în mod firesc întrebarea dacă „boala" lui Colbert nu era, în realitate, o „otrăvi-re", si, bineînţeles, că bănuielile s-au îndreptat spre Louvois. Despre acesta, principesa palatină declara:

1 om de stat francez (1619-1683), a contribuit la căderea lui Fouquet. Secretar de stat al Casei regelui.

„Este îngrozitor de rău; nu-şi face scrupule să ardă, să otrăvească, să mintă şi să înşe-le." Era ştiut că Louvois avea legături cu o serie de otrăvitori.

Deci, nu este imposibil ca el să fi încercat să-l otrăvească pe Colbert. El ar fi însărcinat un valet, un oarecare Dauger, să înfăptuiască crima, care însă n-a reuşit.

Ştim că acest Eustache Dauger a fost încarcerat la Pignerol în 1669. Un fapt de notat: a fost anunţată venirea lui dinainte şi, cu toate că era doar un valet, trebuia tratat bine şi nu trebuia văzut de nimeni.

La 19 iulie, Louvois i-a scris lui Dauger, care era deci agentul lui, să revină în Franţa prin Dunkerque. In aceeaşi zi, i-a scris căpitanului de Vauroy, maior din Dunkerque să vină imediat la Saint-Germain. Şi, în timp ce Dauger se îndrepta spre Dunkerque, de Vauroy călărea în galop spre acelaşi oraş. Când Dauger a debarcat, a fost arestat, legat şi băgat într-o trăsură care a pornit spre Pignerol.

În 1932, istoricul Maurice Duvivier s-a preocupat de acest Eustache Dauger. L-a asi-milat cu Eustache d'Auger de Cavoye, născut în 1639. Acesta era vărul marchizei de

Brinvilliers1, devenită celebră în cunoscutul caz al otrăvirilor1. Mai mulţi membri ai

1 Marie d'Aubray, marchiză de Brinvilliers (1630-1676) decapitată şi arsă în Place de Greve pentru că îşi otrăvise tatăl şi fraţii.

Familiei sale erau apropiaţi ai lui Ludovic XIV.

Eustache a avut o viaţă tumultoasă, din cauza căreia a fost închis, prima dată, în 1667. Deci iată-l încarcerat la Pignerol. Ştim că Fouquet era închis în fortăreaţă din 1664. Da-uger a obţinut dreptul să-l vadă şi chiar să petreacă mai multe ore în tovărăşia sa: se poate spune că i-a devenit valet.

În martie 1680, Fouquet a murit subit. L-a otrăvit Dauger? Doamna de Sevigne rela-tează că Fouquet a murit „în convulsii şi dureri de stomac, fără a putea vomita." Dar pentru ce şi la instigarea cui Dauger I-a otrăvit pe Fouquet?

La 10 iulie 1680, Louvois i-a scris lui de Saint-Mars: „Am primit, împreună cu scrisoa-rea dumneavoastră din 4 a acestei luni, ceea ce era ataşat şi voi face ceea ce trebuie. Va fi de ajuns să-i spovedeşti o dată pe an pe deţinuţii din Turn. Informează-mă şi pe mine cum a fost posibil ca numitul Eustache să facă ceea ce mi-aţi trimis şi de unde a luat medicamentele necesare pentru preparare, pentru că nu pot crede că dumneavoastră i le-aţi procurat."

Medicamente, nu otrăvuri? Doar pentru a adormi, nu pentru a ucide? Un deţinut din Bastilia, numit Belot, a spus că un oarecare Dauger (acelaşi?) folosea opiu pentru a

1 serie de otrăviri scandaloase, la Paris, din 1670 la 1680.

Adormi pe cine vroia el.

Atunci, Dauger este cu adevărat Masca de Fier? Din toţi deţinuţii politici din acea epo-că, el este singurul ale cărui manifestări coincid cel mai bine cu cele ale misteriosului deţinut.

Şi, totuşi, afirmaţia nu este sigură.

„Nu, scrie F. Mercury, teza Cavoye-Dauger este prea complicată şi neconvingătoare. Este construită pe prea

multe incertitudini, pe cinci ipoteze, din care niciuna nu este verificată: prima, a unui d'Auge din Cavoye dispărut total în 1669 şi devenit Dauger la Pignerol; a doua, că el este Dauger citat de Belot în interogatoriul său din 1679; a treia, că Fouquet a murit asasinat; a patra, că Dauger a avut otravă în închisoare; a cincea, că el era asasinul.”

Teza cea mai recentă.

În 1978, a apărut o carte de Camille Bartoli cu titlu atrăgător: „Am descoperit uimito-rul secret al Măştii de Fier.” Teza autorului este total revoluţionară. El a descifrat, mai întâi, simbolurile alchimiste din mănăstirea Cimiez din Nisa: este vorba în ele de „legi-timitatea Adevăratului Rege”. Apoi, un misterios corespondent l-a dus pe Bartoli la Madona de Fenestre, sanctuar în care au fost masacraţi, odinioară, Templierii. Acesta i-a spus că în epoca lui Ludovic XIV, un descendent al Carolingienilor a pretins tronul Franţei. S-a format o conjuraţie hotărâtă să-l urce pe tron. Acest pretendent era Henric II de Lorena, al cincilea duce de Guise, fiul lui Carol, al patrulea duce de Guise, fiul lui Henric, al treilea duce de Guise, numit Omul cu cicatrice, asasinat la Blois.

Născut în 1614, Henric II era deci moştenitorul pe linie carolingiană. El a fost în frun-tea napolitaniior revoltaţi contra Spaniei. Era mare maestru al ceremoniilor de la Curte.

Este de înţeles că Ludovic XIV I-a îndepărtat pe acest pretendent stânjenitor care, ofi-cial, a murit în 1664. In realitate, a rămas în viaţă, a fost închis la Pignerol şi el ar fi fost Masca de Fier.

Personalitatea deţinutului ar explica foarte bine, în orice caz, consideraţia de care se bucura. Henric II ar fi murit la Sainte Marguerite în 1694. Şi Dauger l-ar fi înlocuit, deve-nind o a doua Mască de Fier, cel care a murit la Bastilia.

6. Un cromozom a făcut să se clatine coroana Angliei.

În 1788, în ajunul Revoluţiei franceze, monarhia engleză trecea printr-o criză puterni-că. Aceasta a durat până în

1837, când s-a urcat pe tron regina Victoria1.

În acel an, regele George III rege al Angliei (1760-1820), născut în 1738, a manifestat grave tulburări nervoase. A urmat un tratament obişnuit în acea epocă: era bătut, înlănţuit şi înfometat fără a se căuta un remediu pe cale medicală. Contrar aşteptărilor, regele şi-a revenit. Boala sa fiind ciclică, a revenit după un timp. La fiecare recidivă, tulburările s-au agravat. In februarie 1811, când suveranul a început să ia arborii din par-cul său drept rege al Prusiei, după expresia lui Andre Maurois2, a fost numit imediat un regent: prinţul de Galles1.

1 Victoria l (1819-1901) regina Marii-Britanii şi a Irlandei (1837-1901) şi împărăteasa Indiei (1876-1901). Nepoată a lui George III.

2 scriitor francez (1885-1967) autor de romane, de amintiri de război, de biografii ro-manţate.

Foarte obez – un adevărat Falstaff2 regal – acest regent era un cartofor şi un des-frânat care a devenit repede nepopular. Pentru a forţa parlamentul să-i plătească datoriile făcute, s-a logodit cu verişoara sa primară, prinţesa de Brunswick, deşi era căsăto-rit în secret din 1785 cu o oarecare doamnă Fitzherbert. Caroline de Brunswick a trăit o viaţă infernală. Regentul s-a despărţit de ea după naşterea unicei lor fiice, Charlotte. Crescând, aceasta ţinea partea mamei sale. Regentul a maltratat-o şi a închis-o optsprezece luni când ea şi-a mărturisit dragostea pentru prinţul Leopold de Saxa-Co-burg3.

Cinci ani mai târziu, constrâns de opinia publică şi de ostilitatea crescândă a parla-mentului, el a permis căsătoria Charlottei cu cel ce va deveni mai târziu primul rege al Belgiei. In 1817, s-a produs o dramă: prinţesa Charlotte a murit la naştere, lăsând An-glia fără moştenitor regal şi lipsind casa de Hanovra4 de succesor. In 1820, o nouă criză

1 viitorul George IV (1820-1830), regent (1811-1820).

2 eroul principal din Nevestele vesele din Windsor de Shakespeare.

3 născut la Coburg (1790-1865). Viitor rege al Belgiei (1831-1865).

4 dinastie care a domnit în Marea Britanie din 1714, până în 1917, când George V a hotărât să-i dea numele: dinastia de Windsor, datorită tendinţelor antigermane ale englezilor în acea perioadă.

L-a ucis pe George III după o domnie de şaizeci de ani. Regentul a devenit regele Geor-ge IV la vârsta de cincizeci de ani. El nu a avut succesor. Aceste două catastrofe naţionale (nebunia lui George III şi moartea Charlottei) au avut aceeaşi cauză: porfiria acută. Aceasta este concluzia anchetei făcute în 1970 de cercetători englezi (Malcapine şi co-laboratorii săi).

O boală de familie.

Este o boală de familie, care apare între douăzeci şi treizeci de ani şi care se manifes-ta, cu precădere, la femei. Trei serii de semne clinice caracterizează această boală. La început, bolnavii au crampe în regiunea stomacului, ombilicului şi pântecelui, însoţite de vome şi constipaţii rebele. Apoi, bolnavului îi pot paraliza membrele, trunchiul, faţa sau ochii. In alte cazuri, pot să apară crize convulsive. In a treia fază apar tulburările psihice. La unii bolnavi, se observă o hiperexcitabilitate şi iritabilitate. Uneori, boala se asociază şi cu o amnezie a faptelor recente, o pierdere a noţiunii de spaţiu, şi de timp şi o polinevrită. In alte cazuri apar crize de delir cu halucinaţii. In intervalul dintre crize, bolnavul redevine normal. Cu timpul, acest interval se micşorează.

Simptomul cel mai important este culoarea roşu închis a urinei care conţine compuşi din care se formează hemoglobina. Uneori urina devine roşie numai după expunere la soare.

Cu toate că este denumită „acută”, în realitate este o boală cronică cu reveniri perio-dice. In afara unei anumite predispoziţii din naştere, caracterul familial este evident. Unii cercetători au analizat 478 membri în viaţă ai unei

familii şi, la 125 dintre ei, au pu-tut efectua un examen clinic şi analize biologice: 60 erau atinşi de porfirie (circa 50%).

Această boală este provocată de tulburări genetice. Unele mutaţii modifică genele re-gulatoare, adică moleculele care în cromozomi1 coordonează activităţile celulare.

În 1966, Malcapine şi colaboratorii săi, studiind boala lui George III, etichetată clasic drept „psihoză maniaco-depresivă", au stabilit diagnosticul postum de porfirie acută, diagnostic pe care l-au prezentat în British Medical Journal (din 6 ianuarie 1968). Des-coperirea unei porfirii certificate şi a unor anomalii biochimice la doi descendenţi di-recţi ai lui George III, încă în viaţă, a confirmat, în oarecare măsură, acest diagnostic şi

1 element structural al nucleului celulei la animale şi plante, sub formă de filamente, bastonase, granule. Au un rol însemnat în fenomenele eredităţii. Sunt compuşi din acizi dezoxiribonucleici (ADN), acizi ribonucleici (ARM), etc.

A precizat boala la patru din copiii săi şi la nepoata sa, prinţesa Charlotte.

Chiar şi Maria Stuart1

Foarte interesaţi, aceşti autori au căutat antecedente în familie. Ei au regăsit anoma-lia până la Maria de Scoţia, cunoscută mai ales sub numele de Maria Stuart. Căsătoria acesteia cu foarte tânărul Francisc II2 nu s-a desăvârşit din cauza sănătăţii şubrede a regelui care a murit la numai şaisprezece ani. La un an după ce s-a urcat pe tronul Franţei, în 1565, Maria Stuart s-a recăsătorit cu Henry Darnley cu care a avut un fiu. Acesta a domnit în Scoţia sub numele de Iacob VI şi, mai târziu, a urmat-o la tronul An-gliei, începând cu 1603, pe Elisabeta I (cu numele de Iacob I, a instaurat dinastia Stuar-ţilor în regatul Tudorilor1).

1 Maria l Stuart (1542-1587) regină a Scoţiei (1542-1567), fiica lui lacob V. S-a refu-giat în Anglia, dar regina Elisabeta a închis-o şi a executat-o.

2 rege al Franţei (1559-1560), născut în 1544, fiu al lui Henric II şi al Mariei de Medi-cis.

3 rege al Scoţiei (1567-1625) şi rege al Angliei şi Irlandei (1603-1625). Născut la 1566 şi mort în 1625.

4 familie scoţiană care a dat regi Scoţiei, din 1371, şi regi Angliei din 1603 până în 1688.

Notele scrise de Theodore Turquet de Mayerne, un medic francez care l-a îngrijit pe lacob l, s-au păstrat până la noi. El notează, între 1610 şi 1615, semnele principale ale porfiriei şi, în special, frecvenţa micţiunilor roşu închis, pe care regele le atribuia vinului de Alicante, vinul său favorit.

Fiul lui Iacob l, Henric, prinţ de Galles, a murit şi el în cursul unui acces de porfirie acu-tă, la numai 18 ani. Sora sa, Elisabeta, regina Boemiei, a transmis boala Sofiei, fonda-toarea casei de Hanovra. Incepând de atunci au fost atinşi de această boală:

Electorul de Hanovra, care a devenit rege al Marii Britanii sub numele de George I (1714-1727);

Fiul său, George II (1727-1760);

Strănepotul său, George III (1760-1820) şi vărul acestuia, Frederic cel Mare (regele Prusiei 1740-1786);

George IV, fiul lui George III;

Fiica lui George IV, Charlotte, prinţesă de Galles.

Celebră pentru frumuseţea şi farmecul său, Maria de Scoţia era celebră şi pentru iri-tabilitatea şi permanenta sa nelinişte. Era cuprinsă de mânii cumplite pe care nimic

1 familie engleză din Ţara Galilor, care, din 1485 până în 1603, a dat cinci suverani Angliei, de la Henric VII (1485 -1509), la Elisabeta l (1558 -1603).

Nu le îndreptăţea. Cei de la curte se fereau atunci să se afle în prezenţa ei. Când îi tre-cea mânia uita totul. Era, de asemenea, foarte neliniştită; or, crizele de anxietate sunt de natură să declanşeze reveniri ale porfiriei la o persoană suferind de această boală. Trebuie spus că ea avea motive serioase să nu aibă încredere în cei din jurul ei, înce-pând cu soţul, Henry Darnley. Il alesese ca soţ pentru că „este

omul cel mai bine făcut şi cel mai frumos pe care îl văzuse vreodată”, dar şi-a dat însă repede seama că era laş, bădăran şi vanitos. Extrem de nemulţumit de situaţia lui de „rege-consort”, Darnley a cerut mereu coroana matrimonială care l-ar fi făcut rege asociat la putere.

El a insultat-o neasistând la botezul fiului lor. Aceasta a provocat o adevărată criză a reginei în cursul căreia a vomat de şaizeci de ori, după care a căzut în nesimţire. Scri-soarea lui Du Croc, ambasador al Franţei în Scoţia, către arhiepiscopul de Glasgow, se referă la această criză. Du Croc fusese la căpătâiul reginei în seara botezului.

Abjectul Darnley n-a pregetat să o considere pe regină ca amantă a lui Riccio, secreta-rul său italian, şi a lui Bothwell, amiral al flotei. Astfel de calomnii au fost proferate şi de către Moray, fiul natural al lui Iacob V, invidios pe puterea surorii sale.

Bothwell, pe de altă parte, era hotărât să-l ucidă pe Darnley, care era, evident, o pie-dică în calea lui către cucerirea Mariei Stuart, de a cărei simpatie pentru el era sigur. A-cest duşman al Angliei n-a pregetat să şi-l apropie pe Maitland de Lethington, spion al Elisabetei. Bothwell a aruncat în aer reşedinţa lui Kirk O'Fiel în care stătea Darnley care a reuşit totuşi să scape. A fost în cele din urmă prins de oamenii lui Bothwell care l-au sufocat, introducându-i un şervet în gură. Maria Stuart, necunoscând rolul lui Bothwell în acest asasinat, s-a căsătorit cu el. Ea a spus despre acest om ambiţios şi brutal care a dus-o la pierzanie: „N-am fost decât o pradă în mâinile lui.”

Hipersensibilitatea şi irascibilitatea Mariei Stuart erau la limita patologicului.

Cazul lui George III ţine de psihiatrie. Doi ani după primele tulburări apărute în 1788, acestea ii revin, şi încă într-un mod tot mai îngrijorător. In 1804, o recidivă mai gravă a necesitat prezenţa a cinci medici. In fiecare noapte unul din ei era de serviciu la căpă-tâiul regelui. In 1807,

starea regelui s-a agravat. Intervalele dintre crize s-au micşorat din ce în ce. Pe de altă parte, regele a orbit. „El se crede în stare să învie morţii, cere să fie îmbrăcat numai în alb, îşi închipuie că se află în paradis, vorbeşte despre el ca şi cum ar fi mort şi continuă, totuşi, să cânte la clavecin, neobosit, din Haendel,” scria J. Descheemaker.

A fost lăsat singur la Windsor, nefiind nimeni să-l radă şi să-l tundă, părul şi barba sa erau atât de lungi că semăna cu regele Lear. La 6 iulie 1811, fiul său a depus jurământul în calitate de regent.

Ravagiile bolii.

Patru morţi sunt atribuite porfiriei intermitente acute. Mai întâi cea a lui Henric, prinţ de Galles şi fiul lui Iacob l. El a murit în 1612 în cursul unei crize care prezenta toate semnele tipice ale acestei boli. Tatăl său, din acelaşi motiv, îl va urma în mormânt trei-sprezece ani mai târziu.

Moartea Henriettei-Anne d'Angleterre, nepoata Mariei Stuart, soţia lui Filip d’Orle-ans1 şi, deci, cumnata lui Ludovic XIV, a fost provocată tot de această teribilă boală. Ea a murit la 26 de ani, la 29 iunie 1670, după nouă ore de agonie dureroasă. Unii cred că moartea ei a fost provocată de otrăvirea pusă la cale de cavalerul de Lorena. Acesta, mare favorit al lui Filip d'Orleans (Monsieur)2, închis – din ordinul regelui – în caste-lul Pierre Encise, în apropiere de Lyon, o detesta pe Henriette, considerând-o pe soţia lui Filip (Madame)1 responsabilă de dizgraţia în care se afla. Ura lui faţă de engle-

1 fiul lui Ludovic XIII şi frate cu Ludovic XIV. Născut la 1640, mort la 1701.

2 denumire dată fratelui care urma după rege.

Zoaică a crescut. O otravă violentă, adusă din Italia de Maure de Volonne, reîntors de puţin timp după ce stătuse lângă cavalerul de Lorena, ar fi fost pusă în ceaşca soţiei lui Filip de către marchizul d'Effiat. Aceasta este ipoteza lui Claude Derblay.

După alte ipoteze, Henrietta avea o sănătate şubredă, fiind aproape mereu bolnavă. Mai semnificativ pentru noi este junghiul pe care-l avea în mod obişnuit şi care o obliga să se întindă pe pământ trei, patru ore, neputând dormi. Contrastul între intensitatea „colicii" de care se plângea în timpul agoniei şi lipsa leziunilor anatomice constatate la autopsie este o caracteristică a porfiriei la adult.

După împărtăşania ce i s-a dat de abatele Feuillet, un janseist cunoscut, a intervenit Bossuet. El a asistat-o în timpul ultimelor clipe de viaţă, marcate de tulburări respirato-rii şi a pronunţat apoi celebra cuvântare „Madame moare, Madame a murit", adevăra-tă capodoperă a artei oratorice.

În sfârşit, iată şi cazul Carolinei-Mathilda, fiica postumă a prinţului de Galles, Frederic-Ludovic şi al Augustei de Saxa-Gotha, sora lui George III, căsătorită la 15 ani cu Chris-tian VII, fiul lui Frederic V (1786-1848), rege al Danemarcei şi al Norvegiei;

1 soţia fratelui care urma după rege.

„Trandafirul englez" – aşa o numeau supuşii săi danezi – s-a îmbolnăvit la trei ani de la sosirea ei la Copenhaga. Medicul său, Jean Frederic Struense, n-a dezvăluit motivul pentru care a îngrijit-o cu atâta devotament. Mai târziu, Struense şi Carolina-Mathilda l-au îngrijit pe micul prinţ Frederic: în acele momente s-au născut legături foarte ginga-şe între cei doi care vegheau la patul copilului.

Această dragoste a dus la pierzania Carolinei. La 6 aprilie 1772, s-a pronunţat divorţul din vina ei pentru adulter, ca şi condamnarea la închisoare pe viaţă în Kroenberg.

Englezii nu au acceptat acest lucru şi au trimis o fregată cu „sabordurile deschise şi cu tunurile gata" în portul Copenhaga.

La bordul fregatei se găsea lordul Keith, venit, în numele regelui George III, să ceară eliberarea Carolinei-Mathilda, principesă engleză. Prizoniera i-a fost dată lordului, îm-

preună cu fiica ei, şi fregata a plecat, dar nu spre Anglia, ci spre coastele Hanovrei, pe atunci posesiune engleză.

În fortăreaţa Celle, veche reşedinţă a ducilor de Brunswick, ex-regina Danemarcei şi Norvegiei s-a îmbolnăvit din nou, desigur din cauza disperării că a fost despărţită pen-tru totdeauna de Struense. Ea nu avea decât douăzeci şi patru de ani.

Ultima victimă renumită a porfiriei: Frederic al Prusiei, denumit cel Mare, pe care îl cunoaştem în special datorită corespondenţei regelui cu Voltaire. Scrisorile sale redau calvarul pe care l-a îndurat din cauza acestei boli: dureri de stomac, vome, colici, para-lizie parţială a picioarelor. Culoarea roşie a urinei indică diagnosticul. Această moşteni-re o avea din căsătoria lui Frederic V de Boemia (1596-1632) cu Elisabeta Stuart, fiica lui Iacob l. Frederic a murit, cu siguranţă, de porfirie.

Maria Stuart, Henrietta a Angliei, Frederic II, George III, George IV au fost atinşi de a-ceeaşi boală ereditară. Sunt, în total, treisprezece generaţii, desfăşurate pe patru seco-le, care au suferit de porfirie acută: această boală i-a omorât tineri pe unii, iar pe alţii după o lungă perioadă de suferinţă sau de demenţă.

Istoria ei aduce în memorie pe cea a hemofiliei, care s-a înverşunat asupra familiilor regale din Anglia, Spania şi Rusia.

Trebuie să-i omagiem pe cei care, cu un mare efort, au realizat o anchetă istorico-me-dicală şi au descoperit „porfiria regală” lămurind, astfel, numeroase aspecte enigmati-ce din istoria Europei.

SFÂRŞIT